

КАЛЕНДАР АЛЬМАНАХ

1961



НЕ ЗАБУДЬТЕ ВАШИХ РІДНИХ
НА БАТЬКІВЩИНІ

ВИШЛІТЬ ІМ ДАРУНОК ЗА ПОСЕРОДНИЦТВОМ

SICOMEX

20, rue Royale Paris 8^e

metro: Madeleine ou Concorde

Tél.: OPE 67-77

У нас знайдете найкращі вироби й ідеальну обслугу.
НАШІ ЦІНИ — СПРАВДІ БЕЗКОНКУРЕНЦІЙНІ!

ЯКЩО ДОПОМАГАЄТЕ РІДНИМ АБО ЗНАЙОМИМ
ВИСИЛАЮЧИ ДАРУНКИ - ПАКУНКИ
скористуйтесь послугами фірми

H A M I L T O N

(Exporter & Merchant)

14, Princess Crescent, L O N D O N , N.4. GR. BRITAIN
Tel.: LATimer 14-95

За посередництвом фірми ГАМІЛТОН можете висилати добрякісні матеріали й інші речі щоденного вжитку по найнижчих цінах.

МАЄМО НА СКЛАДІ У ВЕЛИКОМУ ВИБОРІ:

- матеріали на жіночі й чоловічі костюми,
- матеріали на плащі,
- жіночу й чоловічу білизну,
- шкіру на черевики й чоботи (чорну та бронзову),
- найкраще готове взуття,
- різні хустки й теплі та шовкові шалі,
- ковдри, коци, простирадла й покривала,
- готові одяги й плащі,
- фріз'єрське приладдя найкращої якості,
- музичні інструменти, зокрема акордеони,
- всякі інші вироби найширшого асортименту.

Фірма ГАМІЛТОН завжди до Ваших послуг і виконає всяке замовлення негайно та якнайсолідніше.

щук з підніжжя й схилів гори
всім сюз зробив Олімпіада

КАЛЕНДАР - АЛЬМАНАХ

«Українського Слова»

1961



Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадське Товариство Приятелів України
Торонто, Канада



НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО В ЕВРОПІ

П а р и ж

КЗ "ЗОУНБ"
ЗОР

Зредагував О. Жданович

**Видання Першої Української Друкарні
у Франції**

Михайло Проценко († 1942)

**

Я пів землі пройшов від Заходу до Сходу
І бачив я і трави, і ліси,
Та тільки в сонці, як і в тьмі неподи,
Я країцою над нашу не стрічав краси.

Багато знов квіток у пущах усурійських,
Цвітіння їх — барвисте, золоте;
Але волошок наших українських
Таких пахучих — не стрічав ніде.

Я бачив синь далекої країни,
Та країцого нема, я присягаюсь в тім,
Як наше небо — небо України
У зорях, наче дівчина в намисті дорогім!

Я чув морів і рік чудесно-ніжні співи,
Та країцого нема — такі мої слова —
Як наш Дніпро, — кобзар Вкраїни сивий,
У кручах, наче кобза, співно виграва.

І води пив я Буреї і Зеї,
Амур я пив, коли від спеки прів,
Не стрів же й разу, не коштував ніде я
Води солодшої, як в нашому Дніпру.

Не чув я пісні, де б журба горіла
Пекучішим жалем, як в співах і словах,
Де наш нарід складає душу й тіло,
Де наш нарід коня і знову ожива!

І більшої любові не збагнув ніколи,
І поцілунка країцого знайти вік не вдалось.
Як з уст дівочих, де пахуче поле
З Дніпром-Славутою в задумі обнялися.

Знесилений напругою, розпукою і горем,
Я пів землі пройшов крізь марево густе,
Краю ж багатшого не стрів я і за морем —
Але й біdnішого не бачив я ніде.

І душу змучену не гамував, не гоїв,
А йшов у бурі я з отчаем у очах, —
Ніде я більше не стрічав геройів,
Але й рабів я більше не стрічав.

І де шаліла звірем завірюха,
Повіки мерзли, я ж дививсь і знов:
Ніхто не мав такої волі духа,
Ta і оков таких ніхто не мав.

І хоч у серце гніт жалив змію,
Не скарживсь, ні, що важко так іти —
Піг світа я пройшов, а тугою своєю,
Журбою нашою залив би два світи.

1940. На витнанні.

МИ ЙДЕМ ВПЕРЕД !

... Своїм геополітичним положенням, ангажуючися одним рам'ям в Європі, а другим в Азії, своїми глибокими ідеями й вартостями, що їх вносить у світ, своїм новим принципом організації людства, що знає одиноко-життєвий поділ на нації, — Україна виступає як новий феномен на арену історії. Не на основі якоїсь засади циклічності історії, а на принципі власної волі, хотіння її борців, на власнопідметному змагу її еліти й активного сприймання її ідеї масами, — підметом глобаль-ного значення подій стає Україна.

Вона містика нашого серця, зов нашого духа й крові, міт землі, зов стихії, наше вчора, сьогодні й передусім наше завтра. Це внутрішня елементарна сила нашої істоти, це наша етична дійсність. Це ті елементи нашої душі, які роблять з нас людей. Бо хто поставив би знак запитання над своїм українським патріотизмом, поставив би знак запитання над собою взагалі як людиною. Наше чоловічество є прямо залежне від нашого українства. Хто не чинить того, що вимагає Батьківщина, цей не є гідний назви Людини.

Сучасна епоха це переоцінка всіх цінностей. У добі лібералізму, так недавно, була одиниця сувереною вартістю. З того часу походять слова: «Як людина — він шляхетний, але не патріот». У нас не існує така розцінка. Хто не патріот, хто не кохає активно Батьківщини, хто є цілком пасивним, етнічним її членом — цей не гідний гордого імення українця.

Україна належить до містичних явищ нашого серця. вона — це наша віра. Її освятили герої. Оті ідейні сміливці, що світобурні задуми в своїх серцях носили, що знали — хочу, але не знали — неможливо. І тому святими є ті місця, де кров проливали й життя давали українські герої. Тому святыннями нашими є пам'ятники, що їх ми будуємо нашим героям, тому святами нашими є дні, в яких ми спогадами линемо в засвіти, де вони в країні героїв-духів живуть і в яких ми їм пошану віддаємо.

Оті герої створили Українську Державу.

Культ героїзму — це основний елемент нашої віри й нашої релігії. Бо немає більшої любові над ту, коли хто життя дастъ за друзі своя...

(«Українське Слово» з 2. 10. 1938.)

СІЧЕНЬ

нс	сс	д	Українські свята	Латинські свята
1	19	Н	30. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	НОВИЙ РІК
2	20	П	Ігнатія Богоносця	Макарія
3	21	В	Св. Петра митроп. Київ.	Геновефи
4	22	С	Влмц. Анастазії	Тита
5	23	Ч	Св. Наума Болгар.	Ераста
6	24	П	Свят - Вечір	3-х КОРОЛІВ
7	25	С	РІЗДВО ХРИСТОВЕ	Валентина
8	26	Н	СОБОР ПР. БОГОРОД.	Северина
9	27	П	СВ. АП. СТЕФАНА	Юліяна
10	28	В	Преп. Федора Іспов.	Мартина
11	29	С	Преп. Марка	Матильди
12	30	Ч	Св. Льва	Гонорати
13	31	П	Св. Меланії Римл.	Вероніки
14	1	С	Н. РІК ВАСИЛІЯ ВЕЛ.	Гілярія
15	2	Н	32. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	Павла
16	3	П	Св. Прор. Малахії	Макрила
17	4	В	Собор 70 Апостолів	Альойзія
18	5	С	Голодна Кутя	Петра в Римі
19	6	Ч	БОГОЯВЛ. ГОСПОДНЄ	Марти
20	7	П	Собор св. Івана Христ.	Фабіяна
21	8	С	Св. Григорія Печ.	Фавста
22	9	Н	33. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	Вікентія
23	10	П	Св. Григорія Ніс.	Раймунда
24	11	В	Преп. Феодосія Вел.	Тимотея
25	12	С	Св. Сави Сербського	Нав. Павла
26	13	Ч	Преп. Максима	Полікарпа
27	14	П	Св. Ніни просв. Грузії	Івана Золот.
28	15	С	Преп. Павла Фів.	Едмунда
29	16	Н	МИТАРЯ I ФАРИСЕЯ	СТАРОЗАП.
30	17	П	Преп. Антонія Вел.	Мартина
31	18	В	Св. муч. Ксенії	Петра з Нолі

З ДУМОК МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО

Коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче виливатись у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежовану змогу всестороннього розвитку духового і осянення найліпшого матеріального гаражду; коли справедливо, що пишний розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою, — тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

**

П'ятий акт драми ще не наступив для нашої нації: вона переживає ще й досі довгий і важкий антракт у своїй історії. За коном щось діється, йде якась пильна праця, від часу до часу грюкотить грім, але завіса ще не піднялася. Антракт власне починається з 1654 р., коли Українська Республіка злучилася з московською монархією політичною унією..

... Коли українцеві не вільно признаватися до своєї національності і коли любити вітчизну рівнозначно, що бути державним зрадником, тоді зовсім до речі виникає повне обурення питання: яким правом російське правительство поводиться з нами на нації власній території, наче з своїми рабами? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Яким правом правительство російське здерта з нас гроши витрачає на користь російської нації, плекаючи і підтримуючи її науку, літературу, промисловість і т. д.?

... І не тільки панує над Україною цар-чужинець, але й сам Бог зробився чужинцем і не вміє української мови. Просвіта занедбана, культура знівечена і темрява панує скрізь по Україні. «Вільний і рівний» українець відіграє ще гіршу роль ніж колишній ілот (раб), бо від ілota не вимагали принаймні інтелектуальної «данини», бо від ілota не вимагали любові й прихильності до своїх гнобителів, бо ілот розумів свій гніт. українець же тільки відчуває його.

Така то є логіка подій і такі її наслідки. І от посеред таких лихих обставин — хай навпаки логіці подій — ми виписали на своєму прапорі: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі».

(«Самостійна Україна»)

ЛЮТИЙ

нс	сс	д	Українські свята	Латинські свята
1	19	С	Преп. Макарія Печ.	Теофіля
2	20	Ч	Преп. Євфимія Вел.	М. Б. Громнич.
3	21	П	Максима Ісповід.	Блажея
4	22	С	Апост. Тимофія	Андрія
5	23	Н	БЛУДНОГО СИНА	М'ЯСОПУСНА
6	24	П	Преп. Ксенії	Ксенофонта
7	25	В	Св. Григорія Богослова	Бенедикта
8	26	С	Свв. Аркадія та Івана	Елеонори
9	27	Ч	Св. муч. Дмитра	Кирила
10	28	П	Св. Єфрема Печ.	Івана
11	29	С	Преп. Лаврентія Печ.	М. Б. з Люрду
12	30	Н	ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ	СИРОПУСНА
13	31	П	Свв. Віктора й Клавдія	Христіяна
14	1	В	Преп. Петра Галат.	Василія
15	2	С	СТРІТЕННЯ ГОСП.	ПОПЕЛЕЦЬ
16	3	Ч	Свв. Симеона і Анни	Юліяна
17	4	П	Преп. Кирила	Фавста
18	5	С	Св. Феодосія Черніг.	Антонія
19	6	Н	СИРОПУСНА	ВСТУПНА
20	7	П	Преп. Луки Елад.	Партенія
21	8	В	Св. прор. Захарії	Ісидора
22	9	С	Св. Петра Дамаскина	Кипріяна
23	10	Ч	Св. Валентини	Конрада
24	11	П	Свящмч. Уласа	Маргарити
25	12	С	Олексія митроп. Київ.	Раймунда
26	13	Н	1. ВЕЛ. ПОСТУ	СУХА
27	14	П	Преп. Ісаакія Печ.	Олександра
28	15	В	Преп. Євсевія Сир.	Онисима

В. БІЛОЗЕРСЬКИЙ НАД ДОМОВИНОЮ Т. ШЕВЧЕНКА

Обізвемось до тебе, батьку, нашою рідною материною мою, що нею ти проспівав на всю Україну свої думи пророчі, що нею розважав пекучу тугу свого чистого серця і лив у наші душі огонь святий. Підіймемо до тебе свою тиху неможну річ; рідна та щира, самим серцем проказана, дійде вона до тебе: ти і мертвий її почуеш.

Чи ж справді замовк ти на віки?.. Замовк — і сумно стало округи нас; здалось нам, що найкраща, найголосніша струна нашого серця разом порвалась у грудях, що не стало поради вірної — батька у дітей, нема крила широкого прикрить і загріть сирот... Так нам здавалось, а тепер ми вже не ймемо тому віри: бо не змовкне вовіки твій голос між нашим народом, мов луна неперестанна, оддаватиметься він і нам і нашадкам нашим, поки не замре у синів України щире серце, поки нам миле рідне слово і громадське добро... За твоїм льотом і ми полетіли — і вже не згорнемо крил: підіймемось раз і вдруге; будемо літати як той голуб Ноїв, поки не знайдемо свого пристановища.

Хто ж ти такий, що так орудував нами за життя свого і правиш душою нашою і з сїї труни тісної? Нащо ти жив у світі? Чом не затерла тебе гірка доля, як перед тобою і за тобою позатирала вона чимало братів наших убогих і безталанних...

Тепер зрозуміли і свої і чужі, нащо здався твій вік недовгий. Душа душу чує; почула душа наша за кого ти тужив, за кого журився і побивався як осужжений, за кого серце твое люб'яче не знато упокою ніколи і лило гарячі братні слізози. В тих теплих словах твоїх були людські слізози: угадав ти, в кого болить і що болить, і все розказав світу. Ти ввесь у твоїх піснях прозорих і мощних, як хвиля на морі: ввесь із твоїм серцем високим, кипучим і ніжним, із твоєю вічною тugoю за долю людськую. Твої пісні — високе слово правди і любові — не для самого тільки твого народу.

«Ми не лукавили з тобою», мовляв ти до своєї долі; «ми просто йшли: у нас нема зерна неправди за собою». Отсе ж і твоя слава вічна і скарб найдорожчий: сього вже нішо і ніхто не одбере від тебе. Оце ж і твій завіт для нас, для твоїх синів.. А поки що — оддихай, батьку, по твоїм життю тяжкім, а нас молодших, благослови на неустанну роботу для добра України і всього світу!

Б Е Р Е З Е Н Ъ

нс	сс	д	Українські свята	Латинські свята
1	16	С	Св. Федора Києвопеч.	Матильди
2	17	Ч	Св. Гермогена	Флявіяна
3	18	П	Апп. Архипа й Филимона	Еразма
4	19	С	Преп. Євгенія і Макарія	Констанції
5	20	Н	2. ВЕЛ. ПОСТУ	ГЛУХА
6	21	П	Св. муч. Регіни	Маврикія
7	22	В	Св. Полікарпа	Бенедикта
8	23	С	Преп. Еразма Печ.	Івана
9	24	Ч	Обріт. голови Івана Предт.	Франціска
10	25	П	Свящмч. Тарасія	Агатона
11	26	С	Преп. Порфірія	Македонія
12	27	Н	3. ВЕЛ. ПОСТУ	СЕРЕДПІСНА
13	28	П	Преп. Касіяна	Мойсея
14	1	В	Свящмч. Нестора	Христини
15	2	С	Преп. Сава й Феодота	Іванни
16	3	Ч	Свв. Зенона й Зоїла	Василія
17	4	П	Преп. Герасима	Гертруди
18	5	С	Преп. Марка Постн.	Кирила
19	6	Н	4. ВЕЛ. ПОСТУ	ЧОРНА
20	7	П	Мучеників Херсонських	Еміліяна
21	8	В	Преп. Лазаря	Вольфрама
22	9	С	Св. Марії Єгиптянки	Сатурніна
23	10	Ч	Св. Галини	Флавія
24	11	П	Св. ієром. Софонія	Гавриїла
25	12	С	Св. Гигорія Двоєслова	Африкана
26	13	Н	5. ВЕЛ. ПОСТУ	ВЕРБНА
27	14	П	Св. кн. Ростислава Київ.	Бенедикта
28	15	В	Св. муч. Нікандра	Руперта
29	16	С	Преп. Серапіона	Сикста
30	17	Ч	Св. Кирила Срусаля.	Вел. Четвер
31	18	П	Преп. Олексія Чол. Бож.	Вел. П'ятниця

П. КУЛІШ НА ПОХОРОНІ Т. ШЕВЧЕНКА

Нема з нас ні одного достойного проректи рідне українське слово над домовиною Шевченка: уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному одкрилася. А все ж ми через його маємо велике й дороге нам право — оглашати рідним українським словом сю далеку землю.

Такий поет, як Шевченко, не українцям рідний. Де б він не вмер на великому слов'янському мирові, чи в Сербії, чи в Болгарії, чи в Чехах, — всюди він був би між своїми. Боявся єси, Тарасе, що на чужині, між чужими людьми. Отже, ні! Посеред рідної великої сім'ї спочив ти одпочинком вічним.

Ні в кого з українців не було такої сім'ї, як у тебе; нікого так, як тебе на той світ не провожали. Були в нас на Україні великі воїни, були великі правителі, а ти став вище всіх їх, і сім'я рідна в тебе найбільша. Ти бо, Тарасе, вчив нас не людей із цього світу згоняти, не городи й села опановувати: ти вчив нас правди святої животворящої. От за сю то науку зібралися до тебе усіх язиків люди, як діти до рідного батька; через сю твою науку став ти всім ім' рідним, і провожають тебе на той світ з плачем і жалем великим.

Радуйся ж, Тарасе, що спочив ти не на чужині, бо немає для тебе чужини на всій Слов'янщині — і не чужі люди тебе ховають бо всяка добра і розумна душа — тобі рада. Бажав єси, Тарасе, щоб тебе поховали над Дніпром-Славутою: ти ж бо його любив і малював, і голосно прославив. Маємо в Бозі надію, що й се твое бажання виконаємо. Будеш лежати, Тарасе, на рідній Україні, на узбережжі славного Дніпра, ти ж бо його ім'я з своїм ім'ям навіки з'єдночива... Ще ж ти нам зоставив один завіт, Тарасе. Ти говорив своїй непорочній музі:

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, — у нас нема
Зерна неправди за собою...

Великий і святий завіт! Будь же, Тарасе, певен, що ми його соблюдемо і ніколи не звернемо з дороги, що ти нам проложив єси. Коли ж не стане в нас снаги твоїм слідом простувати, коли не можна буде нам, так як ти, безтрепетно святую правду глаголати, то лучче ми мовчатимем; — і нехай одні твої велиki речі говорять людям во віki віki чисту, немішану правду.

К В І Т Е Н Ъ

нс	сс	д	Українські свята	Латинські свята
1	19	С	Св. муч. Димитрія	Вел. Субота
2	20	Н	ВХІД Г. В ЄРУСАЛИМ	ВЕЛИКДЕНЬ
3	21	П	Преп. Марії Єгипетської	СВ. ПОНЕД.
4	22	В	Преп. Йосифа Печер.	СВ. ВІВТОРОК
5	23	С	Преп. Никона Печер.	Василія
6	24	Ч	Вел. Четвер	Ксені
7	25	П	БЛАГОВІЩ. ПР. БОГОР.	Анастазія
8	26	С	Вел. Субота	Климента
9	27	Н	ВОСКРЕС. ХРИСТОВЕ	БІЛА
10	28	П	СВІТЛ. ПОНЕДІЛОК	Аніла
11	29	В	СВІТЛ. ВІВТОРОК	Якова
12	30	С	Преп. Зосими	Юлія
13	31	Ч	Преп. Іпатія Печ.	Аполонія
14	1	П	Преп. Макарія іспов.	Геронтія
15	2	С	Св. Полікарпа	Алекторія
16	3	Н	ХОМИНА	2. ПО ВОСКР.
17	4	П	Преп. Йосифа Печ.	Герогія
18	5	В	Преп. Марка Афін.	Симеона
19	6	С	Преп. Платоніди	Єремії
20	7	Ч	Преп. Даниїла Пер.	Руфіна
21	8	П	Апост. Родіона з 70	Фелікса
22	9	С	Первомуч. Вадима	Давида
23	10	Н	МИРОНОСИЦЬ	3. ПО ВОСКР.
24	11	П	Преп. Якова Желізnob.	Прокеса
25	12	В	Василія ісповід.	Фіделіса
26	13	С	Свмч. Артемона	Африкана
27	14	Ч	Св. Мартина іспов.	Антонія
28	15	П	Апост. Аристарха	Павла
29	16	С	Муч. Ірини	Януарія
30	17	Н	РОЗСЛАБЛЕНОГО	4. ПО ВОСКР.

НА ВІЧНУ СЛАВУ ВОЖДЕВІ УКРАЇНИ

Грізна й зловісна експлозія бомби скривовбивчих большевицько - московських агентів на Колсінгел у Роттердамі, якої жертвою впав Великий Син України — її Вождь, сл. п. Євген Коновалець, Вождь Організації Українських Націоналістів і всього українського народу, — своєю детонацією сколихнула всім українським народом і викликала безмірне почуття жалю та зворушила навіть найтвірдіші серця.

На вістку про цю трагедію, українці на цілому світі, замість плачу й скарг, ще міцніше затиснили лави борців за ідеали Провідника, щоб вхопити ще міцніше в руки прapor боротьби за Самостійну й Соборну Українську Державу, який дня 23. травня 1938 р. випав з Його рук. Свою любов і гаряче признання та віданість Вождеві заманіфестували українці за межами України численними Академіями-Тризнатами, які відбулися по всіх осередках української еміграції на цілому світі, по всіх закутинах його, де лише б'ється живе українське серце.

Зокрема у Відні відбулася 4. червня ц. р. величава Панахида в церкві Св. Варвари, а пізніше Академія-Тризна... Академію відкрив ген. В. Курманович довшою промовою, в якій могутнім, прекрасним вояцьким голосом з'ясував усі етапи життя та творчої громадської, військової і політичної праці Вождя України Євгена Коновалця.

Кінчаючи свою промову, ген. В. Курманович звернувся до портрету Вождя й зворушеним голосом висловив усі почуття пієтизму, що скриті в серці українських вояків і всього Народу.

... Вістка про смерть сл. п. Вождя Українського Народу мала в Болгарії своїм наслідком настрої цілком протилежні тим, яких сподівалися вбивники. Бо наш Вождь впав як воїк, він впав у борні за долю Українського Народу. Того самого дня, коли дійшла сумна вістка, по цілому місті розліплені були клепсидри з портретом Вождя. Українська колонія в Софії сповіщала болгарську суспільність про смерть Вождя народу, що бореться за свою свободу й певний в її здобутті. У важкіших часописах болгарської столиці з'явилися прихильні вістки про сл. п. Вождя.

Відбулася Жалібна Академія¹, на якій п. Ніцкевич зреферував обставини атентату в Роттердамі й підкреслив величезні заслуги сп. п. полк. Коновалця і Головного Отамана.

На цій Академії найкраще відчувалося, що мова крові — це найсильніша мова.

(«Українське Слово» з 26. 6. 1938)

Т Р А В Е Н Ъ

нс	сс	д	Українські свята	Латинські свята
1	18	П	Свмч. Івана Нового	Северіяна
2	19	В	Преп. Івана Ветхопещ.	Филипа
3	20	С	Преп. Олександра	Еразма
4	21	Ч	Свцмч. Феодора	Знайд. Хреста
5	22	П	Преп. Віталія	Пія
6	23	С	Св. Юрія Переможця	Діонізія
7	24	Н	САМАРЯНКИ	5. ПО ВОСКР.
8	25	П	Св. Апост. Марка	Македонія
9	26	В	Преп. Каленика	Григорія Н.
10	27	С	Преп. Степана Вел. Вол.	Францішка
11	28	Ч	Свв. муч. Неона й Віталія	ВОЗНЕСЕННЯ
12	29	П	Свв. Артема й Феодота	Панкратія
13	30	С	Апост. Якова Завед.	Глікерії
14	1	Н	СЛІПОНАРОДЖЕНОГО	6. ПО ВОСКР.
15	2	П	Св. Бориса Болг.	Елеонори
16	3	В	Св. Петра Арг.	Софії
17	4	С	Св. Пелагії	Дезидерія
18	5	Ч	ВОЗНЕСЕННЯ ГОСПОД.	Евзебія
19	6	П	Св. Іова чудотв. Поч.	Александра
20	7	С	Св. Івана й 12 учнів	Олексія
21	8	Н	СВЯТИХ ОТЦІВ	ЗЕЛ. СВЯТА
22	9	П	Перенес. мощ. св. Миколая	Кирила
23	10	В	Ап. Симона Зилота	Еміліяна
24	11	С	Свв. Кирила й Методія	Урбана
25	12	Ч	Поч. Свв. Таїн Тіла і Крови ГНІХ	БОЖОГО ТІЛА
26	13	П	Преп. Макарія Овруцьч.	Глікерії
27	14	С	Св. Микити Печ.	Теодора
28	15	Н	ЗІСЛАННЯ СВ. ДУХА	1. ПО З. СВ. Д.
29	16	П	ПРЕСВЯТОЇ ТРІЙЦІ	Лаврентія
30	17	В	Апост. Андроника	Присцилли
31	18	С	Св. муч. Андрея	Петронелі

ОЛЬЖИЧ-КАРДАШ — Д-Р ІЕГО КАНДИБА

Свое останнє призначення заступником Голови Проводу Українських Націоналістів завдячував Ольжич не випадкові, а — попри духові цінності свої — головно вкладові своєї невпинної і жертовної праці, зокрема на рідних землях, серед найтяжчих умовин окупаційного режиму, коли український націоналіст був для німецької влади ворогом ч. 1. і, як такий, гонений був і переслідуваний, немов звірина.

Подивугідними є стійкість і відвага Ольжича в Київському періоді його діяльності, незвичайна сторожкість і зручність у виминанні стількох небезпек і загроз життя для нього і членів тодішнього керівного на рідних землях осередку ОУН. Його кожночасна оцінка ситуації була вірна і його передбачування правильні...

Наши особисті взаємини мало назвати дружніми, вони розвивалися весь час в атмосфері найбільшого довір'я і взаємної відданості; затиснилися вони передусім по житомирськім морді, вчинені на О. Сенику і на М. Сціборському, коли чим раз наочніше ставало, що керму наших справ на рідних землях слід передати в досвідчені руки Ольжича.

Підпавши під арешт Гестапо в січні 1944 р.. я спокійний був за наші ряди, бо знов, що з ними є Ольжич. Яким же важким ударом для мене була відомість у третім дні моого побуту в «зондербараку» Саксенгавзівського табору, що Ольжич, закатований, згинув у цім же бараку несповна два місяці під перед моїм перенесенням туди зі «зондергавз» ч. 3.

... Впав на пості Герой, якому небагато рівних: впав Прорівдник молодого націоналістичного активу. якому не знайшов я досі нікого рівного; впав Друг сердечний, якому рівного не знаю, чи знайду ще; — незрівняний зразок Борця за волю України для грядучих поколінь.

Андрій Мельник

Ч Е Р В Е Н Ъ

нс	сс	д	Українські свята	Латинські свята
1	19	Ч	Преп. Корнила Көмен.	Івана
2	20	П	Св. Олексія київ.	Еразма
3	21	С	Свв. Константина й Олени	Клавдія
4	22	Н	1. ПО П'ЯТДЕСЯТИЦІ	2. ПО З. СВ. Д.
5	23	П	Св. Леонтія Ростов.	Ефросини
6	24	В	Преп. Микити Стовпн.	Леонтія
7	25	С	Свв. угодників Волин.	Ришарда
8	26	Ч	Св. Ап. Карпа	Валерії
9	27	П	Свмч. Ферапонта	Феліціяна
10	28	С	Св. муч. Захарії	Васіяна
11	29	Н	2. ПО П'ЯТДЕСЯТИЦІ	3. ПО З. СВ. Д.
12	30	П	Св. муч. Романа	Ісаакія
13	31	В	Св. Ап. Ерна	Домініка
14	1	С	Св. Юстина Філософа	Норберта
15	2	Ч	Св. Никифора	Александра
16	3	П	Св. муч. Лукіяна	Максіяна
17	4	С	Св. Митрофана Царгор.	Конкордія
18	5	Н	3. ПО П'ЯТДЕСЯТИЦІ	4. ПО З. СВ. Д.
19	6	П	Свв. Марти й Валерії	Вікаріона
20	7	В	Св. Феодота Анк.	Юліяни
21	8	С	Преп. Зосими	Сильверія
22	9	Ч.	Свіщмч. Олександра	Ришарда
23	10	П	Свіщмч. Тимофія	Агрипини
24	11	С	Св. Апост. Варнави	Єфрема
25	12	Н	4. ПО П'ЯТДЕСЯТИЦІ	5. ПО З. СВ. Д.
26	13	П	Св. муч. Акилини	Анни
27	14	В	Пророка Єлісея	Павла
28	15	С	Пророка Амоса	Володислава
29	16	Ч	Св. Тихона	ПЕТРА Й ПАВЛ.
30	17	П	Св. муч. Мануїла	Емілії



O (Signature)

M. Webster

Л И П Е Н Ъ

нс се д	Українські свята	Латинські свята
1 18 С	Преп. Леонтія Печ.	Маврикія
2 19 Н 6. ПО	<u>П'ятдесятниці</u>	5. ПО З. СВ. Д.
3 20 П	Свв. угодників землі Вол.	Дмитра
4 21 В	Св. Юліяна Тарс.	Лева
5 22 С	Свв. Зенона й Зини	Теодора
6 23 Ч	Св. муч. Юліянії	Iсаїї
7 24 П	Різдво св. Івана Христит.	Кирила й Метод.
8 25 С	Первомуч. Прокопія	Анастазії
9 26 Н 7. ПО	<u>П'ятдесятниці</u>	6. ПО З. СВ. Д.
10 27 П	Св. блаж. Мартина	Севера
11 28 В	Преп. Сергія і Гермогена	Гонората
12 29 С	СВВ. АП. ПЕТРА І ПАВЛА	Пія
13 30 Ч	Собор 12 Апостолів	Андрія
14 1 П	Кузьми й Дам'яна	Фелікса
15 2 С	Св. Ювеналія Єрус.	Матрони
16 3 Н 8. ПО	<u>П'ятдесятниці</u>	7. ПО З. СВ. Д.
17 4 П	Св. Андрія Критського	Доната
18 5 В	Преп. Афанасія Афон.	Каміля
19 6 С	Свв. Марини й Марти	Фридриха
20 7 Ч	Преп. Хоми	Епіктета
21 8 П	Св. Прокопія Вел.	Праксиди
22 9 С	Св. муч. Кирила	Марії Магд.
23 10 Н 9. ПО	<u>П'ятдесятниці</u>	8. ПО З. СВ. Д.
24 11 П	Преп. Нікодима	Євфимії
25 12 В	Преп. Михайла й Вероніки	Христини
26 13 С	Соб. Арх. Гавриїла, Анни	Якова
27 14 Ч	Св. муч. Іраклія	Юста
28 15 П	Св. Вел. Кн. Володимира	Інокентія
29 16 С	Свв. Юлія і Павла	Марини
30 17 Н 10. ПО	<u>П'ятдесятниці</u>	9. ПО З. СВ. Д.
31 18 П	Преп. Памви Печ.	Леонтія

ГОЛОВНЕ І ДРУГОРЯДНЕ

...Зріст антисемітизму помічається в цілому світі й залежить від двох причин: занадто великої рухливості представників цієї раси та іх виразного расового типу, що занадто яскраво вирізняє їх на тлі більш-менш однакової маси іншого расового типу...

Але одне є почування, а друге — політичні й тактичні потреби моменту.

Українське громадянство мусить бачити свого головного ворога і передусім спрямовувати зусилля на боротьбу з ним, і то тим більше, що в інтересах отого власне головного ворога лежить відтягнення нашої уваги від головного фронту на фронти другорядної, а то й третьорядної ваги.

Жидівство не раз і не два було тим громозводом, що ним користувалися московські уряди для виладування національної енергії українського народу і завжди дуже влучно використовували ці почуття на свою власну вигоду. Досить згадати оті численні «союзи русского народа», що ними була вкрита територія України перед війною, і що не мали іншого завдання, як звернати вибухи незадоволення українського народу на тих «козлів відпущення», що ними було жидівське населення в Україні.

Щодо большевицького московського уряду, то треба ствердити, що Ленін не був жидом, не є ним Сталін і не є Ворошилов, не є і сотки та тисячі інших московських сатрапів. Не треба замілювати очей тим, що ще досі вражаюче великий відсоток адміністраційних, військових і дипломатичних посад обсаджені жидами... Ми мусимо дивитися поза очей параван і бачити за ним справжнє обличчя отого сильнішого, отої азіятацької Москви, що використовує жидів і потім принесе їх в жертву, як викуп за своє збереження, — народнім масам спраглим визволення.

Мусимо дивитися в очі дійсності і розуміти її, не піддаватися облуді. І коли хтось хоче запевнити, що московський большевицтвом утотожнюється з жидівством і намагається антисемітизмом відвернути увагу народніх мас від Москви, то треба твердо пам'ятати, що комунізм є тільки параваном імперіялістичних зазіхань Москви.

Не комунізм і не жидівство, — що є тільки засобом, — але Москва, що є справжньою причиною українського поневолення, є, була й буде нашим головним ворогом.

Є. Онацький

(«Українське Слово» з 8. 11. 1936)

С Е Р П Е Н Ъ

нс сс д Українські свята		Латинські свята
1 19 В Св. муч. Євдокії		Марти
2 20 С Свв. оо. Всел. Соборів		Петра
3 21 Ч Преп. Онуфрія Печ.		Елевферія
4 22 П Св. Марії Магдалини		Павла
5 23 С Св. Віталія		Гонтія
6 24 Н 11. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		ПРЕОБР. ГОСП.
7 25 П Преп. Макарія Жовтов.		Матура
8 26 В Преп. Мойсея Печ.		Каєтана
9 27 С Свв. Клиmentа й Горазда		Киріака
10 28 Ч Преп. Ірини		Ніканора
11 29 П Муч. Каленика		Сузанни
12 30 С Свв. 70 Апостолів		Антонії
13 31 Н 12. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		11. ПО З. СВ. Д.
14 1 П Свв. муч. Маковеїв		Елеазара
15 2 В Свящмч. Степана		УСПІННЯ П. Б.
16 3 С Преп. Ісаакія		Станислава
17 4 Ч Первомуч. Євдокії		Максиміліяна
18 5 П Св. Нонни		Олени
19 6 С ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСП.		тимотея
20 7 Н 13. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		12. ПО З. СВ. Д.
21 8 П Преп. Григорія Печ.		Мирона
22 9 В Св. ап. Матфея		Іванни
23 10 С Св. муч. Лаврентія		Ізидора
24 11 Ч Свмуч. Макарія		Марка
25 12 П Свв. Фотія й Микити		Людвика
26 13 С Св. цар. Ірини		Мирона
27 14 Н 14. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		13. ПО З. СВ. Д.
28 15 П Преп. Харитона		Макарія
29 16 В Преп. Нікодима		Йосифа
30 17 С Преп. Аліпія Печ.		Івана
31 18 Ч Св. муч. Іларіона		Еміліяна

1 8 4 7

Songs of mine, O songs of mine,
You are all I have.
Do not leave me now, I pray,
In this dreadful time.
Fly to me, my little dovelets,
With your wings of gray.
From the spreading Dnipro fly here
To the steppes and stay
With the poor and needy Kirghiz.
They are really poor,
Yes, and neaked, but in freedom
They can pray to God.
Fly to me, my darling thoughts,
With calm words and true,
I shall greet you as my children
And shall sleep with you.

N. N.

Sunset is coming, mountains are shadowed,
Birds sink to quiet, fields cease their murmur,
Peoples are gladly stopping their labors,
But I am looking, while my heart's flying
To a dark garden in Ukraina;
Flying, I'm flying, my thoughts ever roaming,
Thus my poor heart is receiving some quiet.
Fields are in shadow, mountains and forest,
In the blue heaven, stars are appearing.
Stars, O bright stars, for I am weeping,
Have you come out yet there in Ukraina?
Are the black eyes there awaiting your coming
In the blue heaven? Have they forgotten?
If they've forgotten, do not disturb them.
Let them not notice what I am suffering!

(Переклад Кларенса Н. Маннінга)

В Е Р Е С Е Н Ъ

нс сс д	Українські свята	Латинські свята
1 19 П	Св. Андрія Стратил.	Ігідія
2 20 С	Пророка Самуїла	Филипа
3 21 Н	15. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	14. ПО З. СВ. Д.
4 22 П	Св. єписк. Афанасія	Іринея
5 23 В	Євтихія і Фльорентія	Розалії
6 24 С	Преп. Арсенія Ком.	Сірина
7 25 Ч	Св. Апост. Тита	Євлогія
8 26 П	Адріяна й Наталії	РІЗДВО П. Б.
9 27 С	Препод. Сави	Якима
10 28 Н	16. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	15. ПО З. СВ. Д.
11 29 П	Преп. Олександра	Анастасія
12 30 В	Свв. Сави й Арсенія	Мельхіора
13 31 С	Св. Івана митроп. Київ.	Таціяна
14 1 Ч	Пр. Ісуса Навина	Симеона
15 2 П	Преп. Івана	Нікодима
16 3 С	Св. муч. Василіси	Людмили
17 4 Н	17. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	16. ПО З. СВ. Д.
18 5 П	Преп. Афанасія Берест.	Захарія
19 6 В	Преп. Давида	Вероніки
20 7 С	Преп. Макарія Канівськ.	Януарія
21 8 Ч	РІЗДВО ПР. БОГОРОДИЦІ	Фортуніяна
22 9 П	Свв. Якима і Анни	Томи Ап.
23 10 С	Преп. Йоасафа Куб.	Павла
24 11 Н	18. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	17. ПО З. СВ. Д.
25 12 П	Св. муч. Юліяна	Македонія
26 13 В	Св. Корнілія сот.	Фірліна
27 14 С	ВОЗДВИЖ. Ч. ХР. ГОС.	Йосафата
28 15 Ч	Св. муч. Порfirія	Вісаріона
29 16 П	Влкмц. Євфимії	Арх. Михаїла
30 17 С	Віри, Надії, Любови, Софії	Григорія

N O N P E R L A G E N T E ...

Non per la gente, nè per la gloria
scrivo questi miei versi
ricciuti e merlettati;
ma per me solo, fratelli,
per me solo.
Qui, in questa prigionia,
essi sono la mia consolazione.
Quando li serivo, sento le parole
volare a me dal mio Dnipro lontano,
e le vedo distendersi sul foglio,
ridendo, singhiozzando,
come fanno i bambini. Si consola
l'anima mia povera e sola...
Dolee per me sentirmi in mezzo a loro,
come, pel rico padre,
sentirsi in mezzo ai piccoli suoi figli.
Per essi io mi rallegra.
per essi prego Dio,
chè non li lasci morire,
questi miei figli,
qui, nel paese straniero..
Volino in patria,
questi miei figli leggeri,
e raccontino
come tutto era triste
nel mondo, intorno a lor.
Li accoglierà,
con sorridente dolcezza,
qualche buona famiglia contenta.
Il padre, nel vederli,
scoterà la testa grigia,
La madre, nell'udirli,
dirà : « Sarebbe meglio
che voi non foste nati ».
Ma la fanciulla penserà :
« Io li amo ».

(Переклад Млади Липовецької)

Ж О В Т Е Н Ъ

нс сс д Українські свята		Латинські свята
1 18 Н 19. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		18. ПО З. СВ. Д.
2 19 П Св. Трохима	й Саватія	Зосими
3 20 В Св. кн. Олега		Теофіля
4 21 С Свв. Нестора	й Зосими	Кандіда
5 22 Ч Преп. Отців	Київських	Кирила
6 23 П Мучч. Адріяна	й Петра	Брунона
7 24 С Св. муч. Теклі		Леонтія
8 25 Н 20. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		19. ПО З. СВ. Д.
9 26 П Св. прав. Гедеона		Пелагії
10 27 В Св. Калістрата		Діонізія
11 28 С Свв. Отців	Всел. Соборів	Франца
12 29 Ч Св. муч. Петронії		Теофана
13 30 П Свщмч. Григорія		Едварда
14 1 С ПОКРОВА ПР. БОГОРОД		Гервазія
15 2 Н 21. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		20. ПО З. СВ. Д.
16 3 П Преп. Діонісія	Печ.	Елевферія
17 4 В Свщмф. Єрофея		Мартиніяна
18 5 С Преп. Дам'яна	Печ.	Якова
19 6 Ч Св. Макарія	Київ.	Андрія
20 7 П Преп. Сергія		Івана К.
21 8 С Преп. Пелагії		Лазара
22 9 Н 22. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		21. ПО З. СВ. Д.
23 10 П Преп. Васіяна		Блажея
24 11 В Преп. Феофана	Печ.	Северина
25 12 С Св. Мартина		Рафаїла
26 13 Ч Св. муч. Карпа		Беніамина
27 14 П Св. муч. Параскеви		Савина
28 15 С Св. Лукіяна	Антіох.	Лонгина
29 16 Н 23. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		22. ПО З. СВ. Д.
30 17 П Св. пророка	Осії	Давида
31 18 В Апост. еванг.	Луки	Германа

В РОКОВИНИ ЛИСТОПАДОВОГО ЗРИВУ

(З. К.) Десять далеко грали гармати, десять ліскавкою маяв — як символ волі й віри — жовто-блакитний пррапор, що його хорунжий української визвольної ідеї і звістун бурхливих листопадових днів розтяг і перетворив у міт Листопаду.

Хорунжий з'являвся на захмаренім фірмаменті української історії у постаті людини, чи в формі стихійного борсання за здійснення ідеї, так близької й так далекої, відроджував, ворушив душі, хотіння й думки людей — і хоч інколи сам падав, переможений у затяжному надлюдському дужанні, але оставил вовіки в пам'яті людській те, що він був, те, що був зов душі поневоленого народу, що не раз упавший — це ще не народ пропавший. — Шевченко, як крик душі поневоленого але непоборного народу, блиснув, заяснів і вовіки не погасне! Чи Гонта й Залізняк погасли? Голос народньої стихії — чи не був це століттями потужний вираз туги за ідеєю і правою?

І перед Листопадом, і від століття народ борсався в шуканні доріг визволення, але замало вилонилося з нього індивідуальностей, замало видав він усебічних творців, що на всіх площинах діяли б зо свідомістю мети... Але не зважаючи на все, — прийшов Листопад.

Доконав його гурт, коли йде про конкретну фізичну стопінку. Але чин його був відбиттям народньої душі. Це був чин нації, якої честь рятував цей гурт і який створив українську державу, українську владу. Він був виявом волі володіти, коли над Дніпром уже від місяців українська революція діяла, на ЗУЗ ще було тихо.

Вартість Листопаду передусім в тому, що українці ЗУЗ взагалі після віків неволі повстали збройно проти австрійського й польського окупанта, що взагалі ідея збройної боротьби й власної державності віджила в потужному чині, що легенда смерті для життя нації стала життєвим фактом, що це найвище напруження національно-етичних сил та їх проба у вогні й крові заіснували й створили історично-традиційне тло для повного відродження.

Листопад — це початок української держави по століттях неволі! Він підняв золоту нитку традиції зброї й боротьби проти окупантів української землі!

Хто бачив і кому в пам'яті остало, або кому батьки й учасники боїв розказували про те, що вулиці прадавнього Льва-города кров'ю героїв українських спливали, той довіку не знатиме спокою, доки на руїнах окупантських держав не повстане Українська Держава!

(«Українське Слово» з 30. 10. 1938)

Л И С Т О П А Д

нс сс д Українські свята		Латинські свята
1 19 С Преп. Івана Рильськ.		ВСІХ СВЯТИХ
2 20 Ч Влмч. Артемія		ЗАД. ДЕНЬ
3 21 П Влмч. Іларіона		Губерта
4 22 С Свв. Феодора й Павла		Нікандра
5 23 Н 24. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		23. ПО З. СВ. Д.
6 24 П Преп. Феофіла Печ.		Валентина
7 25 В Св. Маркіяна		Леонарда
8 26 С Св. Дмитра Солун.		Енгельберта
9 27 Ч Преп. Нестора Літописця		Капітоліни
10 28 П Свв. Терентія і Неоніли		Андрія з А.
11 29 Св. Анастасії Тимії		Віктора
12 30 Н 25. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ		24. ПО З. СВ. Д.
13 31 П Пр. Спиридона й Нікодима	Маркіяна	
14 1 В Свв. Кузьми й Дем'яна	Станислава	
15 2 С Св. муч. Акундина	Геновефи	
16 3 Ч Св. муч. Феодота	Севіра	
17 4 П Св. Йоанікія Вел.	Григорія	
18 5 С Св. муч. Галактіона	Платона	
19 6 Н 26. ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	25. ПО З. СВ. Д.	
20 7 П Свв. Мучч. у Мелітині	Лазаря	
21 8 В СОБОР АРХ. МИХАЇЛА	Фелікса	
22 9 С Св. Онисифора Печ.	Вольфганга	
23 10 Ч Св. муч. Ореста	Карта	
24 11 П Мучч. Мини й Віктора	Івана	
25 12 С Св. Івана Милост.	Германа	
26 13 Н 27. ПО П. Св. Івана Зопот.	26. ПО З. СВ. Д.	
27 14 П Апост. Филипа	Юстиніяна	
28 15 В Св. Гурія Печ.	Віргінії	
29 16 С Преп. Сергія	Руфа	
30 17 Ч Преп. Лазаря	Генадія	

ПЕРЕД ВЕЛИКИМИ ПОДІЯМИ

Беручися до державно-організаційної роботи, українське суспільство знайде дуже цінні для себе вказівки — як підходити до речей, в основних заложеннях націоналізму. Националізм має в своїй основі не якусь уроену зasadу, але життєвий гін нації до оформлення себе в державу, а тому йому чуже й далеке доктринерство, як є безпредметовою ортодоксальністю. Вже тому його політика й тактика повинні бути стисло пристосовані до наявної дійсності й поточного історичного моменту.

Пересякнений ідеєю служіння Батьківщині, націоналізм є гостро ворожим всякому гуртківству й партійництві. В своїй поставі супроти подій і сторонніх чинників, він є кермований ідеєю цілості та блага національної справи. Він розуміє та застосовує засади гіерархії не лише в організаційній практиці, але також в царині політичних та моральних вартостей, відрізняючи головне від другорядного та підпоряковуючи друге першому. Неприєднаний на основних заложеннях національно-державної справи, він здібний на матеріальні й моральні жертви.

Життєвість нації та її дозрілість до самостійного життя вимірюється тим, як вона заховується в критичних для неї положеннях, а це заховання виявляється найліпше в поводженні її провідних чинників. Буває так, що в скрутний мент ці чинники або підносяться понад буденні справи й чвари, та зійшовши на основному, поривають маси, або втративши серед завірюхи рештки моральної рівноваги, поринають у мізерній гризні за маслак чи за гонори, полишаючи маси та віддаючи самих себе на поталу ворогові. Третя можливість має місце тоді, коли нація вилонює з себе могутню особу вождя, що ломить карк злим провідникам і каже собі служити добрим.

Події, що надходять у зв'язку з світовим конфліктом, кличуть на іспит історії всю українську націю. Питання «бути чи не бути» українській державі рішатиметься в площині дужання нашого народу з його ворогами. Нині на порядку нашої визвольної політики стоїть організація внутрішніх і зовнішніх відносин нації, щоб тим шляхом забезпечити перевагу цієї останньої на мілітарному й дипломатичному фронтах. Отже — мобілізація всіх творчих сил, що до речі кажучи, дуже скромні як на велетенські завдання, що стоять перед нами — є основним завданням української національної політики.

Інж. Дмитро Андрієвський
(«Українське Слово» з 16. 12. 1934)

Г Р У Д Е Н Ъ

нс сс д	Українські свята	Латинські свята
1 18 П	Мучч. Платона й Романа	Елігії
2 19 С	Преп. Варлаама Печ.	Авакума
3 20 Н 28.	ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	1. АДВЕНТУ
4 21 П	ВВЕДЕННЯ ПР. Б.	Саверія
5 22 В	Апост. Филимона	Варвари
6 23 С	Св. Митрофана Вор.	Сави еп.
7 24 Ч	Св. муч. Катерини	Меркурія
8 25 П	Св. Климента папи рим.	НЕП. З. П. Д. М.
9 26 С	Преп. Якова Сир.	Анни
10 27 Н 29.	ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	2. АДВЕНТУ
11 28 П	Свв. Василя і Степана	Сократа
12 29 В	Преп. Нектарія Печ.	Дамазія
13 30 С	Св. ап. Андрія Первозв.	Олександра
14 1 Ч	Св. прор. Наума	Філлярета
15 2 П	Пророка Авакума	Валеріяна
16 3 С	Преп. Сави Звенигор.	Іларіона
17 4 Н 30.	ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	3. АДВЕНТУ
18 5 П	Преп. Сави Освящ..	Нектарія
19 6 В	Новомуч. Миколая	Граціяна
20 7 С	Преп. Івана Печ.	Фавстини
21 8 Ч	Преп. Потапія	Ігнатія
22 9 П	ЗАЧ. ПР. ДІВИ МАРІЇ	Германа
23 10 С	Блаж. Івана Серб.	Себастіяна
24 11 Н 31.	ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	4. АДВЕНТУ
25 12 П	Св. Олександра Єрусал.	РІЗДВО ХРИСТА
26 13 В	Св. Євгена	СТЕФАНА
27 14 С	Свв. Филимона й Апол.	Івана еп.
28 15 Ч	Преп. Елевферія	Дітей уб. у Віофл.
29 16 П	Преп. Софії	Кирила
30 17 С	Св. прор. Даниїла	Євгенія
31 18 Н 32.	ПО П'ЯТДЕСЯТНИЦІ	СИЛЬВЕСТРА

T E S T A M E N T .

Quand je mourrai, enterrez-moi
Dans une tombe au milieu de la steppe
De ma chère Ukraine,
De façon que je puisse voir l'étendue des champs,
Le Dniéper et ses rochers,
Que je puisse entendre
Son mugissement puissant.

Et quand il emportera de l'Ukraine
Vers la mer bleue
Le sang des ennemis, alors
Je quitterai les prairies et les montagnes
Et m'enverrai
Vers Dieu lui-même
Pour lui offrir mes prières.

Mais jusque-là

Je ne connais pas de Dieu !
Enterrez-moi et debout !
Brisez vos fers,
Et arrosez du sang impur des ennemis
La liberté !
Puis, dans la grande famille,
La famille nouvelle et libre,
N'oubliez pas d'accorder à ma mémoire
Une bonne parole !

ЗАКЛІК ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

У кожній революційній боротьбі, зокрема ж у боротьбі визвольній, у боротьбі за духове оновлення нації, найбільше важить — ідея, духові вартості, що наснажують маси до боротьби, ясно визначають мету і методи для осягнення її. Тому в українській визвольній боротьбі, в якій український Націоналістичний Рух займає передову бойову лінію, духовий відтинок боротьби має надзвичайне значення.

В нашу добу політична боротьба є боротьбою мас. Тому мобілізація мас — перша передумова. Вистачить придувитися до дії ворога, щоб побачити, скільки він уваги присвячує боротьбі за душу мас, щоб побачити, що найбільшу небезпеку для себе вбачає він у почуваннях і думках поневолених ним націй. Не без причини раз-у-раз видає ворог заклики й директиви, які мають на меті піднести «революційну чуйність», загострити боротьбу з «українським буржуазним націоналізмом».

Наше завдання — посилювати націоналістичні думки й почування, підносити націоналістичну ідею та голосити й розгорнати нашу ідею, розробляти всесторонньо націоналістичну концепцію боротьби за самостійну соборну українську державу й концепцію устрою цієї держави. Це завдання велетенське й всестороннє. Першорядну роль в виконанні його грає українська націоналістична преса у вільному світі.

Вже 28 років з честю сповняє обов'язки борця на духовому відтинку визвольної боротьби ветеран української націоналістичної преси у вільному світі, паризький тижневик «Українське Слово». Не зважаючи на всі труднощі, не зважаючи на ворожі удари, що припиняли його появу, «Українське Слово» наближається до свого тисячного числа. Вже сам цей факт свідчить про його вартість, бо мало який часопис на чужині в цього рода невідрядних умовинах може похвалитися такою витривалістю.

Але крім витривалости, «Українське Слово» відзначається і своїм змістом. На його сторінках знаходять наслідження усі основні й актуальні проблеми, на його сторінках висловлюються провідні постаті не лише українського Націоналістичного Руху, але й взагалі українського духовного життя

Сьогодні «Українське Слово» є передовим органом серед видань нашого Руху й поширення його — це наше настирливе завдання.

В тривожні й важкі часи т. зв. коекзистенції, коли ворог виходить зі своєї ізоляції, як вийшов був з неї під час останньої війни, ставши союзником вільного світу, — Москва добивається змоги поширити свою пропаганду, свої ідеї. Її можливим успіхам на цьому відтинку, мусимо протиставити збільшенні зусилля в поширенні націоналістичних ідей, націоналістичного способу думання, націоналістичного світогляду й світосприймання, що посилити фронт нашої визвольної боротьби.

Перебування поза межами Батьківщини накладає на нас обов'язок — між всіми іншими — дорівняти хоч частинно зусиллі нашим непереможним братам-борцям на рідних землях. Коли не маємо змоги стояти сьогодні зі зброєю в руках в Україні, станьмо всі зі словом правди на чужині, станьмо з прaporом наших ідей, щоб під ним мобілізувати найширші маси до рішального менту. Це здійснимо шляхом поширення української націоналістичної преси: цього року ставимо собі завданням якнайбільше поширення «Українського Слова», щоб цим вшанувати його ювілейне тисячне число.

Зусилля в поширенні часопису чи то шляхом приєднання нового передплатника, чи то шляхом передплачення чоловікового націоналістичного органу своєму знайомому, родичеві чи сусідові — це дуже мале зусилля. Тим більше його мусять виконати всі націоналісти, в якій країні чи на якому континенті вони не були б.

Вітаючи «Українське Слово» з його недалеким цьогорічним ювілеєм, подбаймо про подвоєння його читачів, приєднуючи цим дальші тисячі до спільнного крокування на шляху до перемоги.

В лютому 1960 р.

Провід Українських Націоналістів

Дорогі Читачі !

Оце вперше «Українське Слово» видає власний Альманах. Причиною цьому є небуденна подія в житті нашого й Вашого часопису — появі його 1.000-го числа. Для нас це значна подія, а хотіли б ми, щоб це була подія й для Вас. Хотіли б ми цього року тому, що почувасмо себе тісно пов'язаними з усіма нашими Читачами, не зважаючи на те, чи є вони Передплатниками добрими, чи не дуже, чи зовсім поганими (бо є й такі). Хотіли б ми, щоб усі Ви почували себе зв'язаними й з нами, бож ось уже 28 років перебуває «Українське Слово» в постійному kontaktі з Вами.

28 років — це довгий шлях у житті людини. У житті ж часопису, що постав і продовжує виходити на чужині, це дуже довгий період, повен важких переживань, праці, труднощів, перешкод, ударів, але й приемного почуття сповненого обов'язку. Для Читачів — це довгий період співжиття з часописом, з його Редакцією і Адміністрацією, з широким колом співробітників, а в суті речі — співжиття з українською спільнотою на чужині й співжиття з братами на Рідних Землях, від яких відділяє нас непроходимий кордон, що його слушно звати залізною заслоною.

У цьому співжитті й уся суть української преси взагалі, а «Українського Слова» зокрема. І тут треба собі поставити питання: чи досягнено це співжиття? Чи справді поділяєте Ви думки співробітників часопису й приймаєте їх? Чи відчуваєте себе поінформованими про життя українців на чужині й про життя України? — Коли так, тоді ми свій обов'язок виконали. Коли ні, тоді ми його не виконали.

Якщо не виконали ми свого обов'язку повністю, то винні в цьому і ми, і Ви, і незалежні від нас причини. Але нема найменшого сумніву, що виконали ми свій обов'язок бодай в якійсь мірі. В якій?

Відвідуючи Передплатників «Українського Слова» у Франції, маючи нагоду зустрітися з ними у Вел. Британії, Бельгії, Голландії, Німеччині, Люксембургу, Італії, а навіть в ЗДА чи Канаді, ми з приемністю стверджували факт, з якого ні ми, ні Ви, не здаємо собі часто справи: що ми являємо одну родину, пов'язану спільними думками й спільними відчуваннями багатьох явищ. Що це значить? Це значить, що роки духового співжиття поклали на нас свою печать, зблизили нас:

Відвідуючи Передплатників у Франції, подорожуючи по Канаді й ЗДА, ми попадали на далекій провінції на людей, що ніякого часопису не читають, до жодної організації не належать. Часто було просто жаль тих людей. Вони наче б зупинились у своєму рості й розвитку. Вони нічого не знають про українське життя, вони думають поняттями, що їх мали в своєму родинному селі 25 чи 35 чи й більше років тому. Погодьмося, що такого способу думання, такого розумового багажу їх заздрити не доводиться.

Наскільки ж інакше виглядають наші Передплатники! Вони ростуть і розвиваються разом з нами й широким колом наших співробітників. Вони знають, що діється в світі взагалі, а в українському світі зокрема. Вони знають, що діється на Рідних Землях і на еміграції, вони почувають себе членами великої української спільноти, вони почувають себе в спільному широкому фронті визвольної боротьби, вони не самотні, вони мають людський образ і подобу.

Вже це одне дає нам право вважати, що ми сповнили свій обов'язок в якісь мірі. Скажімо, що не в малій мірі.

Але ми дуже добре здаємо собі справу з того, що ми не сповнили свого обов'язку на 100 %. Почнімо від шоденних справ Редакції чи й Адміністрації. Ми дуже часто не відповіли своєчасно на листа, часом не полагодили тієї чи іншої справи, з якою до нас зверталися наші Читачі й Передплатники. За це ми вибачаємося, але й просимо зрозуміти, що вина тут не тільки наша, але й Ваша.

Не дивуйтесь цьому. Подумайте хвилинку й признаєте, що вина також Ваша. На чужині часопис має обмежене коло читачів. Це ясно, бо на чужині живемо в ненормальних умовинах. І людей тут не стільки, як на Рідних Землях, і живуть ті українці тут не так, як живе суспільство дома, при нормальних обставинах. Тому часопис не може мати ні оголошень, що являють нормально в бюджеті часописів дуже важливу позицію, ні надто багато Читачів і Передплатників. Але... не все залежить від зовнішніх обставин. Щось залежить і від нас. Якщо святкуємо ювілей появи 1000-го числа, то при цій нагоді скажімо собі правду в очі.

Ми признаємося до всіх наших прогріхів, признайтесь Ви й до Ваших. Ми признаємося, що ми не полагодили кожної Вашої справи, або полагодили зі спізненням, але Ви признаєтесь, що Ви не завжди своєчасно заплатили передплату, не завжди дбали про поширення часопису, а це разом створює ті матеріальні умовини нації праці, які слід назвати абсолютно ненормальними. Бож хіба нормально, щоб наш персонал Редакції й Адміністрації виконував ту працю, яку в нормальних обставинах виконує втрічі більше число людей. А про побутові умовини вже й не говоримо, бо багато з Вас їх знає.

Певно, не виконали ми на 100 % і нашого завдання — три-

мати Вас у курсі справ життя українців на чужині. Але тут також не зовсім наша вина. Ми вважаємо, що в цьому відношенні ми зробили стільки, скільки в наших умовинах зробити могли. Ми намагалися поінформувати Вас про все важливіше, нехай навіть зі спізненням. Але пропущено на сторінках «У. С.» ряд важливих детайлів і тут вже винні Ви. Бож ми не є такі багаті, щоб тримати в кожному осередку свого платного кореспондента. Взагалі ми не в стані платити гонорарів і для того, щоб наш і Ваш часопис виконав свій обов'язок, треба застосувати звичай «толоки», тобто спільнотої праці, взаємної допомоги: кожен з наших Читачів повинен бути нашим дописувачем. Цим Ви зробите прислугу не лише Редакції, але й собі самим. Бож коли Ви поінформуєте всіх читачів «У. С.» про події у Вашому осередку, то це зобов'яже кожного іншого зробити те саме про його осередок. Таким чином ми спільно створимо тісне співжиття між всіми нами, що перебуваємо на чужині. А тут основне завдання нашої преси.

Завдання часопису — бути інформатором, форматором думки, керівником боротьби. Про інформацію ми вже сказали. Щодо формування думки, то тут зроблено за 28 років дуже багато. Від першого свого числа, «У. С.» стало на грунті ідеології українського націоналізму. Захищало націоналістичний світогляд і розвивало його. Не один основний твір з тих, що й сьогодні являють базу націоналізму, появився вперше на сторінках саме «У. С.», згадати б хоча незрівняну студію М. Сциборського «Націократія». І у формуванні думки вплив «У. С.» незаперечний. Хто сьогодні виступить проти соборництва, чи проти самостійності, чи хто заперечить основні положення націоналізму? Сьогодні це загально прийняті основи нашої боротьби й у цьому незаперечна заслуга також нашого часопису.

Керівником боротьби було й є «У. Слово» не лише завдяки тому, що воно є виявом Націоналістичного Руху. На різних етапах воно було безпосереднім керівником боротьби за різні справи. Воно відігравало основну роль в підтримці боротьби Карпатської України, воно потім було керівником боротьби за гідність українців, коли їх віддавали як гарматне м'ясо на захист чужих і ворожих нам інтересів в рядах польської армії, не згадуючи про ряд інших акцій перед війною і після війни.

В ділянці співжиття еміграційної спільноти з поневоленою Україною, на фронті боротьби проти відірвання еміграції від процесів на Рідних Землях і їх проблем, «У. С.» зробило стільки, що навіть наразилося від тих, що в цьому напрямку відставали чи й тепер відстають на закиди «советофільства». Але ми ніколи не звертали уваги на закиди, коли вірили в слушність якоїсь справи, нехай з нами мало хто був в даному менті згідний. І що ж — наприклад — шалена атака на «У. С.»

і інж. Дм. Андрієвського за піднесення проблеми юридичної вартості факту існування УССР була завзята. Але сьогодні — всі визнали цю позицію, навіть без вийнятків. Колись нам закидали, що «забагато пишеться про підсоветські справи», сьогодні скорше закидається, що замало. Бо загал зрозумів, що нема важливішого завдання, як залишитися в духовому зв'язку з Батьківчиною, що без цього зв'язку годі бути амбасадором України у вільному світі. А наше завдання — як чесопису — творити передумовини цього амбасадорства.

Для всіх країн розселення нашої еміграції «У. Слово» було помічником у суспільно-громадській праці. Розуміється, найбільше для українців у Франції. Як виглядало б українське життя у Франції без участі в ньому «У. Слова»? Наш часопис був не лише рупором і помічником для УНЄдності, але й для різних політичних та громадських справ і акцій. Починаючи від збірок на УНРаду й кінчаючи збірками на КоДУС, чи будову Храму УАПЦ, «У. С.» дало свій вклад. Не було такої загально - громадської акції, в якій «У. С.» не дало б своєї підтримки, що рівнялася підтримці цілого великого середовища, на яке «У. С. спирається.

В менший мірі, але було воно рупором і для багатьох акцій в європейських країнах, і поза Францією, а навіть за океаном.

Одне з головних завдань еміграції, розвивати визвольну ідею, творити ті духові цінності, що їх ворог нищить в Україні. І в цьому відношенні «У. С.» мало не малий вклад. Воно стало головною трибуною ряду визначних мислителів, публіцистів, навіть письменників і критиків. Адже такі прізвища, як Дм. Андрієвський, Ю. Артищенко, М. Антонович, О. Бойдунік, О. Бойків, Ю. Бойко, Люб. Винар, Б. Винар, Войтанівський, О. Грицай, Я. Гайвас, О. Павлюх-Гузарева, П. Голубенко, Діма, Я. Єндик, В. Залозецький, М. Капустянський, Б. Кентржинський, В. Кубійович, З. Книш, О. Кульчицький, Ю. Коллард, М. Калитовська, А. Курдидик, В. Косаренко-Косаревич, Д. Квітковський, М. Михалевич, В. Михальчук, М. Марченко, Є. Мацях, Ю. Миколин, М. Мухин, М. Ніцкевич, Г. Наконечна, М. Небелюк, О. Ольжич, Оршан-Чемеринський, Є. Онацький, Т. Омельченко, С. Ю. Процюк, С. Парфанович, С. Підкова, Ю. Писарєва, Г. Рогозний, М. Сіцборський, Я. Степанко-Карбович, У. Самчук, П. Сагайдачний, В. Січинський, М. Сливка, М. Селешко, М. Теральді, П. Юріняк, В. Федорончук, М. Чирський, В. Янів та ряд інших — це люди, що мають свій вклад в духовій скарбниці українського народу. Усі вони виступали на сторінках «У. Слова», а деякі з них почали свій бойовий шлях на його сторінках, деякі дійшли до вершин, деякі й сьогодні є основними співробітниками «У. Слова».

Без «У. Слова» хто знає, чи всі вони вповні виявили б себе.

Намагались ми в міру наших сил також інформувати на-

ших Читачів не лише про політичні події в світі, але й про духові течії в ньому та прояви духової творчості. Перелік чужинецьких авторів, що їх твори в перекладі з'явилися на сторінках «У. Слова», зайняв би не малий уступ, бо були б це прізвища від Маляпарте до Моріяка, від Кестлера до Бромфільда, від Тойнбі до Сельми Ляг'арлеф.

Певно, можна було зробити ще більше. Та для цього потрібні умовини й час. За нами 28 років, а й перед нами роки. Побажаймо собі спільно, щоб умовини нашої праці були кращі, щоб наша співпраця з Читачами була ще тісніша, щоб коло тих Читачів було щораз ширше.

Наголошуємо це не тому, що «У. С.» справді незалежний часопис, що залежить лише від своїх Читачів і Передплатників, з яких рекрутуються і його меценати, які дають матеріальну базу і спорадичні підтримки вигляді таких чи інших фінансових акцій. «У. Слово» в повному цього слова значенні — Ваш часопис. І таким він залишиться, хоч йому дехто й закидає, що він надто багато місця присвячує «місцевим справам». Це правда, але ми маємо намір і просимо в цьому про допомогу всіх Читачів, присвячувати т. зв. місцевим справам ще більше місця, бо вони відбивають живе життя. А ми не мало даемо місця непроминаючим справам, але не можемо й не хотимо відійти від живого життя, що проявляється в кожному Лянсі, Лъежі, Брадфорді, Гільверсум, Ст. Кетерінс чи Ньюарку, Авеллянеді чи Сао Паольо, Каракасі чи Мельборні, або Воллінгтоні, як подаємо вістки зі Станиславова, чи Лубеня.

«Українське Слово» є продуктом життя, в якому панує боротьба. Воно для участі в житті й боротьбі постало й хоче на цій ролі залишитися, в гущі життя найширшого загалу, воно виправдує потребу його появи. Справа Читачів, щоб наше життя було повністю відбите на сторінках їхнього часопису, щоб ця відбитка заторкувала якнайшире коло нашого загалу.

**

Нижче Читачі Алманаху знайдуть детальніші дані з історії «Українського Слова», але знайдуть і інший матеріял, а між тим на почесному місці матеріял, яким ми в міру наших можливостей відмічуємо століття з дня смерти Т. Шевченка.

Проф. д-р Ю. Бойко

ШЕВЧЕНКОВА РІЧНИЦЯ

i

завдання української науки

1961 рік є роком століття зо дня Шевченкової смерті. 1964 року сповняться 150-ліття від часу народження нашого Великого Національного Генія. Обидві дати знайдуть відзначення серед української спільноти на еміграції. Від довшого часу іде вже подекуди ювілейна підготова. Готуються до другу поодинокі праці про поета. Робляться заходи до побудови пам'ятників. І все таки очевидним є, що розмах підготови не відповідає величнім завданням.

Серед діячів нової української історії й духовості немає постаті, яку можна було б поставити поруч Шевченка. Саме він дав зміст нашому національному відродженню, створив ту ідейну перспективу, в напрямку якої пішли цілі покоління митців, мислителів, політичних діячів, ба більше, дав він таїй сугестіонуючої сили духову поживу, що розколисав своїми ідейно-мистецькими образами масу. Як народний поет, став він поетом національним, пориваючим пррапором змагань. Без Шевченка не могло б бути національної революції 1917 - 1920 років, з її героїчними чинами, патосом, горінням.

Шевченкова поезія містить у собі різні грани української душі; все те краще, чистіше й святе, що створив народ віками у своїй збірній духовості, знайшло відбиття і розвиток у Шевченковій поезії; вчитуючися в неї, переживаємо самих себе, заторкаємо такі таємні струни нашого «я», які бринять відгомоном нашої всенациональної психе, знаходимо чуттям місце свого «я» в загальній гармонії вічних українських емоцій. І тому стає Шевченко інтимно близький мільйонам. Може ні один поет у світовій літературі не знайшов такої популярності в своєму народі. І напевно ні одне ім'я майстра слова не оточувалося таким культом майже побожної пошани, як це сталося з Шевченком.

Було кілька круглих ювілейних Шевченкових дат: 1911, 1914, 1934. Але ніколи не мало змоги українство на рідних землях відзначити ювілей «в сім'ї вольній, новій». Завжди



Т. Шевченко: Автопортрет, 1845 р. (олівець)

над ювілейними урочистостями тяжила рука жандарма. Тяжитиме вона і зараз. І це на нас, політичну еміграцію, стосовно ювілею накладає особливо великий обов'язок. І насампеп-

ред висуваються перед нами завдання впорядкувати шевченкознавчі досліди, ввести їх в якусь систему, намітити те, що має найбільшу вагу в ювілейний період.

Величезне значення Шевченка для нашого народу і для нашого майбутнього гостро відчув наш ворог — Москва, і це відчуття не покидає московських загарбників від 1840 р., коли вперше вийшов «Кобзар» — і по сьогоднішній день. Поява «Кобзаря» викликала радість у українців і недоброзичливість, навіть ненависть серед росіян. Переконувано Шевченка зректися української мови і перейти до російської літератури, про нашу мову на сторінках журналу говорено, як про збиранину «слів хохлатих і бородатих», а великий російський критик Белінський, довідавшися про заслання поета, висловившися, що коли б від нього залежала доля поета, то він вчинив би не менше жорстоку розправу, аніж це зробив цар.

Так тривало не довго. Одверта ненависть і негація не могли перекреслити творчості поета та його ідей. І вже в 50-х — 60-х рр. минулого століття підхід до Шевченка в російських колах змінився. Захвалюючи його творчість, російські діячі намагалися перекрутити її сенс. Добролюбов доводив і так всім очевидну народність та геніальність поета, але разом з тим намагався переконати, що весь зміст української літератури повинен залишатися елементарно-простонароднім. Це було намагання закрити українській літературі шляхи дотворення великих варгостей універсального значення.

Розуміється, Добролюбов затуляв перед читачами національно-державницькі ідеї Шевченка. Всі знають прочулений вірш Некрасова з нагоди смерті українського генія. Але мало хто знає, що Некрасов закликав до участі в похороні не тому, щоб у скорботі віддати останню пошану небіжчикові, але тому, що «так треба», про що довідуємося з некрасовського тому «Літературного Наследства». Очевидно, «треба» було декламувати на могилі поета, щоб проголосити його «своїм», «несчастним горемыкою», поставити нарівні із другорядним російським поетом Кольцовим чи третерядним Слепушкіним. На початку ХХ ст. у велику історію російської літератури, видалу колективом російських літературознавців за редакцією проф. Овсяніко-Куліковського, включено й Шевченка. Там він виступає, як «малоруський» поет, як одна із побічних сторінок розвитку російської літератури. Це відразу створило «традицію». Шевченка стали включати в бібліографічні показники з історії російської літератури. І все таки заховати правдивий образ поета від української нації не вдалося, не зважаючи на всі старання російських кіл на спілку з «благоразумними малоросіянами».

Величезна популярність Шевченка, як національного пророка, провозвісника національної революції, викликала у большевиків потребу фальсифікації вишуканішої і всебічні-

шої. Пряма одверта ненависть до Шевченка виявлялася тільки на перших порах. У Винниченковій п'єсі «Між двох сил» большевицький комісар, русифікований жид, з ненавистю проколює Шевченків портрет баґнетом. Така пряма цинічність виявлялася тільки на початку жовтневої революції. Комуністична Москва дуже скоро зрозуміла, що метод прямої атаки тут дуже небезпечний. І от уже в рр. 1919-20. з'являються статті Коряка, які представляють Шевченка як мужицького революціонера, який був попередником большевицької революції. В тих роках есерівство ще мало деяку вагу в большевицькому таборі і насвітлення Шевченка як мужицького попередника жовтня — ще могло мати місце. Це було припасування творчості поета до політичних завдань москофільсько-есерівської й російсько-большевицької групи.

А. Річицький пішов цією протоптаною стежкою, коли проголосив Шевченка поетом «передпролетаріяту», тобто наймитських прошарків села. Це було дуже небезпечне звуження і спрощення Шевченкового місця в українській літературі й духовості. Всі ідеї поета намагався Річицький вивести з вузького світоглядового кола селянина-бідняка, і робив це з великою штучністю.

Шевченко — знавець світової літератури, який творчо перепрацьовував літературний набуток визначніших майстрів слова, — зовсім випадав з уваги. Соціальне в творчості поета випинано так, щоб затулити ним національне. 1933 р. Річицький видався Москві надто ще надиханим націоналізмом, його «ліквідовано», як уже перед тим ліквідовано С. Єфремова, що справді починав організовувати наукове шевченкознавство в Україні; слідом за Річицьким зник з обрію Коряк, натомість розпаношився «комсомольський призов» — молоді люди, що не мали ні знання, ні любові до нашої літератури, зате дуже намагалися задовільнити вимоги Москви.

Ряд років тривав публіцистичний погром надбань попередників, які створили підвалини для дослідів Шевченка: С. Єфремова, Мих. Мих. Новицького, П. Филиповича, Ол. Дорошкевича та інших виклято, заплямовано, як «ворогів народу». Ряд видань творів Шевченка, як — мовляв — «по-шкідницькому» зредагованих, вилучено з бібліотек і книгарень. Молодик в уніформі НКВД Євген Шабліовський став диктором у шевченкознавстві (правда, не надовго, обвинувачений у «націоналізмі», незабаром опинився також на засланні). Шабліовський намітив ту лінію фальсифікації, яка стала генеральною і залишилася дієвою ще й на сьогодні.

Згідно з цією лінією, Шевченка проголошено послідовником російських «революційних демократів» Добролюбова і Чернишевського. Обидва діячі були молодші за Шевченка (незадовго до поетової смерті Добролюбов був ще юнаком), обидва почали літературну діяльність значно пізніше Шев-

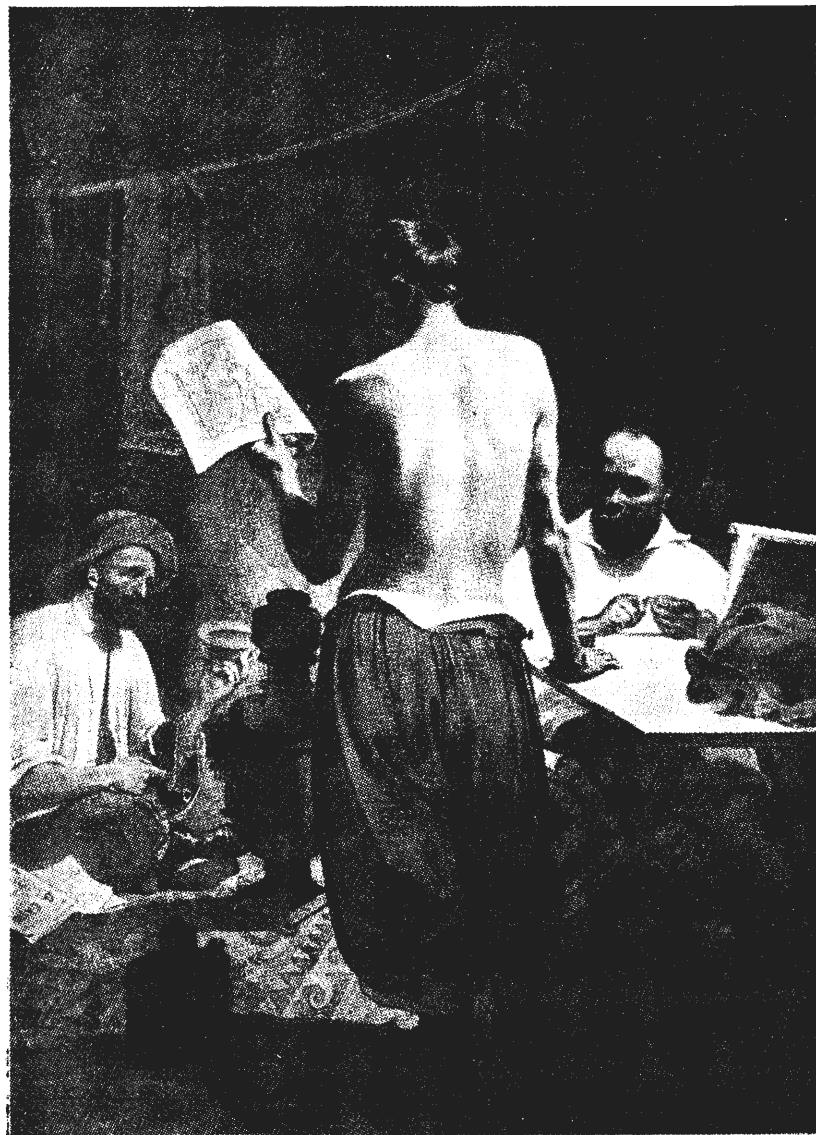
ченка, були людьми однобічнішими, менше обдарованими, як український геній, і не зважаючи на всі старання советських «дослідників», не вдалося знайти ніяких переконливих доказів про їхній вплив на Шевченка. Але докази замінено голосною фразеологією. Чернишевський і Добролюбов були репрезентантами «старшого брата», між їхніми гаслами та деякими соціальними ідеями нашого поета була певна подібність, цього вже досить було, щоб поставити Шевченка в ролю учня і наслідувача російських публіцистів. Зусилля коментаторів «Кобзаря» постійно спрямовано на те, щоб затмарити справжній ідейний зміст творів. До рядків з «Катерини»: «Кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями», — додавано коментар, що слово «москаль» слід розуміти, як «офіцер». Всі Шевченкові загадки про історичні події, історичні місця так «пояснено», щоб цілковито затулити від читача поетове розуміння історичних явищ, в зв'язку з чим також і ідеали Шевченка для рядового недосвідченого советського читача стають неясними. Створено такий життєпис поета, в якому зникає його українське оточення, навколо автора «Кобзаря» постійно бачимо лише російських діячів, їхнє дбання і турботи про українського поета. Взагалі пов'язування Шевченка з російським життям і російською культурою стає головною ціллю советських дослідників.

Такий стан триває вже десятки років... «Шевченкознавчої» літератури в цьому сенсі видано вже багато. Не кожна з таких праць є примітивна. Вкладено багато гроша і багато людей навіть не позбавлених здібностей працювали в напрямку спотворення образу Шевченка. Советизований Шевченко став постаттю наскрізь умовою, антиісторичною, але досить майстерно сконструйованою і для тих, хто не може пізнати нефальшованих джерел, постаттю в якійсь мірі немов реальнюю і переконливою.

І тут перед нашою еміграційною науковою постає велике відповідальне завдання — повести ґрунтовний перегляд головних праць про Шевченка, написаних в останніх десятиліттях в Україні. Це невдячна і чорна робота має велику рацію під оглядом національно-політичним. Вона може бути цікава навіть під оглядом суто науковим. Досліджуючи советські писання про нашого генія, відчуваємо ясніше, де ворог знаходить можливості **правдоподібного фальшування**, побачимо ті проблеми, в яких нам треба сконцентрувати свої дослідчі зусилля, щоб шевченкознавство сповнило свій національно-політичний обов'язок.

Архівні матеріали про Шевченка, його рукописи, спогади про нього та інші джерела в основному збереглися в Україні. Советські дослідники, до невпізнання спотворюючи Шевченка, час-від-часу все ж таки подають окремі першоджерельні відомості, витягають із забуття невідомі факти. Матеріал не

раз буває цікавий, лише совєтські дослідники в одних випадках не можуть, в інших — не хочуть застновитися над тим



Т. Шевченко: Серед товаришів на засланні, 1856-57 (сепія)

фактажем і витягнути з нього відповідні висновки. І тут знов нашим обов'язком було б перевести реєстр нового фактично-

го матеріялу, який дало поневолене шевченкознавство в Україні, пов'язати ці досі незнані факти з дотеперішнім шевченкознавчим скарбом.

Якщо б обидва згадані тут завдання нашим ученим вдалося виконати між двома ювілеями — 1961 - 1964, то вже це було б нашим величезним осягом.

Не смімо забувати, що при нашій обмеженості сил нам не вільно розпорощуватися. Мусимо сконцентруватися лише на тому, що має найбільше значення для розвитку шевченкознавчої науки та піде на найбільший пожиток для української громади. Коли мова про нашу спільноту, то мусимо мати на увазі не лише еміграцію, наш духовий зір не повинен ні на хвилину спускати з ока батьківщину. Наші наукові здобутки повинні бути такими, щоб могли сприйматися людиною, вирослою в обставинах советсько-московської окупації. Встановлення психологічного контакту можливе насамперед крізь тему — большевицько-московська фальсифікація Шевченка. У майбутній революційній віднові української самостійності Шевченко знов стане фактором першорядної духової ваги. Але таку роль зможе Шевченкова творчість відіграти повніше і глибше тоді, коли шевченкознавство поспішить із усебічним розкриттям цілих нашарувань фальсифікацій на протязі багатьох десятиліть.

Дуже важливою й іще не досить дослідженою проблемою залишається проблема: Шевченко і Москва. Моя книжка, видана Українським Вільним Університетом у 1952 р., не вичерпue насвітлення проблеми. Ще не показано в достатній мірі, які мотиви антимосковської постави з народної поезії передягняв Шевченко, а що взяв він з попередньої літературної традиції. Лише по цьому можна буде точніше встановити, наскільки Шевченко був оригінальним у своїй протимосковській позиції, наскільки він поглиблював і поширював тут набутки української думки. Зокрема, слід було б з більшою докладністю простудіювати «Великий Льох», який варто було б видати окремим виданням з просторою статтею — коментарем та якнайдокладнішими примітками. Дуже важливим є, досліджуючи ставлення Шевченка до Москви, до російської культури й російських діячів, не перегинати палиці, не порушувати історизму, не приписувати поетові тих антимосковських думок і настроїв, які властиві нашому поколінню.

На нашу думку, не лише большевицькі дослідники, але й шевченкознавство національного табору перенаголосило вагу поетових зв'язків з російським оточенням. Знаменним є, що Шевченка раз-у-раз оточували люди або виразно чужі російству, або зв'язані з ним умовно і частинно, про це свідчать такі прізвища, як Брюлов, Венеціянов, Шмідітин, Фітцуї, Йоахіми, Штернберг, Яків де Бальмен, Штрандман, Герн і багато інших. Стихійно оточення складалося лише почасти. Шевчен-

ко сам активно шукав певного оточення. Важно було б розглянутися, наскільки ці неросійського походження люди стояли поза межами російської культури й духовості.

Дуже мало ще зроблено і в напрямку вивчення Шевченкового українського товариства перед засланням і після заслання, ми ще мало знаємо навіть імен. Є більш-менш вияснені стосунки поета з Костомаровим, Кулішем, В. Забілою, Гребінкою, Кухаренком. Тут є листи, спогади, літературні твори, що розкривають характер зв'язків та вагу їх. Несподівано цікавими виявилися зв'язки Шевченка з «мочемордами», як показала колись праця М. Новицького, опублікована в «Житті й Революції». І власне ці відкриття Новицького дають можливість сподіватися, що вивчаючи українські постаті навколо Шевченка, ми можемо ще багато повніше окреслити його постат. Мабуть, нове світло на Шевченка пролилося б, якби вдалося повніше вивчити такі цікаві фігури як поміщик Савич, В. Григорович, студ. Головко та інші. Уже нині можемо ствердити, що Шевченкове українське товариство у Петербурзі було постійно широке, але скільки ж у цьому товаристві було людей, про яких ми або не маємо відомостей, або маємо дуже уривкові (Ф. Черненко, Сошальський, Троцина, Клопотовський та ін.). Яким духовним життям жили ці люди, і яке це могло мати відношення до Шевченка — це залишається проблемою. В обставинах еміграції її розв'язувати важко. Тим не менше вона назріла.

Писань про Шевченка за більш як столітній період немає ніякої змоги навіть облічiti, бо це були б астрономічні числа статей, заміток, нотаток, віршів, споминів. Серед цієї літератури можна було б назвати кілька сотень цінних шевченко-зnavчих праць, кілька десятків велими вартісних книг. Але вражає те, що книг і статей, присвячених «секретам поетичної творчості поета», особливостям літературної специфіки його таланту знайдено зовсім не багато. О. Дорошкевич писав про естетичні погляди Шевченка, Ол. Колесса дав розгорнене зіставлення Шевченкової поетики з народньо-пісенною, Загул і Якубовський спинялися над формальною структурою віршу «Кобзаря», Франко проаналізував мистецтво Шевченкового слова в аспекті його дієвости на психіку людини, Шамрай простежував еволюцію Шевченкового стилю, Рильський зробив, як поет, ряд цінних спостережень над формою Шевченкових поезій, Чижевський кинув ряд спостережень про поетичні розміри Шевченкового віршу; проаналізовано композицію «Наймички» у зіставленні з однією повістю (Франко), «Княжни» (Якубовський), «Гайдамаків» (Навроцький). Але чи багато можна було б іще згадати аналогічних праць? Напевно, ні!

Аналіза стилю, образів, поетичної своєрідності слова, завжди не легка, а у такого складного й оригінального поета

як Шевченко, особливо важка. До того ж і величезна більшість авторів, які писали про нашого поета, впадали чи то в публістику, чи мали ухил в бік біографізму, чи історизму, що розкопує документи, не раз значної вартості, але обминає проблеми досліду поетичної форми. Думаю, що настала пора для праці над Шевченком як поетом в цілості. Це не повина бути вузька формалістична праця, але в ній слід обминати й публістичних загальників. Матеріяли історичні, біографічні, фольклорні, спостереження текстологічні — все це мало б послужити для детальної аналізи окремих творів, а на підставі тієї аналізу слід би прийти до окреслювання всіх основних стилювих особливостей Шевченкової поезії, до еволюції стилю. Така праця, безперечно, дала б змогу нашему поколінню наново відчути Шевченка із загостреною силою сприйняття. Для виконання цієї праці передумови в розвитку Шевченко-знавства вже є більш-менш достатні. Потрібно лише серйозного дослідника, який би на кілька років присвятився цій справі, потрібні, очевидно, і засоби, щоб такому шевченко-знавцеві уможливити зайняття виключно дослідами.

Здається нам, що справою чести НТШ було б знайти можливість для реалізації згаданого завдання.

Ювілеї вимагають від нас більших зусиль. Не смімо обмежуватися ані «причинками», ані популяризацією раніше досліженого, чи — ще гірше — пережовуванням утертих загальників. В ювілеї нам належиться дати по-свіжому відтворений синтетичний образ творчості Шевченка.

Марта Калитовська

ДЕЩО ПРО МАЛЯРСТВО ШЕВЧЕНКА

Для пересічного українця — Шевченко так втілений в постать поета і національного Пророка, що всі інші аспекти його таланту ніби притемнені, ба що більше — часто призабуті. Але чи можна призабути, або знехтувати такий прояв його таланту як малювання, що спалахнув вже в ранньому дитинстві з такою силою і став задушевним бажанням бідного кріпацького хлопця?

Та ж у важких і безнадійних умовинах кріпацького життя, у яких родився і ріс малий Тарас, бажання малювати було не тільки нереальним, але воно було майже безглуздям. А проте, саме воно відкрило Шевченкові нові шляхи, які повели його не тільки до волі, але й до основних студій в ділянці малювання і вкінці до найвищого відзначення — титулу академіка гравюри, наданого йому рік до смерти, 1860 року, Радою Петербурзької Академії Мистецтв.

Пересічне знання про мистецьку обдарованість Шевченка зводиться загально до перших його спроб, до дитячих найвніжних рисунків коней чи москалів на грубому, сірому папері. І ціле щастя, що інколи робив він з них дарунки ровесникам своєї незавидної долі, нещасним школярам, таким як він, осоруженої дяківської школи, бо у них вони збереглися. Сам Тарас тікав часто від п'яних дяків і, шукаючи нового вчителя, він руководився тільки єдиним бажанням, щоб цей навчив його рисувати й малювати. Сам він вже тоді зробив дальший поступ, рисуючи «вугіллям на коморі і стайні півнів, людей, церкву і навіть київську дзвіницю».

Але на жаль, а може на щастя, сільські дяки таки не розкрили йому нічого нового з багатої ділянки мистецтва. На те потрібно йому було вирватися з тісних закутин нещасних кріпацьких сіл у широкий світ. І саме туди повела Шевченка доля.

Те, що Шевченка забрав до себе на службу пан Енгельгард, мало свої додатні сторони, хоча й тут його били за дрібні

провини і за те, що він відважувався потайки рисувати. Але все ж таки Енгельгард не міг не звернути уваги на його талант до рисунку і то задля зовсім практичних цілей, і задля них дозволив молодому Тарасові вчитися.

Першу справжню науку малярства розпочав Шевченко у Варшаві, у мистця-маляра Франца Лямпі - молодшого. Шевченкознавець проф. П. Зайцев твердить, що наука у Лямпі тривала недовго і що Шевченко мав замало часу для здобуття нових знань. Але він мав нагоду перебувати у середовищі, де обговорювалося мистецьку творчість замітних малярів. Тут теж Шевченко знайомився з класичним мистецтвом.

Але цей короткий період навчання перервала втеча Енгельгарда з цілим двором перед варшавським повстанням. З осідком на постійно у Петербурзі, розпочався для Шевченка спершу може не дуже цікавий, але пізніше зворотний період в його творчості.

Енгельгард записав його на чотирорічний контракт до цехового маляра-декоратора Ширяєва. Праця була важка і Шевченкові довелось спершу робити чорну роботу, розводити фарбу та малювати підлоги, дажи й паркани. Але ось у 1836 році Ширяєву дали виконати ряд малярських і декоративних праць у Великому театрі. Сам факт свідчить про те, що уважався він одним з ліпших малярів-декораторів, бо у Петербурзі їх не брали. При тій нагоді Шевченко міг виказати свої здібності, бо йому доручено виконати рисунки - проекти для всіх орнаментів, що мали прикрашувати стелю театру. Але ще до того часу Шевченко не витрачав даремно часу. Снага до малярства не давала йому спокою. Він ставав досвіта, забігав у Літній Сад, де копіював статуї богів і богинь, що прикрашували алеї. Тепер Шевченко вже знов, що найкращою школою є копіювання мистецьких творів.

У Літньому Саду познайомився з Сошенком і за його посередництвом з іншими мистцями. Але основний вплив на дальшу долю Шевченка, як і на розвій його таланту, мало знайомство з професором Академії Мистецтв Карлом Брюловим. Брюлов так зацікавився Шевченком, що не завагався підняти такої великої справи, як викуплення його з кріпацтва. А при тому Брюлов був саме тоді на вершині слави і коли він присвятив Шевченкові стільки часу, то це знак, що малярський талант нашого Пророка блищає, як зоря на темному небі.

Зараз після визволення, у квітні 1838 року, Шевченко став студентом Петербурзької Академії Мистецтв. Стипендію приділило йому Товариство Заохочення Мистців. На якийсь час він замешкав навіть з Брюловим у його приватній майстерні.

Тепер Шевченко інтенсивно працює в Академії. Про його поступи говорить нагорода, яку він дістав в 1839 році за рису-

нок з природи. Про дальші його успіхи свідчать щорічні нагороди срібною медалею за успішні рисунки. В 1841 році дістав він третю медалю за «Циганку-ворожку». І в тому часі зай-



Т. Шевченко: Катерина, 1842 р. (олія)

мався він інтенсивно поетичною творчістю. Саме появився перший «Кобзар», на який накинувся злобною критикою Бєлінський, ненависник української літератури.

Але нормальне навчання перервала майже на рік подорож Шевченка в Україну. Про неї мріяв він давно і не диво, що задержався там 10 місяців та повернувся у Петербург під весну 1844 року. Коли б не той втрачений рік, Шевченко був би вже закінчив Академію, бо саме вчився вже шостий рік. Але подорож по Україні не пройшла марно. Він виконав не тільки ряд портретів, між ними Платона і Ганни Закревських, княгині Репніної, власний автопортрет, але ряд акварель і студій. А взагалі привіз Шевченко багато етюдів з природи та історичних пам'яток з Чигирина, Суботова, Батурина. Те все зібрав він з наміром взятися до видавання альбомів під називою «Живописная Украина». Альбом мав показати все те, що притаманне українському народові, його традиціям. Картини задумав Шевченко виконати способом гравюри. Для того мусів він сам засвоїти собі техніку офорту. Але до праці над Альбомом взявся з таким запалом, що скоро були готові три гравюри: «Судна Рада», «Дари Богданові» і «Печерська Криниця».

Рівночасно він не занедував своїх студій. 22. березня 1845 року закінчив Академію Мистецтв, а Рада Академії надала йому звання «некласного художника». Професор Зайцев підкresлив тільки, що не відомо, з яких причин Шевченко не виконав конкурсової праці, щоб здобути золоту медалю і поїхати до Італії. Може це сталося тому, що його тягнуло в Україну, де він задумував продовжувати збирати матеріали для «Живописної України».

Кілька разів їздив Шевченко в Україну. Як співробітник Археографічної Комісії, брав участь у розкопках скітської могили на території Білокняжого поля. При тій нагоді збирав перекази і пісні. Ті всі подорожі не перешкоджали йому робити заходи дістатися на становище професора рисунків у Київському університеті.

Але усім плянам перешкодив арешт, що прийшов несподівано у квітні 1847 року, а з ним незавидні дні в далекій Орській кріпості. І тут його талант мистця спричинився до облегшення його долі. Бо ось Шевченка приділюють до експедиції, яка під проводом вченого геолога, капітана-лейтенанта Бутакова, вибралася досліджувати Аральське море.

Заслання спинило природний ріст малярського таланту Шевченка. Але саме з часу експедиції, коли все ж таки Шевченко був більше вільний і мав дозвіл рисувати та малювати, мавмо ряд його сепій і акварель. Деякі з них були вже справді викінченими творами великого мистця.

**

Маючи приблизно уяву про розвиток мистецького таланту Шевченка на волі, буде цікаво приглянутися більше до його малярської творчості, а вона припадає на повний романтизм у мистецтві.

У французькому малярстві мавмо тоді незвичайно талановитого представника цього напрямку в особі геніяльного Делякруа, який перевищив усіх своїх сучасників і якого талан-



Т. Шевченко: Хлопець грається з кішкою, 1853-57 (сепія)

том захоплювався Бодлер. Ніхто не зумів взяти з романтизму стільки монументальної й разом з тим трагічної величі, як зробив це Делякруа. Всі риси романтизму: хвороблива мелян-

холійність, байронівська таємничість і перш за все — замилування до екзотики, до її пишності у строях та декораціях і багатства кольорів — найшли свій повний вияв у спонтанній і величній творчості Делякура.

На той час російське малярство було під впливом французького, і то його другорядних представників. Карло Брюлов, сам французького походження, являвся тоді геніальним представником російського романтизму, але він був далекий від спонтанної творчості Делякура. Свій успіх завдячує він головно одній своїй монументальній картині: «Останній день Помпеї», в якій вдалось йому передати грандіозну велич трагічної події.

Творчість Шевченка у перших її проявах виростає спонтанно і черпає тематику з двох доступних йому джерел: дуже реалістичного оточення, у якому він живе, і з класичної тематики, з якою він зустрічається у малярів Лямпі і Ширяєва, а потім в Літньому саду чи Ермітажі. Копіювання класичних статуй напевно залишається не без впливу на його дальшу творчість.

Але навчання в Академії і особливо близький контакт з Брюловим, яким Шевченко захоплювався, мусить мати вплив на його мистецьке формування і позначити рисами романтизму його творчість. І ось коли візьмемо його перший автопортрет з мелянхолійним, задуманим виразом обличчя, в жовтаво-зеленкуватих відтінках, з глибоко осадженими очима, маємо портрет, у якому однаке пробивається вже реалізм.

Але Шевченко поволі визволяється з романтизму і пізніші його портрети, як ось з 1843 року Платона і Ганни Закревських, Гребінки, Лизогуба та інші, роблені під час першої поїздки в Україну, визначаються реалізмом. Особливо вже від початків його праці в Академії виявляється замилування мистця до портрету і в тій ділянці він показав себе неабияким майстром. Можливо він і не зовсім визбувся романтичного трактування предмету, але тепер звертає велику увагу на психологічний бік портрету, на передання індивідуальності і внутрішнього настрою. Деякі, як портрет Гребінки з 1837 року (отже — тільки з початків його творчості), а потім його перший автопортрет олією, говорять про його непересічний талант, а пізніші його портрети, як ось пані Горленко, а перш за все портрет княгині Кейкуватової з 1947 року, — є його справжніми шедеврами.

Цілий ряд рисунків, акварель і офортів Шевченка, роблених під час першої, а потім дальших поїздок в Україну, схоплюють досить реалістично пейзажі, історичні пісні та побут України. Підготовляючи ці праці для альбомів «Живописної України», Шевченко напевно старався особливо зберігати вірність в змальовуванні історичних місць, тому менше звертав увагу на інші їхні вартості, як теми картин. Але між ними

є також прегарні офорті, повні настрою і творчої продуманості, як хочби Видубицький монастир чи «У Києві», або аквареля «Руїни Богданові в Суботові».



Т. Шевченко: Державний кулак (сепія)

Але найкраще виявляється талант Шевченка у власних вільних композиціях, там, де працює його уява мистця. І тут

треба б вказати на дві його картини також ще з часів Академії: акварелю «Циганку-ворожку», за яку дістав він третю срібну медалью в 1841 році, і відому загально «Катерину», виконану олією в 1842 році. Вже перша виявляється гармонійною композицією, в якій цікаво створене окреме тло для постаті дівчини відокремлює її немов би в окремий портрет, тоді коли екзотична постать циганки з кучерявим дитятком на плечах дає данину романтизмові.

«Катерина», яка інсценізує відому поему Шевченка, є вже в цілості в реалістичній тематиці. Постать дівчини жива і реальна хоч навіяна близьким романтизмові мелянхолійним настроєм і сумом.

Найкращі праці Шевченка, найкращі його сепії і акварелі, походять з часів заслання чи точніше з часів його умовного перебування на волі, під час експедиції над Аральське море. Тут Шевченко, відірваний від впливів Академії і від будьяких інших впливів, виявляє вже свободно свій талант мистця, владіючи вільно технікою рисунку і малювання. Він заглиблюється в мальарські проблеми, шукає не тільки вислову для композиції, але проблем світла і тіней. Це бачимо виразно з його сепій, які він виконує при зовнішньому і внутрішньому освітленні. Тут він виконує вже ряд студій, з яких деякі як: «Кара колодкою», «Казахський хлопчик грається з кішкою», «Казахські діти-байгуші», «Державний Кулак» — можна вважати завершеними творами.

Реалізм Шевченка — своєрідний і він напевно не зовсім свободійний від впливів романтизму. Але він передає головно те, що було притаманне Шевченкові: його глибокий гуманізм. Людське горе у всіх його виявах є в першу чергу тим, чого шукає мистець навколо себе, а його далеко шукати йому не доведеться. Життя в касарні між десятками невинно засуджених людей, а потім життя дуже бідного казахстанського народу дає йому багато співзвучних для його душі і творчості тем. Милування людським тілом, його красою, напевно було впливом його контакту з клясичним мистецтвом і подиву до нього.

Його акварелі з того часу, ось як «Аральське море» чи шкуна «Константин» виказують не лише мистецьке орудування світло-тінями, але передають настрій природи, відчуттій мистцем.

Сучасник Шевченка, відомий скульптор Мікешин, писав у своїх споминах про Шевченка — мистця:

«... З його сепій і гравюр можна сміло зробити висновок, що він мав неабиякий талант і можна сміло сказати, що коли б доля не встругнула з ним злої штуки і коли б він мирно йшов дорогою удосконалення в мистецтві, то з нього вийшов би вийнятковий реаліст так у пейзажі, як і в жанрі».

І далі Мікешин каже: «... Не мало часу втратив він на пе-

рехід від брюлівського-академічного класицизму до природного й близького йому реалізму».

Накінець слід підкреслити особливве замилування Шевченка до гравюри, над якою він працював і вдосконалювався власними силами, бо в Академії не було спеціалізації в тій ділянці. І після повороту із заслання продовжував далі працю над гравюрою.

2. вересня 1860 року, Рада Петербурзької Академії Мистецтв наділила його титулом академіка гравюри. З цієї нагоди мистець виступив з власною виставкою, на якій було кілька чудових офортів і його відомий портрет, в якому він вперше думав про себе, як про провідника народу. Це було тоді, коли Шевченко стояв на вершку слави як поет і на верхах подиву і пошани, як людина і національний Пророк. Тому всьому він хотів дати ще завершення, надолужити те, що забрали у нього роки заслання. Але саме тоді перервала його задуми і пляни невмоляма смерть.

М. К.

ОЧЕВИДЦІ ПРО ПОХОРОНИ ШЕВЧЕНКА

Студент Петербурзького університету, харків'янин, писав 28. 2. 1861 р.:

«Умер він на другий день після своїх іменин — 26. числа, в 6 часів уранці... Тіло лежало в Академії художеств, бо Шевченко там помер. Всі письменні люди, те узnavши, повалили, мов хмара, так що у церкві був наголо студент та пан та літератор та учений. Ляхи теж усі прийшли. У церкві шилом не повернеш... Це було 28-го числа. У 10 часов почалась Обідня, в 11 кончилася і началась Панахида... Утихомирившись народ у церкві, хахли почали говорити річі до тіла... Усіх речей було сказано з 15. При виносі труни ні одна проста рука до неї не трогалась; її ніс наголо студент і літератор; я ішов під гробом від ніг і з 3-го етажа держав його на плечах. Труни не спускали з рук до самого кладовища, до котрого із Академії буде верств з 7. Труна була дубова, оббита срібною парчею, на узглавії, на срібній дощечці було написано: «Украинский поэт Тарас Григорьевич Шевченко 1861 февраля 26 д.». Дубову труну положили у свинцеву через те, що його повезуть на Україну. На поета возложили лавровий вінок, із которого я увірвав три листки і кождий прикладував до його широкого лобу».

Михайло Яшовський

СПОМИН ПРО Т. ШЕВЧЕКА З 1859 р.

Було се перед 1860 р., як батько мій Франц Яшовський, родом з Лопатина, Брідського повіту, в Золочівщині (Галичина), поживши якийсь час у Бородая і оженившися, виїхав до Росії і там — на Україні — одержав у посесію земельні маєтки. А вже в пізнішім своїм віці, коли йому було літ із 60, поселився в місточку Голоскові над Бугом у Балтськім повіті Подільської губернії і там став завідувателем двох великих водяних млинів на Бузі. Млини належали до поміщика Тадея Кастановича Янішевського, котрий мешкав у сусіднім селі Ониськові.

При тих млинах був муріваний, з ґанком, скарбовий дім і в тім домі мешкав мій батько, — а я був ще при батькові малим хлопцем. Батько тоді був уже вдівцем. У нас дома не було «пані», був кухар, хлопець до помочі, та дві служниці. Старим звичаєм мій батько був чоловіком велими гостинними, завсіди радо приймав гостей та любив бесіду. Гости в нього не були звязані, бо у самотнього вдівця поводилися як у себе вдома і часто вони у нас і ночували.

Тоді ж ото, коло 1860 р., поет Тарас Шевченко скрізь по Україні їздив і проїздом через Голосків літом — саме вечером — заїхав до нашого дому. Коли я ввійшов до їdalyni, то застав поета в хвилині, як посилявся рибою, а мій батько сидів біля нього та підливав вина до склянок. Як добре вихований хлопець, я членно уклонився поетові і цокнув каблучками, мов жовнір, а він подав мені на привітання свою руку і я зараз примітив тоді, що руки в нього були малі, білі, мов би у паночки.

Батько пояснив, що має ще двох синів, та вони вже старші, в школах, а я найменший — маю 6 літ і ще зістаю при батькові. На запитання поета, як мені на ім'я, я відповів, що Михась, а отець додав, що я мами не памятаю, бо вона давно вмерла, і мені стало дуже жалко, що не маю мами. Я відійшов

від стола й на убоці присів на канапі та слухав, як поет свою українською мовою розповідав про свої події на морі, та про свою солдатську службу. Тому ж, що було уже пізно, звелів мені батько іти спати, а вони оба ще довго розмовляли з собою.

На другий день рано я вже міг добре приглянутися поетові і скажу, що ніколи ніхто з гостей — чимало їх бувало у нас, всіляких, великих і малих панів, — а ніхто з них не зробив на мене такого сильного враження, як поет Шевченко. Росту був середнього, барчистий, собою повний, але не дуже; лице мав чисте, біле, загально бліде, очі голубі, хороші, погляд мілій, брови тонкі, вуси повні, козацькі, чоло високе, над ними лисину, руки малі, дуже гарні, білі. Одягнений був у костюм літній одного кольору, попелястого, на шиї була кольорова шовкова хустка, недбало завязана, а ковнір від сорочки викладений і такі ж викладані манкети з полотна тонкотканого, чисті, білі, але не крохмалені, як у моого батька, або в наших панів. Голос його був чисто грудний баритон — милозвучний і дуже приемний.

Ціла поставка була дуже величава, поважна й незвичайна. Робив він на мене враження якогось великого пана; курив листяні цигари.

Зараз того дня по сніданні, поет сказав до мене: «Ходім на прогулку» — і ми пішли берегом Буга над скелистою горою аж до великих очеретів і там поет присів на скелі і любувався рікою, де на середині красувався великий острів, а потім острові великі старі верби, ліщини й інші дерева та висока трава і всілякі квіти. А загальний образ тої місцевості був дуже хороший.

Поет задумався, сидя на скелі, потім пильно подивився мені в очі і сказав: «Красний буде з тебе хлопець».

Як ми вже верталися домів, то я зауважив, що поет був дуже сумний, мовчазний, він усе зітхав, потирає рукою чоло і тихо вимовив: «Ох, Боже».

По обіді поет взяв мене за руку й сказав: «Ходімо на базар». — Тоді власне був день торговий, себто ярмарок. Ми вийшли на гору, а там зараз-таки показалось недалеко містечко Голосків і ціла торговиця, де було багато возів, коней і волів. А коли ми ввійшли в саму середину містечка, то я зауважив, що поет зірко оглядався навколо, як би когось шукав, а потім нараз сказав: «Онде він» — і ми підійшли під мур одного дому, а там я побачив під стіною велику білу плахту, а на тій плахті книгар розкладав рядками свої книжки на продаж. Тоді Шевченко, показуючи пальцем на одну з книжок, промовив: «Дивись, се моя книжка, то я її написав».

Книжка та була в ясно-синіх обкладинках, а зверху було надруковано. «Поема. Катерина. Т. Шевченко». — Поет звелів ту книжку подати собі до рук, та звертаючись до ме-

не, сказав: «Дарую її тобі на памятку». — Книгар, котрий сидів тоді на землі, як то почув, зараз піднявся на ноги, скинув з голови шапку, уклонився, і — як тоді було в звичаю — хотів поета поцілувати в руку, але ж поет не допустив його до руки, тільки ласково поздоровив його і став розмовляти з ним про книжки.

Я тоді був дуже задоволений, що дістав такий дарунок і ми вернулися домів.

На третій день рано поет відіхав, а коли прощався з батьком, то памятаю і ніколи не забуду, як він обняв мою голову обома руками і цілував мене в чоло, а я його в обі руки.

Більше я вже його ніколи не бачив, бо якось через рік донесли газети, що поет Шевченко в Петербурзі помер нагло 26. лютого 1861 р.

Коли я вже, по літах, дожив до повного віку і прочитав усі твори Шевченка, мені стало ясно, що той його великий смуток походив з того, що хоч сам він був викуплений з кріпацької неволі, та тим більше боліло його серце, що вся Україна і цілий народ, а надто його рідні браття і сестри тоді ще мучились на панщині в злиднях, темноті й убожестві. І так він з тим своїм смутком зійшов у могилу непотішений...

Камінка Струмлова, 8. 8. 1913.

(«Записки Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка», т. 119-120, Львів 1917)

Проф. Василь Щурат до цих спогадів занотував:

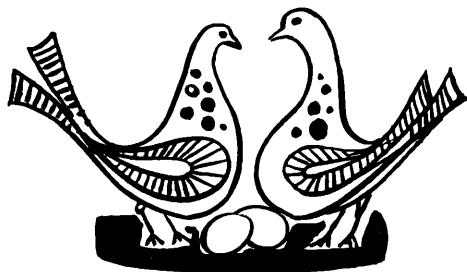
Автор цього спомину, д. Яшовський, жив останніми роками перед вибухом війни в Камінці Струмиловій, часто буваючи у Львові. З ряду тих людей, що мали щастя бачити на власні очі українського генія, він в Галичині певне вже останнє... Характер його малюється найкраще самим його спомином... Достовірність спомину дається ствердити цілим рядом свідоцтв інших людей, що так само, а навіть ліпше, знали поета. Його вигляд, що в дитячій памяті мусів затриматись як найвиразніше, згаджувався би з описами, знаними нам звідки інде, з винятком помічення, що в поета були руки білі, малі, як у панночки. Воно противилось би тільки поміченю Куліша; та ледве чи Кулішеве помічення великого, здорового п'ястука в поета не було подиктоване реторикою, коли випало зазначити силу удару тим п'ястуком об стіл в запалі. Курення листяних цигарів датувалось у поета з доби заслання, що знаємо з спогадів Ускової і його самого.

Любов до дітей і природи засвідчена за поетом не раз. «Кого люблять діти, значить той не зовсім ще поганий чоловік» — потішав себе він. А любов природи проявлялася в нього після заслання так сильно, що в часі останньої поїздки на Україну він скрізь, де б не спинився, шукав нагоди полюбу-

ватися її красою — у Козачковського у Переяславі, у Максимовича на Михайлівій горі, у Варт. Шевченка в Корсуні.

«Ніхто не був так вражливий на красу природи» — зазнала Кат. Юнге. Під упливом чарівних картин природи він ставав мовчазний, смутнів... Зауважував се Чалий і інші... Нахил поета піти на ярмарок та поговорити людяно з народом — знаний нам. Перша пропозиція його, зроблена Козачковському у Переяславі, була: піти на ярмарок.

Поема «Катерина», що її поєт знайшов на ярмарці у Голоскові, се буде петербурзьке видання 1840 р., бо друге, Кулішеве, вийшло щойно в 1860., коли Шевченко вже був в Петербурзі. Яшовський, правда, каже, що бачив Шевченка в хаті батька коло 1860 р., та ми знаємо, що Шевченко був на Україні востаннє 1859 р. влітку, у місяцях червні, липні і серпні. До 17. липня, поки його не арештовано по доносу, він міг їздити по Україні свободно. Випущений 24. липня з арешту, поєт уже менше вештався по селах. У Голоскові він міг бути як не в останніх днях червня, то в першій половині липня 1859 р. Нема про се сліду в ніяких інших споминах про поета, ані в біографіях його. Тим цінніші для нас спомини Яшовського.



A. Височенко

ВСУПЕРЕЧ НАКАЗУ

Здавалося, в саму непідходящу пору і саме непідходяща для цього людина зайніялася лірикою. А воно так. Виразно, чітко, рядок за рядком, виринають в пам'яті слова великого поета:

— Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

І блідий місяць на ту пору
Із жмари де-де виглядав, —
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав...

Ось уже дві години гостроносий човник «душогубка» стрибає по вз'юрченій воді; то він понесеться за вітром, то поверне наперекір йому, але уперто тримається низького берега. Коли на дворі розвидніло, човник шмигонув в очертяні зарослі. Тоді в ньому на весь зрист стала висока, м'язиста людина, що нагадувала драбину. Вона руками розсунула хаці й піднесла до очей далековид «Цайса». У фокусі оптичних склелець, до людини вщерть наблизилися круті скелі протилежного берега. І знову згадалося:

— Було видно, — було чути,
Як реве ревучий...

— При чому ж тут сама непідходяща пора і сама непідходяща людина? — істотно запитає читач.



Понад дві години тому застрекотів польовий телефон. Одягнутий у військове чоловік потягнув до ліжка рурку, сонним голосом промовив:

— Сибірський!

З рурки відізвалося:

— Я черговий штабу 16-ої армії, капітан Багрідзе. Мені потрібний командир дивізіону!

— Я вас слухаю, товариш капітан!

— В такому разі запишіть координати й згідно з ними дайте кілька сальв з усіх своїх гармат. На вказаному місці, повітряна розвідка донесла, заховалося німецьке кулеметне гніздо. Його слід розторощити в пень!

— Це телефонограма, товариш капітан?

— Ні, тільки словесне розпорядження особисто вам від командувача артилерії 16-ої армії.

Висока, м'язиста людина, що нагадувала драбину, швидко підвелася з ліжка, підкрутила вище гнатика в гасовій (керосиновій) лямці, записала координат, тобто потрібні виміри для вогню далекобійних гармат. Покінчивши з телефонною розмовою, командир особливого сибірського артилерійського дивізіону, майор Володимир Володай, глянув убік. Біля дверей вже напоготові стояв молодий військовий з відзнаками сержанта.

— Можете лягати знову, я ще трохи подумаю, — лагідно звернувся до нього майор.

В просторій землянці два нашвидку зроблені ліжка, досить довгий примітивний стіл й багато гілля з дерев. Теплі ночі кінця серпня 1941 року дозволяли тримати двері відкритими. В землянці свіже повітря, приемний запах соснового лісу.

Сержант не ліг, лише присів на ліжко. Спать укладалися тут в чому стояли, тільки скидали чоботи. Умови фронту не дозволяли почувати себе безпечно. Цього ж разу сержант навіть не скинув взуття, бо відчував, що зараз буде якась робота.

Він у дивізіоні всього кілька днів. Ще тиждень тому Микола Жученко учителював в одному з сіл Золотоноського району. Його, разом з іншими односельчанами, встигли покликати до війська вже тоді, коли в багатьох місцях до правого берега Дніпра прoderлися німці. Ця, в військовому розумінні людська сировина, пішла на поповнення дуже здрібнілих у попередніх боях советських частин. Зокрема чимало селян взяли й до краю розгромленого під Львовом, Житомиром та Черкасами, особливого сибірського артилерійського дивізіону. Всі новаки потрапили або до обозу, або в зв'язкові між батареями. Миколу ж, що раніше служив у війську, до того ж чоловіка освіченого, майор Володай закріпив за собою. — Для виконання спеціальних доручень, — пояснив він комісару Пузанкову.

Під диктат майора, Жученко писав до штабу армії оперативні звідомлення, приймав телефонограми, стежив за текою справ командира дивізіону. За розпорядженням майора вони

й оселилися в одній землянці. Комісар зі своїми помічниками жив поруч в наметі.

Сидячи сьогодні на ліжку, Микола бачить вийнятково зосереджене обличчя Володая. Той, при допомозі олівця й мап - одноверсток, робив різні вичислення. В такий спосіб він встановлював місцевість майбутнього вогню своїх батарей. Закінчивши справу, невдоволено ляскнув обома руками себе по стегнах, вимовив незрозуміле в даному разі для сержанта: Овва!

Не випускаючи олівця з рук, він глибокодумно звернувся до Миколи:

— Справжній військовий, одержавши наказ згори, ніколи не мусить думати навіщо той наказ видано, він мусить думати тільки, як його краще виконати.

— А, припустімо, неспроможний виконати того наказа? — зацікавився Жученко.

— Тоді найкраще йому загинути в бою з ворогом або від кулі власного револьвера! — рішуче відказав Володай, первово зірвавшись з місця.

— Овва! — Тепер і собі подумав сержант. — Напевно майор дістав не легке завдання. Вголос же зауважив: — Коли один помре, наказа виконає другий.

— Це справді так, — напів обернувшись Володай, припинивши ходу по землянці. В голосі командира Микола вперше відчув деяку розгубленість. І тут же, несподівано, майор заговорив на зовсім іншу тему.

— Скажіть, діти добре вчилися у вашій школі?

— Різні бували, товариш командир.

— А свою рідну, українську мову, вони люблять?

— Звичайно!

— А чи люблять вони твори Шевченка?

— О, Тараса Григоровича у нас в Україні палко люблять і старі й малі. Це наш найбільший поет, найбільша наша людина! Ось, за кілька верстов звідси, де ми стоїмо, лише на правому березі Дніпра, є висока Чернеча гора, на ній поховано тіло Шевченка. До тієї могили щороку приїздять та приходять, ніби на прощу, десятки тисяч людей, — захопився сержант.

— Я теж люблю й шаную Тараса Шевченка, — вийнятково тепло, щиро зауважив Володай.

— Ви? — здивувався Жученко.

Майор усміхнувся.

— Так, я сибіряк, але народився там в українському селі. Мій дід до Сибіру привіз з України «Кобзаря». По тій старенькій, надзвичайно пожовклій книжечці, дід першим навчив мене грамоті. Я бережу вдома того жовтенського, дорого моєму серцю «Кобзаря» й досі; напам'ять знаю кожну його сторінку.

Майор трохи порився в пляншетці, витяг звідти якогось документа, передав його Миколі.

З того документу Жученко довідався, що орденоносець Володимир Володай в 1939 році закінчив академію генерального штабу, народився в Новосибірському краю, за національністю є українцем.

Тим часом командир продовжував:

— Хоч за біганиною у військовій лихоманці й ніколи було; уявіть собі тільки, мій дивізіон від Львова аж до Золотоноші промчав за два місяці, та все ж я придивився до квітутої України. Справді чудова сторона. Пригадуєте:

— Садок вишневий коло хати,

Хрущі над вишнями гудуть...

— Навіть страшні згарища боїв не в силі тут перебити п'янкого, чаювного запаху розквітлих яблунь, вишень, черемухи. Якщо не вдасться мені пожити, то хоч умру в Україні!

— З чого б то так він розходився? — міркував Микола.

— Адже завжди досі більш двох-трьох речень не видавлював з себе.

Та слухати командира було дуже цікаво й приемно, сержант цілком дався заполонити себе настроєм майора.

На останок Володимир Володай поцікавився, чи добре знає Жученко місцевість, та чи вміє грести на човні. Діставши схвалну відповідь, наказав сержантові негайно покликати до себе комісара та начальника штабу дивізіона.

Тим він, як завжди, коротко сказав:

— Я одержав особистого наказа від начальника артилерії 16-ої армії. В цій справі мушу провести прифронтову розвідку.

— А без неї обйтися не можна? — боязко запитався комісар Пузанков.

— Мені, як справжньому військовому, дуже тяжко прийняти певне рішення, коли ж я його прийняв, то для виконання рішення зроблю все залежне й незалежне від мене. Адже правда? — Майор дружньо ляснув по плечах свого начальника штабу.

Останній улесливо усміхнувся. Пузанков зовсім знітився, бо себе він справжнім військовим відчути не міг. До війни він і не нюхав армії, а відсижувався десь на тепленькому місці секретаря райпарткому.

— В розвідку піду я разом з сержантом Жученком, бо він добре знає тутешні місця. Ви ж без мене залишитеся на чолі дивізіону.

Кругле обличчя Пузанкова аж засяяло від задоволення. Комісар на радощах ледве не вигукнув: — Ну, було б відразу так! — Полохливому політкерівникові здавалося, що майор запропонує і йому піти в розвідку. Дивлячись на Пузанкова, Володай не криючись глузливо кривив губи.

За кілька хвилин по цій розмові, майор і сержант на конях галопом неслися до лівого берега Дніпра.

**

Ми з ними розлучилися на світанку в плавнях, коли Володай розсунув очерет й підніс до очей далековид «Цейса» Микола Жученко з веслом сидів на «душогубці» позаду. В нічній темряві з обох берегів Дніпра градом сипалися світляні, так звані трасуючі кулі, часто звивалися вгору пломенисті ракети і ще довго потому свічками горіли в небі, де-не-де скидали бомби літаки. До природної стихії Дніпра ревучого, додалася ще нищівна, смертоносна стихія війни, створена руками й розумом непогамовних людей.

Та ніщо не могло завадити плавній течії власних думок майора.

— Чому капітан Багрідзе передав йому наказ начальника артилерії армії не документованою телефонограмою, а лише на словах? До того ж, наказ скеровано особисто Володаєві, а це означає, що про розпорядження має знати найвужча група осіб.

Взявши до рук передані координати та звірившись з військовими мапами, майор встановив місцевість, яку він мусить розторощити. З сержантом пішов у небезпечну розвідку для того, аби остаточно переконатися в правильності своїх висновків. Блукаючи човном вночі по хвилях Дніпрових, а тепер, при розвідненні, виглядання в далековид, розвіяли всілякі сумніви відносно місцевості, куди має бути спрямований нищівний вогонь паубічної далекобійної артилерії особливого сибирського дивізіону. Мета — могила великого сина українського народу — Тараса Григоровича Шевченка. Там пристосилися німецьке кулеметне гніздо і його треба перетворити в порох, разом з опочивальною невмирущою людиною.

Майор міркує далі. — В разі могилу буде знесено з лиця землі, советські пропагандивні чинники спробують усю відповідальність перенести на німців. А не поведеться з пропагандою, то розстріляють командира особливого сибирського артилерійського дивізіону, ніби за самочинні дії, бо ніяких слідів у штабі 16-ої армії від офіційного наказу не залишилось.

— Смерть, півбіди, — стверджує Володай, — з нею я бавлюся щодня, але в цій справі виступає відповідальність перед майбутнім, перед віками, перед історією!

— Чи вам відоме, товариш Жученко, ім'я того чоловіка, що в давні часи спалив величезний храм і через те попав до історії?

— Здається, Герострат, — відгукнувся сержант.

— Так, Герострат, — повторив і собі майор. — Ось сьогодні, збіг обставин дає мені змогу скочити на сторінки історії в ролі новітнього Герострата. Але той уславився, як оригінал, а мене згадають десь у віках найбільшим зрадником та па-

плюжником свого власного народу. Ні, я не хочу бути новітнім Геростратом! — остаточно вирішив майор і поклав далековида до шкіряного футляру.

Він з надією подивився на кобуру револьвера та згадав слова сержанта:

— Коли один помре, наказа виконає другий...

Повернувшись до Жученка, майор сказав:

— Ви здогадуєтесь, що нам наказано знищити німецьке кулеметне гніздо на могилі Шевченка? Від того пропаде й могила.

Сержант отетерів.

— Невже? — здивувався він. — Коли ж ви це зробите?

Володай, як сьогодні вночі Пузанкову, так само й тепер загадково відповів Миколі:

— Мені, як справжньому військовому, дуже тяжко прийняти певне рішення, коли ж я його прийняв, то для виконання рішення зроблю все залежне й незалежне від мене!

**

В дивізіоні майор знову викликав до себе комісара й начальника штабу. Останнього запитав:

— Скільки разів я повідомляв командування про спрацюваність нашої зброй?

Начальник штабу подивився до свого записника, коротко проказав:

— Чотири!

— Негайно надішліть до штабу 16-ої армії телефонограму такого змісту:

«Гарматами, що є в особливому сибірському артилерійському дивізіоні, надалі користуватися неможливо. Кожний набій,пущений з них, означатиме злочинне марнотратство державних коштів. Прошу негайно надіслати інспектора для перевірки нашого збройного майна.

Підписав:

Майор **Володимир Володай.**»

По обіді, в розташування дивізіону прибув легковий автомобіль зі штабу 16-ої армії. Він привіз інспектора артилерії. Знайомлючись з майором, представник штабу відрекомендувався:

— Капітан Павло Багрідзе!

— А, це ви мені вночі протелефонували наказ командувача? — згадав Володай.

— Так. На що ви скаржитесь, товариш майоре?

— Наші гармати, товариш капітан, вистріляли вже понад всіляку норму кількість набоїв. Іхні жерла на сьогодні майже зовсім позбулися нарізки та поширилися в діаметрі. Зараз з них стріляти все рівно, що пускати набої собі на розвагу десь у небесні простори.

— Гаразд, перевіримо ваші слова.

Йдучи до гармат, Володай і Багрідзе опинилися вдвох, без сторонніх свідків. Капітан запитав:

— Ви встановили місцевість, яку маєте обстріляти?

— Ясна річ. Це могила відомого українського поета Тараса Шевченка, близько Канева.

— Ось воно що! — протягнув Багрідзе. — Через те командувач артилерії нашої армії не видав офіційного наказа, а обмежився тільки словесним розпорядженням.

— Вам, капітане, теж відоме ім'я Шевченка?

— Звичайно. Я грузин. Кожний же грузинський інтелігент добре знає поему Шевченка «Кавказ».

Багрідзе ледь-ледь оглянув гармати й підписав акта про потребу їх негайно замінити.

— Саме в сліщний час прийшла ваша телефонограма, то-варишу майоре, ми щойно одержали нові гаубічні гармати.

— Ну, то їх поїде приймати наш комісар, — наказав майор.

Останок цього та цілий наступний день пройшли в спровадженні старих гармат до залізничної станції Гребінка і в одержанні звідти нових. Третього дня в надвечір'я майор мав розпочати вогневий обстріл могили Шевченка.

Перед тим, як дати команду — «Плі!» — він вийшов оглянути щойно прибулу зброю.

— А де ж вимірчі приладдя до гармат? — суворо звернувся до комісара.

— Я не знаю, такими їх одержав у Гребінці, — розгубився Пузанков.

— Штаб армії хоче, щоб ми з віддалі десяти кілометрів стріляли на око? Навіщо ж тоді він подає координати? — вголос проказав Володай, а сам собі зміркував:

— Багрідзе теж не хоче обстрілу могили Тараса Григоровича.

За наказом майора, комісар став дзвонити до штабу 16-ої армії щодо вимірчих приладдь. Звідти йому порадили поїхати до Пирятиня. Поки відбувалися розшуки невідомо куди спроваджених, але конче потрібних для далекобійних гармат вимірчих приладдь, зі штабу передали новий, вже близкавичний наказ:

— Негайно виступайте під Лубни. Там висів німецький десант. Вам належить вибити його звідти. Позиції біля Золотоноші наші війська залишають сьогодні ж...»

Прочитавши наказа, майор подав команду всім солдатам та офіцерам одягти собі на шию так звані медальйони смерти, бо передбачав безпосередній бій з німцями. До середини такого медальйону кожний військовий вкладає папірець — останню в цьому житті власну записку.

На очах у Миколи Жученка, майор, байдьоро насвистую-

чи, писав на куценькому папері можливо свої передсмертні рядки.

Бачучи вкрай здивоване обличчя сержанта, командир особливого сибірського артилерійського дивізіону нажилом голови запросив його підійти ближче до себе. На медальйоновому документі майора, чорним по білому, виразними, майже друкованими літерами було написано:

«Тим, хто знайде мій труп!

Всупереч наказу штабу 16-ої армії, я не допустив дати жодного пострілу по могилі Тараса Шевченка.

Ваш

Володимир Володай.»

Сан Пауло, 3. лютого 1952 року.



К. Гриденъ

Б. ЗАЛЕСЬКИЙ У СВОІХ ЛИСТАХ ПРО УКРАЇНУ, М. ГОГОЛЯ ТА Т. ШЕВЧЕНКА

8. квітня 1829 р., писав Б. Залеський зі Сохачева під Варшавою до Стан. Вітвіцького:

«Тепер я пишу поему, котрої запевне ніколи не докінчу, діють у ній великий Конашевич, славний Данилович, та стурчений Б. Хмельницький...»

23. березня 1830 р., звідти ж писав до Ст. Вітвіцького:

«Давно недосвідчене почуття наповняє тепер мою душу. В цій хвилині надіслав мені Гліксберг (київський книгар) листа від рідних. О, яка страшна потуга споминів літ минулих! Цілий світ моєї молодості, живі й померлі оточують мене долонь в долоні чорнокнижним колом, посеред якого тепер усі мої думки, всі почуття, а підо мною зелені шумуючі степи України, а наді мною ясне блакитне небо України! Мушу обурилась, упитись виром тих разом найрозкішніших і смутніших образів. У дивнім блакитнім світі фантазії, десь за сьома горами, за сьома морями й тридев'ятьма даліями не було мені так благо, як нині у цім чорнокнижнім крузі живої, дотикальної річевости.

«Щасливий, що маю перед ким звіритись.

А тепер вже з еміграції, 13. січня 1834 р., з Парижу, до пізнішого приятеля римських років Гоголя, Гіероніма Кайта... і буйний смуток походив»...

«Про Польщу так само можна оповісти, як співець Ігоря перед 800 літами баяв про Україну: «Земля набрякла кінськими копитами, засіяна кістками нашими, кров'ю нашою полита.. і буйний смуток походив»...

До братів Петра Семененки та Гієр. Кайсевича в Римі писав Богдан з Марсею 8. грудня 1837: «Мої кохані, шукайте по книгарнях і букіністах «Ecclesiae Rutheniaeae» пера Кульчинського, Рим 1733...»

До цих самих писав Юзеф звідти ж 16. лютого 1838:

«...Премудrosti еміграційнi наразi притихли. Вротновський видав в двох томах помяник «Повстання на Русі» (себто — Українi). Ніколи ще з політичних писань не вийшло нічого пожиточного на еміграції».

У приписці до листа з 1. квітня 1839., читаємо: «Жона Юзефа Залеського і його сестра Феліція з Залеських Івановська були вислані в глиб Росії за утримування кореспонденції з Юзефом та Богданом Залеськими. Скутком того всенькі кореспонденції з Україною зістали зірвані на багато років».

До Северина Гощинського, автора знаної поеми «Замок Канівський», писав Богдан з Фонтенебльо 6. грудня 1839: «У нас на Україні правдиве пустошення татарське. Вивозять та вивозять без кінця»...

До того ж адресата пише Богдан пізніше з Фонтенебльо, 21. 12. 1840: «Читавем в «Газеті Варшавській» артикул про нас: цензура на віки вічні заборонила наші назвиська. Отже ти звешся Северин з Канева, я — Богдан з Порогів. Небіщик Бродзінські — Казімеж з Крулюфки і т. п. Сміятися і плакати хочеться разом: скільки то в тому всьому шайтанської злости! А шляхта наша гуля, розпустує по-старому, а що гірше — гнобить люд по-старому, буде з нею зло, дуже зло».

На початку наступного року, Богдан пише Северинові про від'ємне враження згадок Міцкевича про Україну та її народну поезію на польських слухачів його викладів про слов'янські літератури: Міцкевич тоді викладав у Колеж де Франс курс історії слов'янських літератур. Отже, 29. 1. 1841 р. Богдан писав під свіжим враженням цього антиукраїнського відруху польської авдиторії на слова поета:

«Була мова про характер фізичний різних місцевостей Слов'янщини, а саме Польщі, Московщини і України. Очевидно, що Україна, котра має народні пісні, має співців своїх давніх і нових, достарчає найбільше поетичних барв. Це одразу не сподобалося слухачам: «Чи то вже в Польщі крім Мальчевського, Гощинського, Залеського не було, немає поетів?» Чув сам такий закид. Ти знаєш, що в нас все кружляє в обігу певна маса посполитих представлень і, боронь Боже, вдарити по них».

Так само пише він 3. квітня 1841 до Людвіка Семенського: «Міцкевич, яко литвин, не вірить навіть у Слов'янщину, але в саму едину Польщу, з котрою поєднались його преславні Ольгердовичі! Але порадь же Польонії! Для них Русь Київська, Нестор, Боян, то Московшизна. Ані не хочуть вірити, що там раніше розвинулася самобутня поезія і т. п. Закиди, які йому чинять політики наші, тичаться здебільшого Русі польської, котрої ніколи не вміють чи не хочуть відрізнисти від Московської».

Юзеф писав 6. 6. 1841 р. до Антонія Топчевського: «Околиці Бон дуже гарні, пшениця росте тут у селянина, мовивбись,

що на Україні, а перепілки мусіли звідти прилетіти, бо так само ваблять, а така їх сила, що аж вуха глушать, як вийдеш вечером у поле... Люд взагалі заможний, але нехлюйний, як наші жиди, єсть, пиячтъ, гуля як би в себе».

Северинові Богдан 12. 9. 1850 р.: «Як не як, мій любий друже, у цих днях тридцятилітня річниця виїзду нашого з України. По-свідомому варто би упитися».

8. 8. 1851 р. нотує він в деннику: «Хтівем поділитися благим почуттям (з нагоди листа панни Д.)... з Адамом... Зворувши вінуже в серці вищістю України над іншими провінціями. Просив о копію (листя панни Д.) для указання взору життя для мазурів і галіцянів».

«12. серпня... Надійшов ксьондз Терлецький з Богумилом. Приніс якусь книжочку віршів і прози в язиці малоросійськім, малої вартості. З того приводу Адам і я билисъмо за зниження духу старої поезії української новочесними руськими письменниками». «13. серпня... По обіді з кс. Терлецьким рушилисъмо до Адама. В сірій годині, Адам зачав за місію кс. Терлецького речі взнеслі і будуючі. З несліханою бистрістю розбирав завади, які йому стоять на дорозі. Зазначав, що поруч нього можна би зробити. Кс. Терлецький був схвильований. Попрощаю кс. Терлецького, бо завтра їде. Терлецький мав їхати до східніх слов'янських країв. Дещо пізніше він був довший час ігumenом Краснодарського монастиря на Закарпатській Україні».

Северинові Богдан писав з Фонтенеблью 15. 11. 1851:

«...У Парижу повно панів та панків з Польші і по-старому гуляють. З України окрім Бараніцких є Олізарове, Дзялинські, Чарковські»...

У щоденнику, 21. 1. 1856. Богдан пише під свіжим враженням похорону Міцкевича в Монморансі: «Сталося (Монморансі) урочищем національної польської жалоби, місцем відпочинку для всіх мужів; сталося ніби Україною скитальчою славними могилами наїженою...

«Адаме наш, прощаюся з тобою в імені Литви твоєї. Адаме' мій... Прощаюсь — о! ще соловейковою піснею серця моого сирітським, протяглим українським розстогоном, з перс розко-лісаний жалем великим! Звичаем усталеним на тулацтві нашім, метаю до гробу горстку землі польської, землі узбережжя колись Дніпрового».

Незвичайно цікаві й порівнююче мало знані листи Богдана до Духінського, що в р. 1847 прийшов з Київщини до Парижу. Зокрема ж — загадки про Гоголя...

13. лютого 1859 р., Богдан писав до Францішка Духінського:

«Шановний земляче!.. Книжка твоя є великовчена, повчаюча і патріотична. Загальний погляд на історію польську і «побратимчу» московську — здається мені правдивий... Не

торкаюсь розгляду того чи іншого твого здогаду чи припущення. Натомість волю приточити незнану подробицю, котра може до чогось придатися у пізніших твоїх працях.

«Перед 25 роками гостив у Парижі преславний на Москвщині поета Гоголь. Зіставав він тут з св. пам. Міцкевичем і зі мною співукраїнцем у стислій зажилості. У зажилості тій не витривав з нами на жаль, але оноді сходилисьмо часто вечорами на літературно - політичні розмови. Очевидно розмовляли ми найбільше про москалів, відразливих для нас і для нього. Справа фінськості їх була всякаса на столі. Гоголь обстоював її з цілою своєю українською запальчивістю. Мав він у себе під рукою значні збірки сільських пісень у різних слов'янських діялектах. Отож з поводу фінськості москалів склав він і читав нам добірну розправу. Він довів у ній, шляхом порівняння і зіставлення обік себе пісень чеських, сербських, українських і т. п. з московськими, вражаючі для очей відмінності духа, звичаїв і моральності москалів та іншої братії слов'янської.

«Про кожне почуття людське була осібна пісенька: тут наша слов'янська, солодка, лагідна, а обіч тут же — московська, понура, дика, не рідко людожерна, одним словом — чисто фінська. Що розправа ця сердечно задовольнила Міцкевича й мене, можеш собі, шановний земляче, легко уявити. По багатьох роках, в Римі, гадав я зажадати від Гоголя тієї паралелі, але Гоголь вже був перекинувся на оборонця царя і православія, а тому я дав йому спокій. Що ж однаке сталося з тією роз правою? Чи ж не знайдеться в посмертній збірці творів Гоголя чогось подібного? Це чудово послужило б на підтвердження твоїх внесків. У кожнім разі, подібну паралелю і нині не тяжко, але невіджалувана шкода многих і характеристичних анекдотів, котрі тільки сам Гоголь міг знати й сам розповісти з осібним і особливим своїм гумором»...

У короткому автобіографічному уривку п. н. «Попелисько» (без дати) він окреслює загальними рисами своє існування: «Життя від молодоців тужне, весь час мандрівне, затліло над Дніпром, догасає на Сені».

До своєї родички Феліції Івановської, Залеський писав 28. марта 1861 р. у великомінному листі:

«Мамцю моя сердечна і укохана, Святки Великодні — «Христос Воскрес!»... На Україні здається дійде до надання землі селянам... Привозять там в цім часі і останки Шевченка, свіжо вмерлого в Петербурзі, щоби їх поховати в землі родинній. При цій нагоді малороси хочуть викликати прояви українського люду. Побачимо, чи це вдасться. Київ під час тогорічних контрактів був архипатріотичний і польський. Стах пише мені диви про настрої старих і молодих».

Першу згадку про Т. Шевченка знаходимо в листі Зале-

ського з Парижу, з 4. березня 1845 р. до Людвіка Янковського на Київщині:

«Рух і запал літерацкий, про які писавесь, і подорож Шевченка і Куліши і т. п. тішать мене і побуджують до співдіяння: їздити там інші по Україні, а Україна їде тут по мені! Тим більше матерія про неї ніколи не вичерпана в мене. Рідко при тому щастить мені спіткатися з Українцем з молодшого покоління. Не показуй цього листа людям, мало хто розуміє і чує нашу справу як належиться».

На еміграції тоді відчували виразно тягар гріхів шляхти супроти люду. Про це свідчить хоч би й такий уривок з щоденника Богдана Залеського.

«8. квітня 1851... Заледви скінчив коректуру, хтось дзвонить: Кароль Ружицький... Привітання було сердечне, розмова одразу поважна, змісту загально - релігійного. Відвернув я її якось на Шевченка. Читав вийнятки з його автобіографії та кілька строфок з пісні. Кароль слухав з належною увагою. Надійшов Северин Галензовський, зачалисъмо розмову про політику та про нові вістки з Варшави. Кароль з великим піднесенням духа промовляв про старі гріхи шляхти, наводячи факти катування селян в маєтку пані В. П. (Потоцької), за те, що не хотіли панщини на основі привілеїв батька Щасного Потоцького, та подію з Гловацьким, героем Рацлавіци, котрого його власник, помимо, що був офіцером, змушував до панщини та зрештою віддав у рекрути, Слухалисъмо з слізами на очах... Читав нам також вийнятки з листу якоїсь пані, власниці сільця на пруськім кордоні, котра пише про гнівне упослідження люду на шляхту».

12. червня 1861. Богдан занотував: «Дістав том поезій Шевченка, видрукуваних мин. року в Петербурзі, засів від рана з великою сквапливістю до читання і помимо малодушності колеги - співця українського, помимо дивних пересад, бо палають ненавистю до ляхів, і апoteозують Уманську різню, помимо вишуканих згіршень, поезії ті наповнили моє серце невисловленою любістю. Менше що поневіряє нами, бо був це останній поет з панцізняних хлопів, котрим шляхта польська далася в знаки. Так мені живо згадалася у душі Україна. А при тім і непосполитий талант в укладанню поем і в висловів сердечніх»...

У листі до пані Діонізії Понятовської, 7. 4. 1862., Богдан писав: «Найлюбіша Нісю, з москалями тримаймося на обережності. Шевирову та Кавелінові (професори з Петербургу та Москви) далисъмо відразу одкоша. Не дармо зістарілисъмо на еміграції, а коли Гагарін, Трубецькой і т. д. не потягнули нас, то тим більша відраза у нас до московських лібералів та соціялістів.

«Духінський вчора розпочав обережно спір з Шевиревим. На викладі було кілька москалів, але навряд чи піднесуть ру-

кавицю. На позір легковажать нашими закидами, але в душі злостяться на них. Духінський мовив, що вже Витовт хотів відірвати Русь і Литву від Польщі, але це не вдалося йому, хоч був і великий багатир і мав цісаря німецького та панів християнських за собою. Ягайло післав до нього тільки Збігнева Олесницького без війська і погроз. Отже і тепер спір за Русь та Литву вирішиться в сфері духовій найперше.

«Найсмутніша річ, що не маємо тут московських (!) журналів «Основи» і «Дня», найгвалтовніше виступаючих проти поляків і котрим під цензурою в kraю не можливо відповісти. Пишу до Крашевського, що стид і ганьба, що ми тут ні про що не відаемо, коли їм було так легко надсилати нам новинки московські. Обіцяв мені Мілович «Основу» і артикул М. Грабовського, але книжки його ще на коморі (митній), а він сам на паризькім бруку, а радше на дорозі залізниці між Турином, Мадритом і Парижем».

20. 7. 1862. до Броніслава писав: «З України, Поділля знову не добрі новини. Селянство стало відгрожується до шляхти. У кількох місцевостях, як у Браніцьких, вже прикрі заколоти, але досі Бог беріг від злочину».

До Феліції Івановської Богдан писав 22. 12. 1862 (напередоні повстання): ...«Ласки царські торкаються запевно Конгресівки, бож нас, русинів, не уважають за поляків, не тільки сам цар, але й власні хлопомани. Нині, мамцю, відібраuem грубий пакет рукописів про малоросів і хлопоманів від найліпших письменників українських. Хочуть, аби я то друкував по-французьки. Не відаю ще, що зроблю».

19. 6. 1866. Богдан з Парижу писав до Павліна Стакурського (Свенціцького) у Львові, де останній видавав тоді журнал «Село»:

«Колега з Київського університету, л-р Бернатович посідає збір їх бодай найповніший (поезій) і листів Шевченка. Шевченківських поезій хороню лише пару на спомин. Подавав мені їх колись з пакетів своїх Бр. Залеський, Оренбурзький друг Тараса і кореспондент його протягом багатьох років. Кореспонденція не є стільки важлива під зглядом літерацьким, як будуюча подробиці про життя двох вигнанців на Киргизькім степі. Постараюся аби вам послав до «Села» вийнятки з листів Шевченка».

До Феліції писав Богдан 23. 2. 1869, правдоподібно про броштуру французькою мовою, видану сенатором Делямаром про український народ:

«Упоминайся, душко, в о. Гіроніма і за брошурку п. Делямара, котру я йому дав для тебе, видерши її з рук Францішкові (Духінському). Річ то сама з себе досить шікава».

Броштура ця вийшла сама 1869 р. у Парижу й її французький титул бренів: «Un peuple européen de 15 millions oubliés devant l'Histoire».

Ще кілька днів перед тим, 18. 2., Богдан сповіщав Феліцію:

«Панове Делямар бувають у мене, а жона одного з них була сердечною приятелькою моєї Зосі».

У примітці, зробленій до цього листа сином Богдана, Денисом, котрий зібрав і видав батькові листи, читаємо, що пп. Делямар — французькі журналісти, один з них був начальником редактором денника «Ля Патрі», що мав певні впливи на опінію за часів другої імперії.

До д-ра Фелікса Михаловського писав Богдан 11. 7. 1868:

«... Ще осібна до тебе просьба: п. Теодор Делямар, син давнього властителя денника «Патрі», розмилувався в студіях лінгвістичних. Галезовський позичив йому зі шкільної бібліотеки твою книжку «Le Slaves et les Bretons», котра його дуже зайніяла. Хоче мати екземпляр її на власність, але не відає, в котрого книгаря шукати. Чи ж би не рачив прислати нам один примірник як цієї книжки, також і »Unité et confusion? Пан Делямар — приятель поляків, а його жена через довгі літа була приятелькою небішки нашої Софії, а тепер Юзі (Зофія Богданова Залеська, з дому Розенгардтівна, нар. 12. 5. 1824. у Варшаві, померла 23. 2. 1868 в Ст. Етіенн).

11. 12. 1879. писав він з Вільпре до Духівського в Парижі:
«З Гоголем запізнався я в Парижу навесні 1833. чи 1834. Мешкав я тоді в Севр. Приїхав яко до українця і застав у мене (бракує кілька слів, папір листа — подергий). Пережив з козаком задніпрянським в добрій братній гармонії кілька тижнів. По літах спіткався з ним ще раз у Римі, але вже був його недокабатив (?). Василь Жуковський у паломництві моїм до Єрусалиму на жаль розминувся з ним десь на Лівані. Взагалі про Гоголя знаю багато дрібниць від сестрінка його Гала-гана і від професора Погодіна. Дрібниці ті цікаві, але не будуючі і такі архисмутні, що ліпше не оповідати про них».

9. 9. 1882. писав він до Яна Шванського в Ставищах коло Києва: «Року 1820., дня 8. вересня, вимандрував з України з Гащинським Северином під рукою і пригадую цю дату, як день вчорашній».

У своїх віршах це саме згадував Богдан такими словами про розстання з Українou:

З торбами й такий молоденький
Прощався з Тобою навіки...

О. Бойків

ПОЧАТКИ «УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА»

I

Друга світова війна примусила була українську еміграцію у Франції припинити національну працю на довгі роки і ніхто не стане заперечувати, що від цього дуже й дуже багато ми втратили. Врядигоди і потасемно ведена праця на французькому терені продовж війни та в перших повоєнних роках — була мінімальна, але ми собі ставили тоді завдання — вдережати те, що вже осягнено до війни. Ті осяги були справді великі й гарні. Майже 5 тисяч примірників «Українського Слова» ми друкували кожного тижня і плянували перейти до видавання його три, або бодай два рази в тиждень, бо в цьому відчувалась велика потреба. В тому ж самому часі, більш як 100 різних по назві наших національних організацій, як «Пропсвіт», «Громад», «Товариств», «Комітетів» були об'єднані в Українському Народньому Союзі у Франції. Отже, наш дорібок був великий.

Ми зайняли були перше місце в українській еміграції в Європі. Але все це належить минулому. Ми можемо жаліти, що війна зупинила на довгі роки нашу роботу, що по війні нас було безщадно вдарено і ми були змушені провести реорганізацію, однаке ми в подавляючій своїй більшості селянські діти, діти села, яким завзяття в праці й життєвої наснаги ніколи не бракувало й не бракує.

На певному етапі праці, доцільно оглянутися назад, щоб поглянути на пройдений шлях, зробити перегляд проробленої праці. Нагодою дня цього є 1000-не число «Українського Слова». Для багатьох передплатників, приятелів і симпатиків «Українського Слова», які клали його основи, такого перегляду мабуть і не треба, бо в кожного в пам'яті ті часи, кожен бачить оте, з нічого постале, що розвивалось, виконувало вели-

ку працю і безупинно змагало до лішого. Та не ми одинокі, не ми, нині вже стари, при «Українському Слові». І у Франції, і по різних інших країнах Європи, і ген в далеких заокеанських — сьогодні чимало нових передплатників, чимало нових приятелів та симпатиків, а багато з них нічого, чи майже нічого не знають про початки їхнього часопису.

Прийнято хвалити піонерів, основоположників якогось доброго діла, яке знаходить своїх продовжуваців. З великою пошаною в заокеанських країнах ставляться до перших піонерів, тих нових поселенців, які з нічого своєю важкою працею, своєю безупинною творчою наснагою, а дуже часто навіть і боротьбою, клали основи для формування нових народів, для загосподарення нових територій, для постання нових великих та могутчих держав. Одначе, відзначаючи піонерську працю, треба завжди мати на увазі, що вона може пропасти, якщо дальші нащадки не продовжуватимуть з таким же завзяттям започатковане діло. Тож відзначування 1000-го числа «Українського Слова» має бути стимулом в нашій праці. Замикаючи один період, творімо дальший.

Дуже часто буває легше вчинити добре діло, як те добре діло зберегти й продовжувати. Казав проф. Тома Масарик: «Часто легше поневоленому народові визволитись, як збудувати і вдергати свою суверенну державу». Український народ має велими болюче підтвердження цих слів. Багато і менших діл у своїх початках дають успіхи, в дальншому не знаходять потрібного продовження і зникають. Чи мало українських часописів та всяких періодичних видань появлялося на еміграції і по якомусь часі зникали?

Коли така лиха доля не зустріла наше «Українське Слово», то тільки завдяки тому, що з менту його постання аж до сьогодні воно є власністю всіх його передплатників, всіх його приятелів і всіх його любителів. Воно **наше**, а наше воно тим, що ми його створили, ми докладали всіх наших моральних і матеріальних сил, щоб воно існувало, щоб воно розвивалося, щоб воно поширювалося. Отже — «Українське Слово» це діло тисяч українців, а не тільки одиниць. В цьому і тільки в цьому вся тайна його існування, всі його успіхи. І в кожному менті, коли «Українське Слово» знаходилося у важкому стані, ми відкликалися до його читачів, передплатників, приятелів та симпатиків і на кожний наш заклик всі його любителі поспішали з допомогою.

Отой постійний вогонь любови тисяч і тисяч українців та українок зогрівав «Українське Слово», додавав у важкі менти стимулу до праці тим, які його кожного тижня випускали.

II

Українська еміграція, що поселилась у Франції, покидаючи свою Батьківщину, ніякого майна зі собою не брала, бо такого не мала. Одні виходили на чужину зі зброєю в руках; другу частину її, куди більш числену, гнали на чужину соціяльні злідні та вороже панування. Не легко було й тут. Дуже низька оплата за працю, лихі умовини побуту не то не сприяли духовому ростові нашої еміграції, а навпаки — пхали до занепаду, байдужіння, втрачення здорового глузду, що й створювало пригожий ґрунт для всяких спекулянтів, брехунів, демагогів.

Деяка частина політичної еміграції, зоріентована на Польщу, ставилась неприхильно до заробітчан, вважаючи їх польськими громадянами. Це викликало спротив свідомого елементу. В Кнютанжі, Омекурі, Шалеті та по інших місцях, ці елементи покидали існуючі українські організації і разом із заробітчанами закладали нові, в яких ніякої «сегрегації» не було, всі були рівними, всі були тільки українцями. Але оте в початках неприхильне ставлення до заробітчан вміли використати комунізуючі елементи.

В 1924 році, після визнання Францією СССР, першим амбасадором був іменований Християн Раковський, бувший голова більшевицького уряду в Україні. Сам з походження болгарин, румунський підданий до революції і великий поміщик, студіював у Греноблі і тим самим знав Францію. Негайно після його інсталляції в Парижі, встановили з ним зв'язок Олександер Севрюк та Ілля Борщак, інформуючи його про українську заробітчанську еміграцію й потребу «освітньої праці» серед неї. Раковський визначив допомогу в сумі 50 тисяч франків місячно, себто 2 тисячі доларів. Почав появлятися тижневик «Українські Вісті» й сформувалась організація пробольшевицького напрямку — «Союз Українських Громадян у Франції» (СУГУФ). Ця організація не обмежувала своєї праці тільки до заробітчан, а старалась поширити її і на українську політичну еміграцію, накликаючи до повороту в Україну. Щойно при кінці 1928 року французьке Міністерство внутрішніх справ розв'язало цю організацію, а деяких її провідників видалило поза межі Франції.

Уже від 1920-х років існувала в Парижі Українська Громада у Франції, яку деякий час очолював ген. Микола Капустянський, однаке великої організаційної праці вона не могла розгорнути. Була це від самого початку заснування соборницька організація. Вона й інші українські організації охоплювали тільки малу частку української еміграції. Більшість залишалась незорганізованою, розпорощеною й збайдужилою.

Перші вістки про численну українську заробітчанську еміграцію привіз до Праги ген. Микола Капустянський, який

прибув туди безпосередньо після Конгресу Українських Націоналістів у Відні. Влітку 1929 року виїхав до Франції інж. Микола Сціборський. Він також подав обширні інформації про заробітчанську еміграцію у Франції й домагався вкладу нашої праці для неї. Восени того ж року знову прибув до Праги ген. Микола Капустянський і вже ставив вимогу моєго переїзду до Парижа. Однаке замість до Парижу, я виїхав до Женеви на початку 1930 року і став секретарем сл. п. полк. Євгена Коновальця. Інж. Микола Сціборський виїхав приблизно в тому ж часі до Парижу і негайно приступив до видавання двотижневика «Незалежність».

III

Інж. М. Сціборський був обтяжений організаційною працею в перші роки існування ОУН, відбував часті поїздки за Францією, а Редакційна Колегія була за його власним окресленням «збором Богородиці». Все ж таки «Незалежність» проіснувала більше року й проробила значну роботу.

Восени 1931 року, після оформлення моєго права на побут у Франції, розпочалась організаційна робота серед української заробітчанської еміграції більших розмірів. По кількох місяцях постало декілька нових організацій і можна було приступити до створення централі. В лютому 1932 року відбувся установчий з'їзд соборницьких організацій, який і оснував Український Народний Союз у Франції.

З'явилась необхідність інформувати членство про напуту національно-культурну працю. Поява «Незалежності» вже була припинилася, а й так вона своїм змістом ніяк не підходила до тодішнього рівня національної свідомості нашого робітництва.

Не пригадую вже собі, чи першим виданням УНСоюзу були «Вісти», чи «Бюлетень». Появлявся цей листок неперіодично і сам я його редактував та писав на машинці, розсилаючи організаціям-членам Союзу. Такий листок мав 6-8 сторінок густого машинового письма. Крім вступної статті, найчастіше на організаційні теми, в тому листку були інформації про працю наших організацій.

Цей листок дуже припав до вподоби нашому робітництву і завдяки тому, а також і тому, що Союз продовж одного року збільшив число своїх організацій аж до 22, виникла потреба видавати щось «літнього» і «більшого». Так на першому звичайному з'їзді УНСоюзу було схвалено приступити до видавання тижневика, покищо літографованого, а для закуплення ротатора-дупплікатора всі делегати на З'їзді зобов'язались перевести збирки.

Наскільки наша еміграція ще була убогою, найкраще свідчить той факт, що 22 організації зібрали всього — 2.500

франків, себто по-тодішньому 100 долярів. Очевидно, що маючи таку малу суму, важко було навіть думати про купівлю якогось доброго ротатора. Але «молодому море по коліна». Ані мешкання, ані домівки, ані доброї машинки до писання, ані ротатора ми не мали, але сили, віри, завзяття і безмежного оптимізму нам не бракувало. Знову відбуто кілька сходин з нашими робітниками, членами Союзу, на яких вирішено назува нашої «газети», її зовнішній вигляд, її розмір.

Все це почалось в моїй маленькій кімнатці на 5-му поверсі, яка служила продовж п'яти років і як домівка Союзу, і як редакційна кімната, і як адміністрація та експедиція. Але я завжди потішав себе, що великий Іван Франко також сам писав, сам редагував, сам експедіював і сам на пошту носив. Як каже народня пісня: — «Сам п'ю, сам гуляю...»

Очевидно, що до такої «газети» ніхто дописувати не хотів, тому продовж довгих місяців довелось мені одному заповнити кожного тижня 16 сторінок літографованого «Українського Слова». Сам я замовляв і сам привозив папір, сам закуповував всяке приладдя, сам писав восківки на машинці, сам відбивав їх на літографі. Але від самих початків у тій важкій праці незрівнянною помічницею була студентка Надія Сороко. Вона працювала в адміністрації «Українського Слова» повних 7 років. Не для її хвали, а для об'єктивного осуду мушу сказати, що такої дбайливої робітниці-помічниці я ніколи не знахodив.

Другим не менш дбайливим був сл. п. Дмитро Кульченко, родом із Херсонщини, що виконував функцію фінансового референта Союзу. Вистачить навести для прикладу такий факт: хоча «Українське Слово» мало своє поштове конто, то часто передплатники присилали передплату безпосередньо на мою адресу. В такому випадку треба було дати листоноші 50 сантимів, що я або Надія Сороко записували до касової книги. Фінансовий референт Дмитро Кульченко з правила такі позиції скреслював, бо, мовляв, немає оригінальної розписки й повертає зо своєї кишені такі дрібні видатки.

Дбайливе ведення адміністрації та фінансів великою мірою допомогло нам здобути довір'я нашого робітництва, яке в початках цього довір'я не мало, — мовляв — хто його знає, чи там немає якогось шахрайства!

IV

Наше робітництво в тодішньому часі мало цікавилось політичними справами, але в пам'яті всіх була ще самостійна Українська Держава й визвольна війна. Тож тій тематиці присвячена була майже в кожному числі «У. С.» передова стаття. Віра в краще майбутнє, в визволення нашого народу, рішуча постава супроти ворогів українського народу, постійні закли-

ки до організування власних сил і опертя визвольної боротьби тільки на власні сили народу, — неслось могутнім гомоном зі сторінок «Українського Слова» і передавалось його читачеві.

Перше число «Українського Слова» з'явилося з датою 1. травня 1933 року і цьому святу праці була присвячена перша вступна стаття. Коли кінчали ми перше число, в моїй кімнаті перебував о. Ф., який приїхав з Риму, щоб відправити в Шалесті та Парижі Служби Божі. Йому я продав перший примірник першого числа «Українського Слова». Отець Ф. заплатив одного франка, поблагословив, відмовив молитву тут же і побажав дальших успіхів. Можливо, що це була щаслива рука в щасливому менті!

Крім вступної статті, з'являлось одно, чи два оповідання, або якась «літературна новеля», фейлетони, гуморески, а даліше огляд діяльності поодиноких організацій і міжнародній огляд. Очевидна річ, що все те довелось «пекті» мені. і всі ті оповідання, фейлетони, гуморески не мали ніякої літературної вартості. Але всі вони напричуд подобались нашому робітництву і воно залишки їх читало. Коли «Українське Слово» стало друкованою газетою, сл. п. О. Ольжич, на мое прохання, зайнявся постачанням літературного матеріялу.

Треба сказати, що літографоване «Українське Слово» не притягало читачів з-поміж інтелігенції, але ті політичні емігранти, переважно бувші старшини Української Армії, що належали до числа соборників, читали його залишки, бо воно їх орієнтувало, як треба говорити до українського робітника.

Літографоване «Українське Слово» з'являлось 14 місяців, і вийшло 60 чисел. Кожне число складалось з 16 сторінок, що вкладались в обгортуку, яка була друкована та прикрашена великим тризубом. Експедицію робили «толокою», себто приходили студентки і студенти та й не-студенти, робітники і цілий вечір йшли горячкова праця. При тому лунала якась українська пісня. Завданням пані Надії Сороко було приготувати все до праці й пильнувати, щоб праця була дбайливо виконана. Річ в тому, що кожний листок треба було брати окремо до рук, перевірити його з обидвох сторін, чи ротатор чітко відбив. Після експедиції від громадою йшли до каварні Дюпон і нарахунок адміністрації всі мали право випити одну білу каву і з'їсти одне тістечко. А що в тій каварні цукор завжди стояв «а діскресіон», себто «беріть скільки хочете», то наші завжди голодні студенти підкріплялися. Всі розходились вдоволені й обіцяли прийти в наступну середу.

На цьому місці з влячністю треба згадати мою господиню сл. п. мадам Сімонне. Була це француженка, корсиканського походження, старенька бабця, яка ставилася завжди не тільки з великим вирозумінням, але й добротою та дозволяла брудити й занечищувати мешкання працею ротатора. Вона без-

межно раділа, коли «Українське Слово» дійшло до власної друкарні і звільнило її від чищення постійно брудної кімнати.

V

По році появи «Українського Слова», на другому звичайному З'їзді Українського Народного Союзу я запропонував схвалити постанову про перехід «Українського Слова» на друковану газету. Цю пропозицію делегати схвалили й їхній радості не було кінця. — «Наша дитина вже підросла і може ходити, треба їй допомогти стати на ноги...» При цьому всі домагались, щоб газета була великого формату, такого як французыкі. Мовляв — нас французыкі робітники висміють, коли бачать таку маленьку газету, як «Новий Час», чи «Сурму» в наших руках.

Потреба в переході «Українського Слова» на друк виявилась з багатьох причин: 1) Кількість передплатників збільшилась продовж року до 750, а перше число вийшло в кількості — 250 примірників. Отже, за большевицькою термінологією, ми виконали річне завдання на 300 процентів; 2) Сякі-такі підстави для переходу на друк вже були; 3) Наш ротатор зужився і їабо треба було проводити нову збірку на ротатор, або на видання друкованої газети; 4) Ми починали літографоване видання, щоб приєднати потрібну кількість передплатників, себто пройти вимушений обставинами та матеріальною убогістю стан, щоб дійти до друкованої газети.

Треба ще згадати, що перше число «У. С.» я розіслав був багатьом особам, як напр. сл. п. полк. Євгенові Кочовальцеві, ред. В. Мартинцеві, сл. п. О. Ольжичеві та іншим. Але, як любив казати полк. Євген Коновалець — «удостоївся» я привітання тільки від нього одного, при чому воно видавалось мені «насмішкуватим» і я образився, про що й написав Полковникові. А бажав сл. п. Полковник, щоб «Українське Слово» якомога швидше розвивалось, щоб стати першим українським щоденником в Парижі, а я його редактором.

З великою приємністю, яка залишилась назавжди в моїй пам'яті, стверджував я тоді, що за короткий час появи літографованого «Українського Слова» наше робітництво національно піднялось і на заклик до пожертв для переходу на друковану газету воно відгукнулось щедро і широ. Воно відчувало потребу «Українського Слова» й виявляло любов до нього. Але великою перешкодою була тут постійна убогість нашого робітництва та все ж таки пощастило зібрати кілька тисяч франків, що й забезпечило появу друком часопису на один місяць.

Коли «Українське Слово» з'явилось друком, став мені в допомогу сл. п. інж. Микола Сціборський. Разом ми майстрували кожне дальнє число, робили разом коректу в друкарні.

Зо всіх сторін щойно тоді посыпались привітання, а зокрема чуттєве було привітання сл. п. інж. Панаса Заворицького.

Восени 1934 року чеська поліція вдарила по «Розбудові Нації». Редактор В. Мартинець чудом висмикнувся з її рук переїхав до Відня. Друковане «Українське Слово», як велика газета, забирало мені весь час і тим самим організаційна праця дуже терпила. Тоді запропонував я, щоб ред. В. Мартинець переїхав до Парижу, перейняв Редакцію і звільнив мене бодай частинно для організаційної праці. Це стало в швидкому часі дійсністю й тоді ми вже могли втрійку — інж. Микола Сіцборський, Володимир Мартинець і я працювати в Редакції. В дальшому, вся редакційна праця впала на ред. Володимира Мартинця.

Ще за студентських часів у Празі попала мені до рук трьохтомова праця визначного німецького натураліста п. н. «Від хробака до людини». Так і «Українське Слово», — від скромного літографованого тижневика дійшло до великої української газети, до власної домівки і власної друкарні. Це довгий і важкий шлях приемної, радісної, корисної, важкої праці, але, як казав Іван Франко — «Нашому народові ніколи ніщо не приходило даром. Завжди він мусів важко працювати, але тільки те, що зробимо своїми власними силами, що виборемо чи здобудемо нашими силами і нашими силами зможемо оборонити, те, і тільки те, буде справді наше».

Незабаром після приїзду ред. В. Мартинця прибув до Парижу сл. п. полк. Євген Коновалець і в розмові з ним ред. В. Мартинець сказав:

— Пане Полковнику! Ви тільки полумайте що Бойків, маючи всього на оплату друку чотирьох чисел, зважився переїти на друк «Українського Слова». Та це ж чиста авантюра!

Полковник Коновалець дивиться на мене і приемно усміхається, а я ред. В. Мартинцеві відповідаю:

— Ви пригадуєте собі, як ми в 1928 році в Празі приступали до видавання «Розбудови Нації»; тоді ми мали грошей на одне число і ніяких передплатників. А проте «Розбудова Нації» виходила повних шість років. Перед переходом на друк, «Українське Слово» мало 750 передплатників і мало грошей на оплату аж чотирьох чисел друку, отже воно було в куди ліпшому стані, як «Розбудова Нації».

Нині «Українське Слово» відзначає своє 1000-не число, а якби не перерва продовж повних восьми років, воно відзначало б вже 1500-е число. Тож побажаємо нашему «Українському Слову» ще кращих успіхів на майбутнє. Всі дані на той успіх є. «Українське Слово» іде на всі континенти, на яких перебуває українська еміграція. Воно не тільки знане, але й високо цінене тисячами й тисячами українців. А нові молоді сили, які передняли вже від ряду років провід Редакції та друкарні, дають запоруку того успіху.

1.000 ЧИСЕЛ «УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА»

Загальним негативом українських еміграційних установ є їхня короткотривалість, спричинена чи то внутрішніми, чи зовнішніми ударами. Почавши з еміграції початку нашого століття, ми були свідками постання цілого ряду організацій, партій, товариств чи періодичних видань, з яких сьогодні залишилася тільки дуже мала частина. Тому існування в еміграційних умовах певної установи зверх четверть століття, включаючи невідрядний період другої світової війни, це явище рідкісне. А тим більше поява певного періодичного видання на протязі 28 років — 8 років до другої світової війни, 12 років після неї з восьмилітньою примусовою перервою — це явище на європейському континенті унікальне і тому гідне спеціальної уваги.

Появляється 1000-не число тижневика «Українське Слово» в Парижі, українського періодика, що носить не тільки ту саму назву на протязі 28 років, але має те саме цілеспрямовання, ту саму ідеологічну основу й навіть у якісь мірі видають його і редактують ті самі люди. В Європі «Українське Слово» являється єдиним українським пресовим органом, який перетривав военну хуртовину, який пов'язав дві еміграції — передвоенну і сьогоднішню, безперервно стоячи на службі української визвольної боротьби, органічними потребами української спільноти на вигнанні. Задержати цю тягливість майже три десятиліття було тим трудніше, що хоча «Українське Слово» появлялося в свободолюбивій і толерантній Франції, то

часті цькування з боку окупантів українського народу, з якими Франція була в тісних і дружніх звязках, а почасти навіть інтриги й доноси українських противників, завдавали тяжкі удари українському незалежному часописові. На цьому місці хоча б згадати видalenia з Франції таких визначних для життя «Українського Слова» співробітників як М. Сціборський, ген. М. Капустянський, Л. Киселіца, переслідування О. Бойкова, а в 1939-40 рр. часті «блі плами» з зазначенням «зцензуроване», на забороні часопису окупаційною німецькою владою в червні 1940 р. кінчаючи. Але найбільших ударів українському тижневикові завдали большевицькі агенти, які літом 1944 р. вломилися в приміщення «Українського Слова» і господарили тут аж до весни 1948 р.

Скажений наступ різних ворожих чинників і українських противників на «Українське Слово» був викликаний тим фактом, що тут йшлося не про звичайний інформативний часопис, тільки про трибуну, яка поривала з минулим, яка об'єднувала довкола себе все, що було найздоровіше і найбільш активне серед української спільноти, та виставляла максимальні вимоги — необмеженого розвитку українського народу. «Українське Слово» не просило уступок, ласки чи мінімальних прав з боку будь-якого окупанта, воно вимагало виходу всіх займанців з українських земель і за здійснення цього вело непримириму війну як проти самих окупантів, так і проти тих угодовсько-колаборантських українських чинників, які

допомагали займанцям. Тут не йшлося про якісь партійні здобутки, посольські посади чи міністерські портфелі, тільки про безумовне уступлення ворога, або його цілковите знищення. Ось чому така лють окупантів проти незалежного і революційного речника.

Вже з самого початку слід відзначити, що на протязі усього свого існування «Українське Слово» було виданням з виразним ідеологічним і політичним спрямуванням. Його завданням було не так інформувати, як виховувати й пропагувати новий, наростиючий світогляд модерного українського націоналізму. Це раг excellence політична ідеологічна трибуна, яка охоплювала всі життєві галузі українського життя, яка переводила доосновну переоцінку вартостей і давала відповідь на всі питання культурно-духового, політичного та громадського характеру.

Але зреволюціонував тогочасну українську спільноту і здобув для «Українського Слова» найширшу платформу — **соборницький дух**, який воно проповідувало і який вдалося закорінити там, де перед тим панувала дискримінація, землячество, каствість придніпрянців, галичан, буковинців, волинянків, закарпатців тощо.

Незалежність «Українського Слова» від будь-яких чужих фінансових субсидій дала йому змогу бути речником і промотором єдиного патрона, якимувесь час була жертвеніння і віддана українська спільнота. Ба навіть більше, — не зважаючи на те, що «Українське Слово» весь час голосило ідеї українського націоналізму і свою політичною та ідеологічною платформою було співзвучне чи навіть потожне з платформою українського організованого націоналістичного руху, воно завжди було фінансово і правно незалежне від будь-якої установи. В цьому його сила і витривалість в обличчі всяких затій і найрізноманітніших нападів.

Існування «Українського Слова» було можливим завдяки жертвенності в першу чергу українців у Франції, головно членства

двох соборницько - державницьких організацій, а саме: до другої світової війни Українського Народнього Союзу, а після — Української Національної Едності. Між часописом і цими громадськими установами постійно існувала взаємна співпраця і допомога. Ця органічна, а не формальна симбоза запевняла обом сторонам можливість закріplення, розвитку та росту. У первоначалі, «Українське Слово», подумане як засіб для поширення діяльності Українського Народнього Союзу, скоро переросло свої первісні завдання, себе усамостійнило і обслуговувало не тільки європейську еміграцію, заокеанську діаспору, але також було поширене на всіх українських землях. Читали його не тільки під польською, румунською, чеською, воно — але — доходило також до певних інституцій під большевицько - московською окупацією. Про це свідчили, після другої світової війни, бувші виходці з-під советського режиму. Сьогодні «Українське Слово» обслуговує усю українську спільноту у вільному світі.

1. Генеза «Українського Слова»

Два рази «народжувалося» «Українське Слово» — в 1933. і 1948 рр. І кожний раз в дуже до себе подібних умовах. На прикладі цього пресового органу можна студіювати шлях розвитку незалежного часопису. Двічі йому приходилося починати з цикль-стилевого видання, щоб мінімальними спроможностями зорганізувати і розбудувати сітку читачів, яка згодом ставала фінансовою базою для загально - української друкованої газети. Цілком інший шлях як фінансованих з-зовні пресових органів.

Покликаний до життя 19. лютого 1932 р., Український Народний Союз у Франції — від самого початку свого існування — ставив собі завдання — видавати власний періодичний орган. Про заходи в цьому напрямку як також про генезу і перший період «Українського Слова» знаходимо джерельні інформації в «Книзі

протоколів Українського Народного Союзу».

Насамперед була спроба відновити появу журналу «Незалежність», що його в 1930 р. видавав М. Сіборський (Протокол УНС ч. 13., з 3. 6. 1932, стор. 29). Але на умовини французького терену багато більш ефективним могла бути періодична газета. Тому на поширеному засіданні Управи УНСоюзу, 10. 12. 1932, вирішено «акупити ротатор і приступити до нидавання власного органу». На цьому ж засіданні вирішено називати газету, а саме «Українське Слово» та визначено її зміст, «Крім статей на громадські теми Союзу, слід містити хроніку з життя цілої нашої еміграції в Європі та атлантических краях, статті про організування робітництва в інших народів, зокрема чехів, ірландців, англійців та про його участь у житті і діяльності цих народів...» (Протокол ч. 25., з 10. 12. 1932, стор. 54).

Після цього історичного рішення приступлено до збирання відповідних фондів на закуп ротатора, що й довершено на I Звичайному З'їзді УНСоюзу, що відбувся 18.-19. 2. 1933 р. і перше цикльостильєве «Українське Слово» з'явилося 1. травня 1933 р. Ініціатором, пропагатором і реалізатором «Українського Слова», а згодом першим і безперервним співробітником його був Олександр Бойків.

Зміст першого числа «Українського Слова» складався з передовиці, яка визначила платформу («Власними силами» — О. Бойкова), та статтей: «Свято праці» (Перше травня), «Українська еміграція у Франції», «Звідомлення про Перший Звичайний З'їзд УНСоюзу», «Звіти з діяльності клітин Союзу», «Події в організаціях» (Протокол ч. 35., з 21. 4. 1933, стор. 76-77).

На засіданню УНСоюзу з 21. 4. 1933, вирішено також, що «Українське Слово» появлятиметься 4 рази на місяць, а редакцію часопису доручено О. Бойкову. Також вирішено, що «полемічні статті будуть розглядатися, перед їх поміщенням, на складинах Управи УНСоюзу».

Раз пущений в рух, часопис не

переставав появлятися, за віймком періоду війни та в часі захвату більшевицькими агентами, по сьогоднішній день.

ІІ. Етапи розвитку «Українського Слова»

В історії «Українського Слова» виразно видно ряд етапів, визначених як внутрішнім розвитком, так і зовнішніми подіями, які переважно гальмували природний ріст періодика.

Перший етап охоплював повних 13 місяців (1. 5. 1933. — 1. 7. 1934), в якому з'явилося 60 чисел «Українського Слова», виданих на цикльостилі. Це пробний період, який виявив доцільність і потребу цього пресового органу. В тому ж часі, тижневик зосередив довкола себе співробітників та здобув фінансову базу, які дозволили до переходу на друкований часопис.

На цьому етапі, «Українське Слово» з'являлося на 16-ти сторінках звичайного цикльостильєвого формату та мало друковану обкладинку з державницьким тризубом на фронтовій сторінці.

З протоколів УНСоюзу довідємося, що крім передовиці, розділів і запотованих в першому числі, додано статті на теми світових подій, хроніку з життя української еміграції, рецензії про нові українські видання (Протокол ч. 36., з 9. 5. 1933, стор. 78). Крім цього впроваджено розділ белетристики, який постійно заповнював О. Бойків своїми оповіданнями, пристосованими до потреб робітництва французького терену.

Цикльостильєві числа «Українського Слова» були редактовані в більшості статтями О. Бойкова. З-посеред інших співробітників треба згадати М. Сіборського, ген. М. Капустянського, Л. Киселищо та дописувачів з поодиноких клітин УНСоюзу.

«Українське Слово» почало виходити накладом 200 примірників, але вже на початку 1934 р. тираж зрос до 600 примірників, поширюваних на терені Франції. Першим адміністратором часопису був Лесь Киселиця.

В другому етапі «Українське

Слово» перейшло на друк та скоро стало одним з кращих українських пресових органів на європейському континенті. Цей період тривав від 1. 7. 1934, до 9. 6. 1940 і охоплював кругло 300 чисел (61, до 361.).

В цьому часі «Українське Слово» скоро переросло рамки УНСоюзу і французького терену, стаючи легальним органом українського визвольного руху та обслуговуючи по-державницькі й по-соборянські думаочку українську еміграцію і нелегально пробиваючись на українські землі. Відгуки на появу «Українського Слова» з'явилися в ряді часописів краю і за океаном і до Редакції приходили похвальні листи від авторитетних осіб, як д-р О. Грицай, проф. І. Боберський тощо. Ряд українських часописів передруковував статті з «Українського Слова» (Протокол ч. 69, з 20. 1. 1935, стор. 134-135).

Ці осягні вдалося здобути покращанням змісту «Українського Слова» шляхом збільшення редакційного складу, приєднанням визначних співробітників з українського політичного, ідеологічного та культурного життя, подаванням обширної інформації про українське життя на Батьківщині і на еміграції, орітінальними коментарями до міжнародних по-дій.

Головним редактором «Українського Слова» до 77. числа (жовтень 1934 р.) був О. Бойків, якому постійно допомагав визначний ідеолог українського націоналізму, великий публіцист і журналіст Микола Сціборський. Від цієї дати до приходу німців до Парижу редактування часопису пе-реbrav Володимир Мартинець.

Видавцем «Українського Слова» від початку до ч. 304. (23. 4. 1939) був Український Народний Союз, а з 304. числа, згідно з постановою VII З'їзду УНСоюзу з 20. 4. 1939, часопис переходить у власність Першої Української Друкарні у Франції, яка від цієї дати являється правним видавцем «Українського Слова».

Почавши з 1935 р., адміністрацію «Українського Слова» провадили Тамара Косач і Надя Соро-

ко (Протокол ч. 94., з 27. 12. 1935, стор. 180).

Насамперед часопис друкувався у чужих друкарнях, а від ч. 241 (16. 1. 1938) «Українське Слово» п'яявлялося у власній друкарні на 3, рю дю Сабо, Париж 6-ий. З цього приводу Редакція газети писала:

«З 1938 р. починаємо видавати наш часопис у власній друкарні... Незалежну друкарню з лінотипом і всіми друкарськими машинами уфундувала власними грішми українська еміграція... Думка заłożення друкарні, ініціатива в її переведенні та й саме технічне її переведення належить О. Бойкову, який з Новим Роком вийшов з складу редакції «Українського Слова», щоб вцілості присвятити себе друкарні...» («У. С.» ч. 241, з 16. 1. 1938).

300 чисел «Українського Слова» появлялося на 4-х великих сторінках, кожна в 6 шпальт до ч. 150, і 7 шпальт, почавши з 151. числа. На вимогу читачів, вибрано великий формат, подібний до того, в якому появлялися великі французькі щоденники.

Першу сторінку заповнювали: передовиця на двох шпальтах, решта чотири були присвячені розділові «На Україні» з двома підрозділами «На Східніх Землях» і «На Західніх Землях». Інші сторінки містили такі розділи: «Огляд подій» — короткі міжнародні інформації за країнами, постійно редактований О. Бойковим, «На чужині» — вісті з українського життя на чужині, «Різні Вісті» — інформації загального характеру. Від ч. 80., почав появлятися розділ «З пресового фільму» — аналіза важніших статей з різних українських часописів, що робив Вол. Мартинець (ВМ, ав.). З 1936 р. появлялися «Куток мови» і «Куток чужих слів» тощо.

З ч. 151. розділ «На Україні» з двома підрозділами замінено єдиним заголовком «В Україні», що охоплював 5 шпальт і містив інформації з СУЗ і ЗУЗ.

Основна зміна побудови «Українського Слова» наступила з ч. 213 (27. 6. 1937), коли впроваджено нові розділи і увагу зосереджено на вихованні читальського

загалу. Передовицю звужено до одної шпалти. Поруч неї впроваджується спеціальну рубрику (50-70 рядків) масним шрифтом, яка дає коментар до найважливіших подій тижня. Дальше йшли розділи «В Україні», «Огляд подій», статті на теми ідеологічні, міжнародної політики, внутрішньої політики. Третя сторінка призначена була для «широкого читача» з фейлетонами на літературні теми, вісті про мистецтво, театр, спорт. Четверта сторінка містила репортажі про діяльність УНСоюзу, рубрики «Гумор», «Що читати», «Добре поведення» тощо.

Почавши з 1934 р., постійно появлявся розділ «Українці у в'язницях», де подавався список українців, що перебували у різних польських в'язницях.

Виховне завдання мав розділ «Минуле промовляє», в якому містилися виліти з українських літописів, з героїчним наслідженням нашого минулого. Цей відтинок появлявся в ч. 238-270 і його редактувала працька група на чолі з О. Ольжичем. З ч. 344, до закриття газети появлявся розділ «Література й мистецтво», ділянка, яку відновлено в часописі та-кож у повоєнному періоді.

Але поруч цих постійних, редакційних матеріалів, «Українське Слово» широко признаним ічитанім часописом зробили оригінальні статті з різних ділянок життя, з-під пера визначних українських політичних, ідеологічних, культурних, наукових, мистецьких діячів. В часописі друкувалися країні тогочасні публіцисти й журналісти. Докладніше про співробітників «Українського Слова» — згодом.



Поява друкованого «Українського Слова» була супроводжена заявою Управи УНСоюзу, в якій визначилося «сredo» і завдання цього пресового органу. Під заголовком «Наше слово» читаємо:

«Українське Слово» це незалежний соборницький орган української еміграції у Франції... «Українське Слово» буде і надалі по своєму змісту газетою морально - виховуючою, наклика-

ючою до організованості, чину й гарту та завзятості в життєвій боротьбі. Воно має пос忠ляти формуванню державницького світогляду української еміграції... Однаке головну увагу свою «Українське Слово» буде звертати завжди на події, які безнастінно відбуваються на наших рідних землях, на цілу українську еміграцію в Європі... Це єдина газета самостійницько - соборницько-го напрямку, ні від кого незалежна, свободна трибуна наших думок, наших бажань, наших зусиль...»

Цим завданням служить «Українське Слово» по сьогоднішній день.

З нагоди 100-го числа, в «ювілейній» передовиці «Сто тижнів» О. Бойків писав:

«Українське Слово» стало щодо змісту та форми на одне з перших місць серед усієї української преси як краєвої, так і еміграційної... Статті, друковані в «Українському Слові», зокрема на ідеологічні теми, знаходили водночас сильний відгомін так в краю, як і за океаном. Їх передруковували українські щоденники, тижневики, місячники... Коли ми робимо підсумок цій майже дворічній праці, то найбільш цінним є саме те, що все це було зроблене власними силами, без одного сантіма чужої помочі» (ч. 100. з 24. 3. 1935).



«Українське Слово» дуже потерпіло з початком війни (1. 9. 1939), коли встановлена цензура, головно на домагання поляків, залишала в часописі багато білих плям із заміткою «зцензуроване». Редакція «Українського Слова» була позбавлена цінних співробітників із ЗУЗ під Польщею, що були окуповані большевиками, як також тих з Праги, Відня, Берліну та утруднений був зв'язок з іншими осередками.

Ше піща доля зустріла український незалежний орган за німецької окупації. З приходом німців до Парижу, «Українське Слово» перестало появлятися. В січні 1944 р. німецька влада запечата-

тала приміщення «Українського Слова» та Першу Українську Друкарню у Франції на рю дю Сабо, а редактора О. Бойкова арештували і вивезла до Німеччини, де він перебував цілий рік у тюрмі.

В часі другої світової війни, незалежно від паризького часопису, але нав'язуючи до його традицій, появлявся в Києві (вересень — листопад 1941 р.) щоденник «Українське Слово» під редакцією І. Рогача, Ореста Чемеринського - Оршана, визначного співробітника паризького «Українського Слова», та місцевих людей. Але самостійницька трибуна скоро була заборонена окупантською Німеччиною, а співробітники її були зліквідовані. Докладно про київське «Українське Слово» читач довідається з праці проф. Юрія Бойка «Усійві нашого Києва» (Мюнхен, 1954).

У часі визволення Франції, в серпні 1944 р. українські комуністи Парижа вломилися до приміщення «Українського Слова» і тут видавали большевицьку реппрільку «Батьківщина». Але завдяки наполегливій акції жерана Друкарні Л. Гузара та ред. О. Бойкова французький суд засуджує комуністичних агресорів і віддає Друкарню її правним власникам. Перед своїм відходом, агенти Москви понищили машини та всі архіви, так що приходилося починати все з нового.

Третій етап дуже нагадує перші початки «Українського Слова». Завдяки жертвенності українського громадянства, поступенно приведено в порядок приміщення Друкарні. Але знову треба було починати від цикльостилевого видання, щоб насамперед віднайти передплатників і приятелів «Українського Слова», зорганізувати терен, бо ніякої допомогти від нікого не можна було сподіватися.

В цьому короткому періоді (17. 10. 1948. до 12. 6. 1949.) з'явилося 34 числа (чч. 362 до 396) «Українського Слова» на цикльостилі. Кожне число складалося з 12 сторінок звичайного канцелярійного

формату та з двох листків обгортки, на якій виднів Володимирів тризуб.

Головним редактором «Українського Слова» після війни став Олег Жданович, який безперебійно редактує цей періодик від ч. 362. по сьогоднішній день. Йому до помочі постійно стоять засłużений громадський діяч і редактор О. Бойків. У різних періодах в редакційному складі працювали низка інших журналістів (М. Небелюк, Б. Кентржинський) та визначні співробітники з різних країн вільного світу.

Постійним директором «Українського Слова» після війни був Любомир Гузар, визначний український діяч на зовнішньому форумі, а адміністрацію газети провадили Т. Цвikuла, М. Панаюк, В. Лазовінський.

Цикльостилеве «Українське Слово» мало точно визначену схему. Воно починалося передвицею, пера головного редактора, слідували одна - дві статті на актуальні політичні теми та постійні розділи: «Міжнародні огляди», «Вісті з України», «Різні вісті», «Українське життя на чужині».

Коли сітка передплатників була сяк-так наладнана, коли вдалося направити лінотип та друкарські машини, 12. 6. 1949. почало появлятися «Українське Слово» знову друком. В цьому четвертому і найдовшому етапі, що охоплює числа 396. до 1000., «Українське Слово» зазнало нових осягів, але також переходило критичні моменти, головно під оглядом фінансовим. Приходилося монтувати нову екіпажу співробітників, бо передвоєнних більшість загинула з рук окупантів під час хортовини другої світової війни. Згадаємо сл. п. М. Сциборського, О. Ольжича, О. Чемеринського - Оршана, А. Демо-Довгопільського, М. Чирського, Ольгу Павлюк - Гузареву, В. Войтанівського та ряд інших.

Як вже згадано, головним редактором цього періоду став О. Жданович. Серед працівників Першої Української Друкарні у Франції, праця якої частинно запевняє появу «Українського Слово-

ва», згадаємо О. Бойкова, М. Неблюка, Т. Цвікулу, М. Панасюка, О. Домарацького, В. Лазовінського, П. Коника, В. Орлика, К. Лазовінську, Ю. Коваленка, В. Мулика, не згадуючи інших, що працювали коротший час.

В цьому періоді форма «Українського Слова» переходить деякі зміни. На початку воно мало той самий формат як до війни: чотири великі сторінки, на кожній по 6 шпальт. В цьому вигляді часопис появлявся до 3. 5. 1953 (ч. 599.), коли зменшено формат, але передено з 4 до 6 сторінок. З цього приводу Редакція і видавництво писали:

«З сьогоднішнім числом переходимо на випуск «Українського Слова» на шести сторінках.. Коли взяти до уваги, що ми дещо зменшили доцьогочасний формат, то наш часопис матиме 5 сторінок доцьогочасного формату й приноситиме матеріалу більше, як будьjakий український тижневик в Європі. Це було можливе лише завдяки підтримці, яку ми отримали від наших приятелів, а в першу чергу від загалу членства УНС...»

На протязі цього довгого періоду появі і розміщення загальніших розділів часто мінялися і тому побудова часопису прибирала різні вигляди. Саме життя випробувало різні ініціативи і залишалося те, що було органічне й відповідало життювим потребам читацької спільноти.

Назагал треба сказати, що відержали від початку по сьогодні ті розділи, які творять органічну частину часопису, тоді коли спроби запровадити певні самостійні частини, які цікавили тільки частину читачів — з бігом часу відпадали. У цю категорію зачислюємо «Сторінку читачів у Великій Британії», частинно сторінку молоді «Смолоскіт», що постепенно усамостійнювався від «Українського Слова», та «Веселку» — дитячу сторінку.

Не відержали проби життя розділи «Військо йде», «Військові вісті», «З діяльності УНС у Франції», «Українська культура», редактована О. Бойком тощо.

Розділи, які проіснували у весь час, нехай і міняючи форму, це «Вістки з України» — короткі інформації про замітні події за тиждень на Батьківщині, «По сторінках української преси», «З чужинної преси», «Короткі вісті» — інформації про світові події, «Надіслане» — коротке звідомлення надісланих до редакції книжок та журналів.

Поважну частину часопису займають статті визначних співробітників «Українського Слова». часом влучно пов'язані у цикл статей. Довгі продовження, у підвалах газети, вузько спеціалізованих праць чи споминів забирали забавато місяця і з них часто не користала більшість читачів.

ІІІ. Аналіза змісту (автори і статті)

Перший період. Про зміст перших 60 чисел «Українського Слова», які не збереглися, подано повище посередні дані. Редактор цього етапу газети в окремій розвідці наспівлює початки «Українського Слова», куди й відсилаємо читача.

Другий період. Крім підписаних статей поодиноких авторів, довоєнне «Українське Слово» (чч. 61 до 361) присвятило велику увагу таким подіям нашого недавнього минулого: Процесові ОУН у Варшаві в справі вбивства міністра Перацького (чч. 136-146), процесові ОУН у Львові (чч. 163-165), процесам націоналістів на Буковині (чч. 210, 221-222), вбивству полк. Є. Коновалця (чч. 257-265), подіям на Карпатській Україні (чч. 275-312).

Цим подіям «Українське Слово» присвячувало усю другу сторінку, підаючи обширний фактаж та забираючи своє становище. Кожний дослідник, що студіюватиме цей період української історії, знайде в «Українському Слові» цінне джерело.

Ділянки, на які «Українське Слово» звертало спеціальну увагу це — ідеологія, політика, культурне життя, літературознавство, військовий вишкіл, економіка. З кожної цієї ділянки «Українське

Слово» містило оригінальні сту-дії, серед яких деякі були кіль-каратно передруковані і зберег-ли до сьогодні свою вартість. З-посеред цієї категорії згадаємо найважніші:

М. Сіціорський: «Національна Революція» (чч. 74-75) — ідеоло-гічна плятформа українського націоналізму, «Націократія» (чч. 77-94).

Микола Ніцкевич: «Малоросій-ська язва» (чч. 72-74), «До основ-них питань націоналізму» (чч. 111-115, 148-158).

Олег Ольжич - Кардаш: «До проблеми культурної політики» (чч. 122-124), «Культурна політи-ка українського націоналізму» (чч. 126), «Облога культури» (ч. 191).

В. Мартинець: «За зуби й пазу-рі нації» (чч. 186-217), «Забронзо-вуймо наше минуле» (чч. 219-222).

Юрій Косач: «На варті нації» (чч. 121-175) — літературознавча розвідка з націоналістичним на-світленням української літерату-ри.

Серед всіх співробітників цього періоду, найпліднішими були — Євген Онацький, Микола Сіціор-ський, Володимир Мартинець. Вони містили майже в кожному числі одну або дві статті. Передо-виці писали: В. Мартинець, О. Бойків, М. Сіціорський, Є. Онаць-кий, В. Федорончук, Я. Оршан, Остап Грицай, Ю. Косач, Д. Анд-рієвський, Ю. Артощенко, Тиміш Омельченко, Улас Самчук, М. Гала-ған, В. Душник, Р. Федорів, Антін Хмарук тощо.

Важніші статті, які мають по-зачасове значення, розподіля-ються по авторах і за роками так:

М. Сіціорський (Органський, М. С.) — викладав ідеологію, по-рушував основні питання полі-тики, постійно давав ядерну оцін-ку підсоветської дійсності, ана-лізував правну, економічну, соці-альну, культурну побудову УС-СР, містив економічні оцінки сві-тових потут.

1934 р.: «Холодний Яр», «Чи компартія є робітничу», «Ні-мецька інтрига», «Інтернаціонали об'єднуються» (співпраця II Ін-тернаціоналу з ПІ-тім), «Країна

злодійства» (СССР), «Дещо про М. Міхновського», «Отаманци-на» (отамани: Божко, Шепель, Волох, Волинець), «Смерть проф. М. Грушевського» («.. Ми ж зна-ємо, що помимо своїх прогріхів, проф. М. Г. є наш! Вмер велетень української науки! Схиляємося над його могилою — вдячні й сумні»).

1935 р.: «Внутрішні зриви» (вбивство Кірова), «Вимущена ласка» (про господарську кризу в СССР), «Малюнки советського побуту» (постійний розділ «У.С.»), «Трагічні роковини» (С. Петлю-ри), «Боротьба імперіалізмів», «Життя і мораль советських урядників», «Родинне життя в со-вітіах».

1936 р.: «Клонім голови!» (про-цес ОУН у Львові), «Сталінська конституція і поневолені народи» — цикл статей, «Господарські багатства України».

1937 р.: «Економічний стан Япо-нії», «Економічні наслідки фран-ко-советських відносин», «Мала Антанта», «Що діється в само-стійних сов. республіках», «Ка-захстан».

В. Мартинець (Волянський, В-Й) — постійно аналізував українсь-ке політичне життя і визначав позицію часопису до нього, зай-мав становище до діяльності українських політичних партій на ЗУЗ, подавав критичні оцінки стану на українських землях під Польщею, Чехословаччиною, Ру-мунією, Мадярчиною, писав про-релігійну політику на ЗУЗ.

Статті 1934 р.: «За характер на-ції», «Нові сили — націоналізм», «Закарпатська Україна», «Слово до галицьких реальних політи-ків».

1935 р.: «Українські націоналі-сти в Америці», «Оборонцям пе-реміря з ляхами», «Варшавський процес».

1936 р.: «Мораль наших против-ників», «Польська колонізація».

1937 р.: «Чеська політика на За-карпатті», «Під румунським по-столом», «Терор большевиків за кордоном», «Вибори в Совдепі».

1938 р.: «Не кидати рідної зем-лі!», «Еміграція за Океан і заро-бітчанська до Європи», «Польсь-

кий наступ на Волинь», «Холм, Юр і Ватикан», «Закарпаття в міжнародному крутіжі», «З культурного життя в совєтській Україні».

1939 р.: «Українці і Ватикан», «Чеський замах на самостійність Карпатської України», «Продовжуимо стан поготовія нації» (висліди виборів в Карпатській Україні), «Новий чеський замах на самостійність Карпатської України», «Німецько-советський пакт», «Чого Гітлер не предвидів», «Похідка Гітлера та її наслідки», «Ключ розв'язки в Україні», «Новий злочин Москви» (напад на Фінляндію).

1940 р.: «За зірвання з Советами», «Візія величності» (Польщі), «Про польський імперіалізм», «До справи границь України».

С. Онацький — подавав загальні огляди міжнародного життя, аналізував корпоративну державну систему, жидівське питання, інформував про україніку в Італії, забирає становище в українській політиці, друкував нариси на етнографічні та історичні теми.

Статті 1934 р.: «За залишкою брамою» (про положення в ССР), «Корпоратизм», «Пам'яти Великого українця» — спогади про співпрацю з М. Грушевським в Центральній Раді, «Інтернаціональний націоналізм».

1935 р.: «Становище жінки в ССР», «Італо-абісинський конфлікт», «Пам'ять Шевченка в Римі», «Англійська книга про Україну», «Почуття відповідальності» (прикмети українців), «З подорожнього щоденника» (репортажі з подорожі по Італії), «Ідея справедливості».

1936 р.: «Болгарська література й Україна», «Народження расизму в Італії», «У Папи Пія XI», «Розрізняймо головне від другорядного» (виступає проти антисемітизму).

1937 р.: «Про святкування Різдва на Україні», «Кілька запитів А. Розенбергові», «Італо-турецьке зближення й Україна», «Ми й тамті» (про зустріч з українцями з-під советської дійсності), «Ще до питання про «нас» і «тамтих»,

«Український національний прапор під небом Неаполю», «Московщина і Німеччина», «Моральність автаркії», «Граматика української мови для італійців», «Чи Ніщше попередник модерного націоналізму».

1938 р.: «Зустріч з Бутенком» (сов. амбасадор в Букарешті), «Економічна Україна», «Чарівне коло та ритуальне оголення», «Під осуд нації» (про гетьманців), «Виставка української графіки в Римі», «Загострення жидівської проблеми», «Боротьба за Карпатську Україну», «Віденський арбітраж і Карпатська Україна».

1939 р.: «Соборна Україна й антисоветський фронт», «Українська проблема й європейські інтереси», «Гості з Хусту», «Гордість», «Амбітність», «Скромність», «Заздрість», «Твердо віrimo в нашу остаточну перемогу» (після окупації ЗУЗ Советами), «Вісти з Львова», «Шляхи московського імперіалізму», «Балканська гра».

О. Бойків — хронікар українського життя на терені Франції, популяризатор українського націоналізму, критик політики Польщі супроти українців в Галичині, звітодавець загальних подій світу.

Статті 1934 р.: «Нові Соловки» (Береза Картузька), «Судьба нації», «Національний шлях».

1935 р.: «Кінець партійництва», «Польське господарство», «Французька преса про Україну».

1936 р.: «Франко - московський договір», «З приводу львівських подій».

1938 р.: «Культ зради» — поста-ва с-р і гетьманців до вбивства С. Коновалця, «На Київ».

1939 р.: «Об'єднання „слов'яні“».

1940 р.: «В чужому легіоні», «Чи можлива війна Московщини з Німеччиною», «1920-1940».

Остап Грицай — референт літературно - культурного відтинку газети, зокрема поміщував статті в історичні роковини.

Статті 1934 р.: «Пам'яти О. Ю. Федъковича», «Молимось до Вас!» (герої Базару), «Залізом і кров'ю» (роковини Листопада).

1935 р.: «Свято шибениці» (Білас і Данилишин).

1936 р.: «Генерал Курманович», «Нас тут 359».

1937 р.: «Лиши боротись значить жити» (І. Франко), «Серпневі роковини».

1938 р.: «Велет здигнувся» (20-річчя Української Держави), «Обновці, творці і керманичі нації» (10-ліття Конгресу Українських Націоналістів).

1939 р.: «Жертвам нерівного бою» (герої Карпатської України).

Орпан-Орест Чемеринський — ідеолог, публіцист, журналіст.

Статті 1935 р.: «Огляд світової політики», «Переміни в союзах».

1936 р.: «Підсумки варшавського процесу», «Крах стахановщизни».

1938 р.: «Криза в Польщі», «Вождева ідея переможе!» (смерть Є. Коновалця), «Холмщина жертвою ляцького варвара», «Карпатська Січ».

1939 р.: «Після останніх подій» (ч. 304 з 23, 4, 1939), у цій статті автор гостро атакує німецьку фальшиву гру щодо Карпатської України, підтверджуючи свої висновки писаннями Гітлера і Розенберга (відносно України), «Про деякі передумови визвольних успіхів», «Горе Карпатської України», «За історичну правду про Карпатську Україну» (ч. 311), цитує уступ з журналу «Наступ» за 11, 12, 1938., в якому націоналісти гостро критикують українських германофілів.

1940 р.: «Рішення на фронти проти СССР», «На консолідаційні теми», «В обличчі історії» (про потребу консолідації), «Московська антиевропа», «В річницю геройського чину Карпатської Січі».

Дм. Андрієвський, 1934 р.: «Помилка чи злочин» (декларація УНДО проти ОУН), «Перед великими подіями».

1936 р.: «Бельгійська формула обнови нації», «Історія України й картографія», «Рекс проти Москви».

1937 р.: «Початки повоєнної еміграції в Бельгії».

1938 р.: «Виражунки Москви і наш обов'язок» (збивство Є. Коновалця), «Місце полк. Коно-

вальця в наших визвольних змаганнях».

1939 р.: «Дранг нах Остен» (поставивши питання: чи Україна займає в політиці Гітлера якесь певне місце, автор дає відповідь: «Українці ніколи не сміють покладатися на Гітлера і Німеччину, бо їх інтереси розходяться»), «До психології Скоропадщини».

1940 р.: «Завдання українців у війні».

В. Федорончук, 1937 р.: «Націоналізм і партії», «За правильні методи пропаганди».

1938 р.: «Польська „нормалізація”», «До питання двоподілу на наддніпрянців і галичан», «Україна на чолі поневолених народів», «Галицьке московофільство», «Польський наступ на Волинь», «Європейська рівновага», «За формування нових кadrів інтелігенції», «Москва і Польща та українські землі під Польщею».

1939 р.: «Скажені сокозничі», «Перемога націоналістичної Еспанії», «Карпатська Україна на шляху розбудови».

Ген. М. Капустянський, 1934 р.: «Махновщина» — іст. нарис.

1935 р.: «У 16-річницю офензиви під Чортківом».

1936 р.: «Альказар — перемога духа».

1937 р.: «Героїчна смерть ген. Гандзюка».

Підполк. Тиміш Омельченко містив військові статті:

1934 р.: «Сучасна збройна сила», «Шануймо своїх національних героїв».

1936 р.: «Будьмо обачними».

1937 р.: «Летунська зброя й майбутня війна», «Мотомеханічна зброя», «Стрілець у майбутній війні», «Моторизація в Червоній Армії», «Бойова тактика і матеріял», «Основи воєнної дисципліни», «Військо і політика», «Засади організації і озброєння сучасного війська».

1938 р.: «Засади сучасного воєнного виховання», «Преса, література і вояк», «Повітряна піхота», «Три роковини» (І Всеукр. Військовий З'їзд, М. Міхновський, С. Петлюра), «Чинники дужа у війську».

Микола Ніцкевич. 1934 р.: «Хитрий малорос».

1935 р.: «Українська пропаганда в Болгарії», «В річницю болгарського перевороту».

1936 р.: «Розмова з поворотцями з України».

Донат Криворучко. 1934 р.: «В лябірінтах російського націоналізму», «Російська культурна небезпека» (Толстой, Достоєвський).

1935 р.: «Москва без маски», «Москва і державництво», «На московському фронті не все „благополучно”».

1936 р.: «Культура божевілля» (російська), «Большевизм як продукт московського екстремізму».

Юрій Артюшенко. 1934 р.: «Україна і Туркестан».

1935 р.: «Україна і Схід».

1936 р.: «22. Січня», «Крути», «З польської неволі в большевицьке запілля».

1937 р.: «VII конгрес укр. вчителства Закарпаття», «За запілля для Закарпаття», «Закарпаття бореться».

1938 р.: «Нові містерії на Закарпатті», «Закарпаття і чужина», «Закарпаття перед новою небезпекою», «За майбутнє Закарпаття».

1939 р.: «За самостійну політику Карпатської України».

Юрій Косач. 1935 р.: «На літературні теми», «Пам'яти революціонера і будівничого» (про І. Франка), «Пам'яти борців» (Крути), «Конгрес облуди» (советофільський комітет оборони культури), «Над стиходом буднів» (критикує советофільські „Вікна“ і КПЗУ).

1936 р.: «Догма боротьби» (покликання українського націоналізму), «До генези українського націоналізму» (від гетьм. І. Мазепи до ОУН), «Совітсько - московські метаморфози» (Царська, ленінська, сталінська чи будьяка інша Росія була, є й буде нашим ворогом. Еволюція в Росії може йти тільки в напрямі ще більшого уярмлення України — духового і політичного...» (ч. 151), «Кінець звуколірності», «Варшавський процес 1935 р.», «На межах» (про синтезу націоналізму).

1. 11. 1936. з'явилася заява РЕ-

дакції, в якій повідомляється, що Ю. Косач перестав бути співробітником «Українського Слова» через невідповідні випади проти «Вістника».

М. Галаган. 1935 р.: «Про соборницький центр закордоном», «З подорожі по філіях Української Гомади в ЧСР».

1938 р.: «В 20-ліття IV Універсалу».

1939 р.: «З недавного минулого Карпатської України» (цінний причинок до історії збройного спротиву на Карпатській Україні).

Володимир Душник. 1934 р.: «Навколо східного пакту», «Англія — Японія — Москва».

1935 р.: «Пілсудські й міжнародні політика», «Румунія під знаком питання», «Перед історичним днем» (укр. державницька маніфестація в Америці), «Після американського демаршу».

1936 р.: «Американська Україна».

Е. Ляхович. 1935 р.: «Лондон і його адміністрація», «Юдина робота скоропадчуків», «Чи знають про нас чужинці?», «Політика Великої Британії», «З ким нам іти?» (радить, щоб Україна йшла з Англією).

Д. Тогобічний (В. Баранецький) — в'язень Соловецьких островів, забитий большевиками в Аргентнії.

1934 р.: «Україна у вогні» (стан селянства, робітництва, інтелігенції та революційні сили в УССР), «Робітництво та інтелігенція в СССР», «Одна з важливих проблем» (українсько - жидівські відносини в УССР), «Церква на Україні».

1935 р.: «Формування національно - державної свідомості на Східній Україні».

В. Булат. 1935 р.: «Польська закордонна політика».

1936 р.: «Розхитана Польща», «Польща на двох стільцях».

П. Б. 1939 р.: Репортажі про Карпатську Україну — «Український Клондайк», «Гуцульщина», «З святочних днів К. У.», «Волівщина», «Хуст тризводжий і Хуст святочний», «Свальява», «Вибори в Карпатській Україні», «Січ

іде!», «Дні непевності», «Наростання трагічного», «Через Словаччину», «Чехія і Моравія», «З-над німецько - польської граніці», «Ах, ви Косач!»

Улас Самчука «Перестаньте вдавати дурнів» (відповідь полякам).

С. Володимирів. 1939 р.: «Українське населення світу», «Українські землі під німецькою окупацією», «Населення сов. України» (перепис з 17. 1. 1939 р.).

Ольга Павлюх - Гузарева. 1940 р.: «Т. Шевченко і Кирило-методійські слов'янофіли» — цінна літературна студія (чч. 348-355).

М. Ростовець. 1940 р.: «Німеччина та її ставлення до України».

Ом. Романенко. 1940 р.: «Вічний Листопад», «У 22-ге січня».

Антін Хмарук. 1938 р.: «Острожська академія», «Кров і залізо», «Київ центр культури Сходу Європи» (про Київську академію), «За владу на морях».

В. Маруняк. 1938 р.: «Слово о полку Ігоревім», «Волинь т. III — Самчука».

1939 р.: «Від героїчного минулого до світлої будучності», «Володимир Мономах».

М. Селешко. 1938 р.: «Російський генерал про Україну», «Можливості війни на далекому Сході», «На військові теми».

В. Войтанівський. «Українське життя в Югославії», Україна в лабетах звірів».

Лев Морозович. «Кавказька конфедерація», «Україна і Кавказ», «Балтійський бльок», «Міждвоємія великороджавами».

Зенон Карбович - Стецько. 1938 р.: «У 20-ті роковини Листопаду». 1939 р.: «Горі чола!», «Націоналізм і демократія», «Творчість не визиск» (пропагає національний солідаризм).

Євген Бачинський. 1937 р.: «Українці в Бельгії в 1908-1913 рр.»

Роман Федорів. 1936 р.: «Допис із Харбіна», «Інформації про Далекий Схід», «Зелена Україна» (Амурщина), «Зелений Клин» (іст. розвідка), «Далекий Схід в першу річницю смерти Вождя Є. Коновалця».

С. Половець. 1939 р.: «В обіймах міту» (про Карпатську Укра-

їну), «До завдань образотворчого мистецтва».

Юрій Коллард. 1939 р.: «Микола Міхновський» (у 15-ті роковини трагічної смерти, біографічний нарис).

I. Шлендик. 1936 р.: «Українці в Манджурії».

Сидір Чучман. 1938 р.: «Над синім Дунаєм», «З минулого Вождя».

Анел-Амін (мабуть Полуветко). 1935 р.: «Українці на далекій півночі», «З огня в полум'я», «У тюрях і таборах Совдепії».

1936 р.: «Большевицький патос зростання», «Советські пости», «З большевицького пекла».

Ан. Ар. 1937 р.: «Про українських письменників в УССР», «За критику на повний голос» (Літературна газета), «Літературні кадри в Советській Україні».

Серед інших дописувачів, що час-до-часу містили свої статті, згадаємо: Ю. Сороко, Ст. Заворницька, Ст. Сарматюк, Гр. Афнер, Іван Стасів, Олекса Чехівський, о. Т. Волохатюк, Харківець, Мих. Бажанський, Степан Боревич, С. Лисак (біографія Дм. Вітовського), В. Чамрус, В. Усенко, Д. Діброва, Марко Антонович, П. Мациченко, А. Сивоус, Іван Колосівський, о. Яків Кравчук, В. Пачовський («Карпатська Україна в історії»), Валія Коротенко, Орлик, Б. Модрицький, В. Гренджа - Донський, Петро Стефуранчин («Нарис історії французької літератури», чч. 325-360).

Відділ споминів заповняли: **Василь Ілащук** «На рідній землі в неволі» (про УГА на Наддніпрянщині, чч. 66-73), **Іван Семенів** «Сон на морозі» (з московського полону в 1916 р.), **ген. В. Курмазович** «Спомин» (об'єднання армій УГА - УНР), **В. Мартинець** «Між Кобринем а Берестям» (спомин про визвольні змагання на Поліссю і Підляшшю, чч. 93-105), **Т. Цвікула** «Береза Картузька», **Мих. Бажанський** «Як загинула О. Васарб?», **I. Іванюк** «В поліських болотах», **Йосифа Бургард** (сестра Ю. Клена, що в грудні 1937 р. вернулася з УССР) «З советського раю», «Вільна та щаслива жінка в СССР», «Трагедія українського студентства в

ССР», «З советської в'язниці», Микола Клімашин «Смертний похід» (спогади про втечу українських в'язнів — Лебідя, Лемика і ін.).

Розділ белетристики був заступлений такими авторами: В. Стефаник «Роса», «Злодій», «Вона — земля», «Давнина», Ю. Голіс - Горський «Холодний Яр», «Отаман Хмара», Роман Мстиша-Косач Ю. «Дивимось в очі смерті», «Дюнкерк», М. Ніцкевич «У багатті боротьби», Ю. Яновський «Вершники», «Чотири шаблі», М. Черемшина «Зрадник», «Туга», «Село потерпає», Дмитро Борзяк «Записка», Улас Самчук «Волинь» т. III, уривок, В. Антонен-ко - Давидович «Печатка», Петро Панч «Вітрогонні дні», Борис Тенета «Ненависть», В. Підмогильний «Іван Босий», Олекса Слісаренко «Тварина», М. Хвильовий «Іван Іванович», «Солонський Яр», Олексій Кундзіч «Романтична вилазка», О. Досвітній «Нас було троє», Гр. Косинка «Темна ніч», «На золотих богів», «В стежу», О. Вишня «Усмішки», М. Могильянський «Бвібство», М. Ко-щобинський «Неідомий».

*

3. Третій період. В черговому етапі, круг співробітників «Українського Слова» був досить вузький, але при зіграності молодої екіпі тижневик появлявся регулярно та містив актуальній матеріал. Найбільший вклад в цьому періоді дав сам редактор О. Жданович, який постійно писав передовиці.

З головніших авторів і статей:

О. Жданович 1948 р.: «Україна непоборна» (кредо української політичної еміграції), «Пориваючий прапор», «Кривава річниця» (Жовтнева революція), «Братерство в народі» (події в Києві в 1941 р.), «Лицарі абсурду» (Базар), «Іх душі горіння і криця» (герой Городка Ягайлонського).

1949 р.: «В широкому фронті», «Великі річниці» (22. 1. 1918-1919), «Кров Срібної Землі», «Широкі обрії» (29. 4. 1918), «Пробний камінь».

О. Коршун: «Просвіта чи просвітянниця», «На новому етапі»

(про УНРаду), «За організацість і мораль».

Ігор Євшан: «Українське Національне Об'єднання», «США вибрали Трумена», «Кому це потрібне» (спір на ідеологічні теми), «Черчіля спомини», «Великий авантюрист — Броз-Тіто», «Містерії Кремля», «Тінь Кремля над Софією».

Іван Вільховий постійно містив «Міжнародний огляд».

Мирослав Небелюк «В Шевченкові роковини».

С. Ю. Процюк «Евакуація промисловості України в 1941-42 рр. та її наслідки», «Республіки середньої Азії і Україна».

М. Тарнавський «Черговий з'їзд СУБ-у у Лондоні».

**

4. Четвертий період. В цьому періоді «Українське Слово»увійшло в черговий етап розвитку, організууючи широку сітку кореспондентів та об'єднуючи велике число визначних співробітників. Поруч поважного числа матеріалів, що їх постійно містили редактори О. Жданович і О. Бойків, на протязі 12 років найпліднішим співробітником часопису був Дмитро Андрієвський.

Передовиці найчастіше містили: О. Бойків (переважно без підпису), О. Жданович, Я. Гайвас, Д. Андрієвський, О. Бойдуник, Ю. Бойко, Роман Немир, Б. Кентржинський, Ю. Миколин, А. Курдилик та ряд інших.

Серед редакторів окремих «сторінок» часопису чи окремих розділів слід згадати О. Зінкевича — редактора сторінки молоді «Смолоскип», Є. Мацяха — редактора «Сторінки читачів Великої Британії», М. Калитовську — відповідальну за сторінку «Мистецтво і культура», І. Мухина і І. Пенюка, що в певний час проводили рубрику «Спорт», поетку Діму, що давала дитячу сторінку «Веселка».

Почавши з 1952 д., неперіодично появлялася в «Українському Слові» сторінка, присвячена Високошкільним Літнім Курсам Українознавства, улаштованих ЦЕСУС-ом і УВУ.

Багато матеріалів поміщено в

«Українському Слові» під рубрикою «Від передплатника до передплатника». Тут подано пребагатий матеріал про громадську діяльність поодиноких передплатників та про суспільну працю їхніх осередків, змальовано всесторонньо побут і проблеми українця у Франції. Ці репортажі містили в 1957 до 1959 рр. О. Жданович, В. Мулик, В. Лазовінський, О. Бойко, Ю. Коваленко.

З огляду на обширний матеріял, ми змушені обмежити реєстр авторів та статей лише до найважніших.

Олександру Бойкову належить подавляюча більшість передовиць. Щорічно О. Бойків поміщував в «Українському Слові» перевесічно 50 до 60 більших статей та цілу низку менших нотаток на найрізноманітніші актуальні теми. Найчастіше він писав статті на міжнародні теми, з ділянки внутрішньої української політики, на ідеологічні теми, спогади про визначних українських діячів, давав коментар подій тижня та широчні підсумки політичних подій.

Тільки з браку місця ми не можемо перечислити зверх пів тисячі трактованих О. Бойковим в «Українському Слові» тем.

О. Жданович — крім загально-го редактування та виготовляння редакційних розділів газети, надавав ідеологічно - політичний напрям та формував обличчя «Українського Слова», поміщував цікаві репортажі з поїздок і імпрез, постійно приготовляв інформації з міжнародної політики, подавав рецензії на різні видання, видвигав важливі проблеми з актуального життя української спільноти.

Статті 1949 р.: «Суворий і Великий» (О. Ольжич), «Свято жертв» (Два Базари), «Відчуття трагізму».

1950 р.: «Криштальна сталь» (О. Басараб — О. Теліга), «Свято праці», «Пропор визвольних змагань» (С. Петлюра — Є. Коновалець), «У 75-ліття Мир. Полікарпа», «Богочоловік», «Шляхом невпинного змагання» (60-ліття полк. А. Мельника).

1951 р.: «Душа народу», «Європа чи Азія», «НТШ в новому осідку», «Великий день в Сарсель» (посвята дому НТШ), «Забльок чи консолідацію», «Fluctuat nec mergitur» (Паріж має 2000 років), «В мандрівці по Кальвадосі», «На своїм похороні я баєлюся — трагічна заява Гірняка».

1952 р.: «Впали на фронті революції» (пам'яті розстріляних німцями членів ОУН в Києві 1942 р.), «Eva Duarte Peron», «Покладімо край підриданню единого фронту».

1953 р.: «Жінки в заграві» (О. Теліга, В. Бабенко...), «Земля на перехресті» (Волинь). «Не жив — горів, не вмер, а згас» (смерть мітров. Полікарпа).

1954 р.: «Процання не виголошено над могилою сл. п. д-ра О. Грица». «Наша проща до Роттердаму», «Найкращий з молодого покоління» (в 10-ліття смерти О. Ольжича), «О. Ольжич і сучасність», «Триста років боротьби», «Зброя ідей», «Безсмертне серце Роттердаму», «Пралороносці й полонені» (хор М. Антоновича), «Віра і знання».

1955 р.: «Факти проти вигадок», «Історія і пропаганда» (цикл статей про советську партизанку в Україні), «Ініціатива у важливій справі» (святкування трагічних дат), «Вітаємо Владику» (візитачія мітров. Ніканора), «На чесному і простому шляху» (IV ВЗУН), «Два важливі документи» (IV ВЗУН), «Конгрес істориків у Римі», «Мистецтво і політика».

1956 р.: «Титан праці» (І. Франко), «Перші наслідки «десталінізації». Цикл репортажів з подорожі по ЗДА і Канаді.

1957 р.: «Література й революція» (О. Теліга), «Слідами Марії Башкірцевої», «Проф. Є. Онацький» (45-ліття громадської праці).

1958 р.: «Брутальне пробудження», «Щоб сусідові корова зложла», «З українською процею в Людд» — цикл репортажів, «Справжній амбасадор» (капеля Бандурристів), «Безсмертна людина» (Доктор Жіваго).

1959 р.: «Плянова атака» (оплюгавлювання пам'яти Головного Отамана), «УССР на Марсейсько-

му Ярмарку», «Від націоналізму до абсурду» — цикл статей, в яких автор дає відповідь Д. Донцову.

1960 р.: «Бездння розпаchu й безмежність сили» (рецензія на «Розстріляне Відродження»), «Чи поворот до холодної війни?».

Дмитро Андрієвський містив унапрямлюючі статті з української закордонної політики. Він же піддав переоцінці наставлення української еміграції до існування української держави у формі УССР, становища, згодом, прийняте більшістю українських політичних чинників. постійно подавав оригінальну аналізу процесів на Батьківщині, містив враження з різних імпрез, замітки про літературні появі.

Статті 1949 р.: «Враження і розважання» (з контресу лібералів), «Європейський рух», «УНРада і громадянство», «Кесареве кесареві — боже Богові», «Українська справа в сучасній міжнародній політиці» — цикл статей, в яких поставив тезу про «визнання факту існування УССР, як української держави» (ч. 422 з 11. 12. 1949).

1950 р.: «В справі переговорів» (між ОУН і ОУНР), «За нові етапи» (УНРади), «Українська міжнародна акція» (цикл 8 статей на міжнародні теми), «Голос Краю» (про звернення Воюючої України).

1951 р.: «Світла і тіні української міжнародної акції», «Макар Кушнір» (посмертна загадка), «Советська імперія, поневолені народи та міжнародна політика» (цикл статей).

1952 р.: «Москалі починають думати», «Новітні янничари» (частопис «Східняк»), «Клієнти Дон Левіна», «Що є на потребу» (резюміції УКК), «Більше гідності та самоконтролі».

1953 р.: «До питання політичної культури», «Два моменти в місії УКК до Європи», «Перспективи міжнародної політики ЗДА», «Кеннан і Барнгем». «Над труною Сталіна». «В боротьбі за спадщину по Сталінові — Маленкова відтискають від партії», «Московська оферензива миру»,

«Переговори з американським Комітетом», «Примара замирення над світом», «Борг відчності» (з нагоди 70-ліття д-ра Д. Донцова), «Націоналізм і атомна бомба», «Чому ми вийшли з УНРади», «Українські справи перед конгресом ЗДА».

1954 р.: «Знаменні річниці» (1654), «Совети пригадали нам Переяслав», «Перший Конгрес Націоналістів» (в 25-ту річницю), «Переяслав і Крим», «Книга, на яку давно чекали» (Р. Якемчука), «Підсумки III Сесії УНРади», «Атомна політика», «Завдання опозиції», «Паризький блок», «Не викликаймо чорта з лісу» (до дискусії про М. Хвильового), «Чорне море в українській політиці».

1955 р.: «Логіка загарбника», «Маленков пішов геть», «Про політику, етику й етикету», «До питання державності» (УССР членом ООН), «Відкритий лист до д-ра Л. Ребета», «Український націоналізм очима чужинця» (Дж. Армстронг), «Капрі й Крим» (цикл статей), «Що таке коекзистенція».

1956 р.: «З оповідань поворотців», «Науковий осередок в Сарсель», «ХХ З'їзд Компартії», «Мистецтво герметичної реторти» (Е. Андрієвська), «Колоніалізм та імперіалізм» (цикл статей), «Білянс політичної акції еміграції», «Коекзистенція і еміграція», «Тіто в Ялті і поза Ялтою», «Еміграція в обличчі революції», «Советська імперія».

1957 р.: «Наука подій» (Угорщина), «Націонал — комунізм в політиці», «Присмерк богів», «Український Вільний Університет», «На сторожі» (25-ліття «Українського Слова»), «СССР на новому закруті», «Відтому минулой відлиги», «Містика і політика», «Національне пробудження Африки», «СССР на новому етапі», «Українська людина в советській дійсності», «Перспективи за залишеною заслоною» (цикл статей). «Переворот в ЦК Компартії», «Невмирующий сатана в бочці», «Технократи СССР», «Про майбутнє українського націоналізму», «Космос і еміграція», «Жу-

ков і українці», «Макіяве лізм з Калинівки», «Ставання Європи», «Соцреалізм в Україні».

1958 р.: «Шляхи об'єднання Європи», «Присмерк велетнів», «Європа Західня і Східня», «Понад соцреалізмом», «Між догматизмом і ревізіонізмом», «Провідна ідея», «Невгомонний Хрущов», «Жиди в Україні», «Коекзистенція», «УНР і УРСР», «Героїчна доба українського націоналізму», «Довженко», «Україна на світовій виставці в Брюсселі» (цикл статей), «Галас навколо ревізіонізму», «Сер Нікіта», «Без стерна і без вітрил», «Смердяковщина», «Система і збочення», «Семилітка — засіб пропаганди», «Організація і етика українських журналістів», «Шкільний плебісцит в Україні».

1959 р.: «СССР Хрущова на початку 1959 р.», «Велика гра», «На новому етапі» (цикл статей), «Відслонено красючок завіси», «Гонта і Прометей», «Наука сліпого кута», «Двоподіл чи оркестрація», «Люди з тамтого боку», «Осторога», «Де стикаються цивілізації», «Морд і коекзистенція» (відповідь С. Бандери).

1960 р.: «Світовий Конгрес Українців», «Передумови СКУ», «Наприкінці сезону в Америці».

Докладний розгляд проблем, що виникали зі зросту зустрічей між еміграцією і приїжджими з України дав Дм. Андрієвський з О. Ждановичем у циклі статей, підписаних А і Ж.

Осині Бойдуник — визначував становище часопису на відтинку української внутрішньої політики, зокрема по відношенню до УНРади, Українського Світового Конгресу. Давав відповілі політичним противникам ОУН, писав статті на ідеологічні теми, причинки до історії ОУН і т. д.

Статті 1949 р.: «В ім'я історичної правди» (генеза УНРади), «Чи поворот до злощасного минулаго» (УНРади).

1950 р.: «Дві велики річниці» (22-го січня), «Змагання України за суверенність», «Ще час опам'ятися», «Настав час, коли можна вияснити» (цикл статей, відповідь С. Бандері в справі розламу

в ОУН), «Говорім ясно і одверто», «Воююча Україна вимагає консолідації».

1951 р.: «Щоб уминути непорозуміння в майбутньому».

1952 р.: «Щоб дати місце історичній правді».

1953 р.: «Непорозуміння чи...?» (непередрішенство), «Держава по над партії, уgrpupuvannya й організації» (цикл статей).

1954 р.: «Роздумування в річниці 22. січня», «ОУН 1929-54», «За підстави й цілі творчого - буття», «Найвища пора для вияснення», «В обороні чести поляглих» (цикл статей).

1955 р.: «До питання кризи в Державнім Центрі УНР» (цикл статей), «Сучасний стан визвольної політики» (цикл статей).

1956 р.: «На маргінесі кризи в Держ. Центрі УНР», «Українська Національна Рада в Києві» (в 15-річчя її заснування).

1957 р.: «IV Сесія УНРади й консолідація», «Преса й політика» (25-ліття «Українського Слова»), «За суцільній фронт», «Світовий Конгрес Українців», «Національний солідаризм», «Міжнародний солідаризм».

1958 р.: «Визвольні змагання й український націоналізм», «Жалюгідні прояви», «Ще до питання консолідації», «Національний солідаризм».

1959 р.: «Тридцятиріччя ОУН», «Дві політичні лінії», «Метода боротьби», «Пора діяти», «Чи можливе упорядкування», «Небезпечна гра», «Загрозливі прояві», «У 30-ліття ОУН».

1960 р.: «В Україні й на еміграції».

Ярослав Гайва — аналітик українського політичного і громадського життя, подавав діагнозу і терапію українській дійсності на еміграції, містив статті з орігінальним підходом на ідеологічні теми, давав оцінку підсноветської дійсності.

Статті 1949 р.: «Несповнені завдання», «На старті» (однорічна праця УНРади), «Така була наша постава» (ОУН під час другої світової війни), «За справжніх провідників», «Витривати», «Дорого-

вказ Житомира», «Слово за громадянством», «Гробокопателі власної справи», «Перед нами важка праця», «За власні норми й обичаї», «Перегляд минулого (цикл 10 статей, в яких дається відповідь авторові «Розлам в ОУН» та прецизується становище українського націоналізму до важливих питань визвольної політики).

1950 р.: «Концентрація національних сил», «Якщо завтра вийна» (цикл 9 статей про українську визвольну політику), «Обережно з кров'ю», «Ще одна пересторога», «Людина Визвольного Руху» (ген. Шухевич-Чупринка), «Твердий і непохитний» (60-ліття полк. А. Мельника).

1951 р.: «А що ми на це?» (про розбиття українського політичного життя), «Помилки, що помстяться», «Трагічні парадокси», «Характеристичні сигнали», «Чистка в Америці».

1952 р.: «Шануймо й вивчаймо минуле» (про події в Києві 1941 - 42 рр.), «Спільній фронт українців в ЗДА».

1955 р.: «Шлях до Львова» (цикл статей про похід груп ОУН на Схід). «В ім'я історичної правди».

1960 р.: «Історичне завдання», «Піднестися на вищий ступінь».

Юрій Бойко — спеціаліст української літератури, поміщував статті з ідеології українського націоналізму, коментував культурні проблеми української спільноти, аналізував підсоветську дійсність.

Статті 1949 р.: «Нова чистка на культурному фронті в ССР», «Сіцборський як політичний мислитель», «Націоналізм і федерацізм».

1950 р.: «Шевченко і релігія», «В боротьбі за національну рацію», «Пан Макарушка полемізує».

1951 р.: «Замість рецензій», Невічливість чи конечність» (справа Інституту ССР).

1952 р.: «В годину жалоби» (січень і лютій 1942 р. в Києві), «В Академії Наук УССР», «Teatralnyi сезон франківців 1951 - 1952», «Шевченко і Москва», «Баnalna драматургія», «Іван Дні-

провський», «Українське Слово» в Києві», «Дорогу українській науці».

1953 р.: «Советсько - московський шовінізм», «Симон Петлюра», «Дорогий наш Вождю», «Подія великої ваги» (ВЛКУ), «Українська підсівоветська література доби 20-х років», «Націоналістична культура», «Микола Хвильовий».

1954 р.: «Два ювілей (1654 і 1929), «Культ Шевченка і Шевченкознавство», «Під прапором незалежної науки». «25 літ боротьби» (ОУН).

1955 р.: «Про Інститут АКВБ, Асоціацію Советознавців і національну етику», «Німецький вечінний про Переяславську угоду», «Невеличка драма» В. Підмогильного на тлі дійсності 20-их років» (цикл статей).

1956 р.: «Цінна книга перекладів».

1957 р.: «Теорія III Риму в Московській Православній Церкві після останньої війни», «Критичні нотатки».

1958 р.: «Два листи».

1959 р.: «VII Високошкільний Курс Українознавства», «Національні зудари в ССР», «Нова антологія» (В. Дерожавина), М. Скрипник і сучасне», «Проблеми Східньої Європи й німецьке вивчення їх», «Кілька слів про Олексу Кобця», «Радісно - болючі зустрічі» (ансабль Г. Вірьовки).

1960 р.: «Ф. Достоєвський і большевізм».

Остап Грицай — продовжував своє співробітництво в «Українському Слові», яке почав ще перед війною, подаючи напрямні для культурно - духової ділянки з переважаючим нахилом до релігійної тематики. Писав статті з нагоди Різдва і Великодня та історичних роковин.

1950 р.: «Сім оков» (легенда), «Невмиріщому духом» (Шевченко), «Пурпурний цвіт» (Великодня легенда), «З книжок і журналів», «Коштовна сторінка», «Сон почайського ігумена» (Різдвяна легенда).

1951 р.: «Ад Винниченко», «Благословення» (спомин про І. Франка), «Танцюристка в білому», «Велетень здвигається» (у 33 рокови-

ни Листопадового подвигу), «La ville de la lumière» (Паріж).

1952 р.: «Христос Рождається», «Проблеми державності і молодь», «Дзвони Воскресіння», «Горючий Смолоскип», «Віктор Гюго», «Молодь працює», «Ямода Азраеля смуток і блаженність».

1953 р.: «Два хлопці гинуть за Україну»

1954 р.: «Шляхом білих лілей» (Різдвяна легенда), «Німецький роман», «Райдужна писанка Матері Божої».

1955 р.: з посмертної спадщини — «О. Ольжич як поет», «Євген Коновалець».

Ю. Миколин — коментатор американської політики, містив статті під загальним заголовком «Довкола Білого Дому», критичні оцінки міжнародної політики, цінні огляди книжок.

Статті 1949 р.: «Кереншина в теорії і практиці», «Колима — країна золота й терпінь».

1950 р.: «Перелетні птахи», «Небезпечні тенденції в ЗДА», «Коли впаде бомба на Нью Йорк», «ЗДА будяться вогні».

1951 р.: «ЗДА в воєнному погоді», «За і проти Мек Артура», «Московські „голуби миру“ над ЗДА».

1952 р.: «Від червоного прапору до двоголового орла», «Чи можлива революція в ССР?».

1953 р.: «Америка й Корея», «Математика корейського перемир'я».

1954 р.: «Шпигуни в Вашингтоні», «А що з Сибіром?», «Чи будуть зміни в закордонній політиці ЗДА?», «Чи нам потрібна критика?».

1955 р.: «Новий фронт у холодній війні», «Дух Женеви у Вашингтоні».

1956 р.: «Перехід у наступ», Сількорівщина», «Супутник над Америкою», «У 70-ліття проф. О. Грановського», «ССР після Сталіна».

1958 р.: «Мадярська революція 1956 р.», «Вашингтон і південна Америка», «Кривавий Микита в ролі миротворця», «Еміграція і Національна Революція», «Господарське об'єднання Європи».

1959 р.: «Чергова загадка Серед-

нього Сходу», «На господарськуму фронті холодної війни», «Зустріч на вершинах», «Господарська мобілізація за залізною заслоною», «Два капіталізми», «Як живе советська буржуазія», «Американські робітничі спілки», «Змагання за міжпланетний простір».

1960 р.: «Америка напередодні 1960 р.», «Стан оборони ЗДА», «Комуністична стратегія і тактика», «Еманципація негрів».

Євген Мацях (Ігор Євшан, І. Гострий, Обсерватор).

1949 р.: «Тінь Кремля над Софією», «Кінець Комінформу», «Довкола Франції» (репортажі з подорожей по клітинах УНС).

1950 р.: «Пакс Московіта».

1951 р.: «Суцільні національні фронти», «Три зустрічі з Ольжичем», «Польські провокації», «Говорять бувші повстанці», «Камо грядеши, Англія?».

1952 р.: «Свобода неподільна», «Колгоспна гігантоманія», «Ти знами, Олеже!» (О. Кандиба).

1953 р.: «Ще одні вибори в УСРР», «Коронаційні урочистості в Лондоні», «Корейська трагедія».

1954 р.: «Пам'яті розстріляних», «Найлютіші вороги» (святкування 300-ліття возз'єднання в УСРР), «Невтомний слуга суспільності» (Черчіль).

1955 р.: «Крутіж в Лондоні», «Оборонці Львова», «Хрущов підганяє», «На службі нації» (65-ліття полк. А. Мельника).

1956 р.: «Хрущов, медведі і шакали», «Четвертий Курс Гром. Активу у Везін Шалеті», «Вся нація вітає ген. М. Капустянського».

1957 р.: «Пленарна Сесія УНРади», «Україна — майбутній союзник Великої Британії», «Пощастилів Австрії» (цикл репортажів), «Національна політика Москви».

1958 р.: «Мюнхен святкує 800-ліття», «Северин Борачок».

1959 р.: «Атомна радіація», «Заворушення на Даху Світу», «Марево інвазії над Індією», «Новий Екзархат», «Бритайське парляментарне народоправство».

1960 р.: «Черговий успіх С. Борачка», «Десять літ пізніше» (цикл

репортажів з подорожі по Франції).

Богдан Кентржинський, 1949 р.: «Неприборканий сателіт» (Фінляндія), «Рейди УПА в Сх. Прусії», «Ювілей шведів з-над Дніпра», «Фольке Бернадот і українці».

1950 р.: «Зустріч в Ляпляндській пустелі».

1951 р.: «Герман Гуммерус», «Ляпляндський бастіон комунізму», «Чільні чужинецькі ліберали вітають Україну», «Як турки зробили Мазепу шведом».

1952 р.: «Стокгольмське Різдво», «Шведсько - советський бій за Мазепу», «Німецько - українські відносини», «Шведський Мазепа», «Бендерська концепція Східної Європи», «Фінляндія скидає советське ярмо».

1954 р.: «Справа Золотаренка» (до шведсько - московських переговорів 1655-56 рр.).

1955 р.: «Хмельниччина з Берлінського горизонту», «Хмельниччина в призмі шведських репортажів з Москви».

1956 р.: «Карло Десятий і Москвія», «Рік Б. Хмельницького». Крім того, Б. Кентржинський, 1956 р. дав безліч редакційного матеріалу, заступаючи О. Ждановича під час поїздки останнього за океан.

1957 р.: «Французьке відзначення для українського історика» (про О. Шульгина).

1959 р.: «Мазепа» (історична студія, не докінчена).

Василь Федорончук продовжував співробітництво з-перед війни, даючи статті на теми міжнародної політики.

Статті 1949 р.: «Італія на пристому шляху», «Сучасна Туреччина», «Перехрестья в Ірані», «Американці в Тегерані», «Події в Сирії».

1950 р.: «Фактори нашого визволення», «Порівняльні цифри про советський рай», «Проблема економічного об'єднання Європи», «Митні і господарські унії», «Де слабість кордонів СССР?».

1951 р.: «Важка криза в Персії», «Сучасна світова рівновага», Перспективи української справи».

1952 р.: «Кеннан і американсь-

ка політика супроти Москви», «Стратегічно - політичне положення в секторі Тихого Океану», «Єгипет після державного перевороту», «Ватикан і араби», «Турецько - британські розмови», «Перспективи американської політики».

1953 р.: «Москва і Середній Схід», «Труднощі політичного об'єднання Європи», «Ліквідація Берлінської і закордонна політика СССР», «Перемога стратегії над тактикою».

1954 р.: «ЗДА й об'єднання Європи», «Спір за нафту Близького Сходу», «Помилка Заходу її ненадача в Женеві», «Велика Британія і Європейська єдність», «Республіка в джунглях» (Індонезія), «Апостольський Престол і Великобританія», «Догода в справі Суезу», «Альянсіде де Гаспері», «Балканський пакт і Італія».

1959 р.: «Похорон сл. п. Ю. Коновалця».

Мирослав Небелюк (Роман Немир) — співробітник з-перед війни і працівник Редакції після війни.

1949 р.: «Під чужими пропорами» (участь українців у французькому резистансі, історична розвідка), «Енциклопедія Українознавства», «Ген. Євген Мішківський», «Великий Митрополит» (А. Шептицький).

1950 р.: «де ж демократія?» (про відносини в УНРаді), «Московські концтабори», «За соборність в практиці» (60-ліття полк. А. Мельника).

1951 р.: «Процес советських катівень», «Париж мовою чисел», «Відомий „невідомий“» (у 70-ліття О. Грица, літературна розвідка).

1953 р.: «Літературна творчість О. Грица», «Славному з словах» (рецензія на книжку про Є. Коновалця), «Чи справді немає можливості розрізнати у французькій мові слова «Русь» від «Росії».

1954 р.: «Мистецькі успіхи Леоніда Парфенецького», «Наукова і громадська діяльність д-ра Т. Павличенка».

Продовжує співробітництво і переселившись до Канади.

Петро Голубенко (Дмитро Кармазин). 1949 р.: «Про нашу критику» (відкритий лист Р. Єндику), «Український націоналізм та „підяремники“».

1950 р.: «Чи два націоналізми» «Шлях до синтезу» цикл статей п. н. «Українські парадокси» (під псевд. Дмитра Кармазина).

1953 р.: «Трагедія Гоголя і Хеїльового», «Хвильовий і хвильовізм».

1955 р.: «Дві київські наради про історію української літератури», «Сучасні українсько - російські взаємини у світлі „Нарису історії української радянської літератури“».

1957 р.: «Автопортрет Остапа Вишні».

Василь Косаренко - Косаревич. 1949 р.: «Запити і відповіді» (до назви Русь), «Накази Гітлера і Століпіна», «Русь - Україна й Московщина - Росія», «Мала й Велика Росія».

1950 р.: «Чому москалі назвались росіянами?», «Московські хамелеони».

1951 р.: «Моральний процес» (концтаборів у Брюсселі), «Гробокопателі свободи народів», «Українознавство чужинців, москалів і українців», «Ще один фальшивий міт москалів», «Наука і політика».

1952 р.: «Позитиви й негативи української публіцистики», «Національне питання в ССР», «Україна на міжнародній виставці в Нью Йорку».

1953 р.: «М. Ростовцев і давнина України», «Доленкіяда в ЗДА», «Ortega у Gasset», «Холодна війна в ЗДА», «Відкритий лист до Сидора».

1954 р.: «Проклята плутанина», «У кайданах ворога», «Кому це на користь», «Мистецтво і політика».

1955 р.: «А. Тайнбі й москалі», «Чи можлива коекзистенція?», «Мене - Текель на стінах УКК», «Москалі, Україна і Дж. Кеннан», «Дитина і брудна вода», «65 років життя і 40 років на службі України» (про полк. А. Мельника).

1956 р.: «Поневолені народи і їх приятелі», «Польсько - українське товариство в ЗДА», «Найпівшіший український інститут

на скитальнині».

Михайло Павлюк (М. Марченко) — економіст і знавець підсоветських господарських питань.

1953 р.: «Державний бюджет ССР», «Батіг державного маштабу».

1955 р.: «Фінансова політика Кремля і золото», «Економічне і стратегічне значення Кахівської зрошувальної системи».

1956 р.: «Гідротехнічні споруди в ССР», «Насвітлення советських фінансів у виданнях Інституту для вивчення ССР», «Крізь просоветські окуляри», «Населення ССР», «Колгоспна система й Мюнхенський Інститут», «Кризові процеси в советській економіці».

1957 р.: «Безмужні матері в ССР», «Посилений грабунок України».

1958 р.: «Проблеми децентралізації в ССР», «Україна під бальшевицькою окупацією», «Спутники не є доказом сили ССР», «Актуалізація советської зовнішньої торгівлі», «Проти Хрущовського експерименту на ціліні».

1959 р.: «Диявольський плян», «Народний капіталізм», «Мертві душі ССР», «Безмужні матері — жахлива проблема ССР», «Суходільний транспорт ССР», «Водний транспорт ССР», «Господарська катастрофа Китаю».

1960 р.: «Шанси ССР надігнати Америку», «Стратегія Хрущова».

С. Ю. Процюк — один з найвизначніших знавців підсоветської економіки України.

1949 р.: «Четверта п'ятирічка й господарство України», «Економічна база московської евразійської імперії».

1951 р.: «Важкий шлях Української Академії Наук».

1952 р.: «Музей у Львові».

1953 р.: «Господарський визиск — основна напрямна зовнішньої політики Політбюро».

1954 р.: «Цінний доротовказ» (книга Ю. Лавріненка, „Український комунізм“).

1955 р.: «Сумерк одного експерименту» (сталінські велико будови).

1956 р.: «До питання залізно-

- рудних запасів в світі», «До стану забезпечення населення України товарами першої потреби».
- 1957 р.: «Український націоналізм в насвітленні Армстронга», «Дві Африки», «Про сучасне со-ветознавство», «З найновішої істо-торії».
- 1958 р.: «Наш дороговказ».
- 1959 р.: «Україна і Москва».
- Ген. Микола Капустянський** — видатний мислитель, історик, співробітник з-перед війни.
- 1950 р.: «Меч і слово», «Генеза трагедії Базару».
- 1952 р.: «Пригадалося» (підго-готівка ОУН до війни 1941 р., цикл статей), «Ахіллева п'ята СССР».
- 1953 р.: «Облудний шантаж» (антижидівська політика Політ-бюро), «НЕП, чи переродження влади?».
- 1954 р.: «В поході на Схід» (з циклу «Пригадалося»), «Уява чи дійсність», «Вийнятково цінна книга» (ген. О. Удовиченка).
- 1955 р.: Журнал „Вісти“ дивізії УНА», «Сила і слабість Росії».
- 1956 р.: «Головний Отаман С. Петлюра», «Горі маємо серця».
- 1957 р.: «До розв'язки проблеми Сходу Європи», «Між двох вог-нів».
- 1958 р.: «IV Універсал», «Ко-мандир Корпусу Січових Стріль-ців».
- 1959 р.: «Україна американсь-кого континенту», «Віра й релі-гія в Україні». «Ген. Олександр Греков».
- 1960 р.: «Повчаючі паралелі».
- Проф. Олександр Кульчиць-кий.** 1952 р.: «Паризькі зустрічі» (О. Грищенко — І. Кричевський), «Проминальне і вічне у Вічному Місті».
- 1953 р.: «Наукові конференції — форма наукової праці», «Психо-логічна аналіза чинників форми-ції української підсоветської лю-дини».
- 1954 р.: «Українська наука й міжнародна співпраця», «Спосте-реження психолога», «Третій ВЛ-КУ у Великій Британії», «Проблеми студійної політики й зав-дання КодУС-у».
- 1955 р.: «Сучасна Україна в ра-мах Європейського Сходу», «Ети-ка й політика», «КодУС у 15-літ-тя своєї діяльності».
- 1956 р.: «Інвентар живих сил народу» (укр. еміграція у Фран-ції), «УВУ на нових шляхах», «Ідея європейського університе-ту та советське високе шкільни-цтво», «Студійні дні викнової проблематики».
- 1957 р.: «Збереження пропаще-го світу» (рецензія на «Буковина — її минуле і сучасне»), «Пробле-ма молодих науковців», «Сорок-ліття нашої державності».
- 1958 р.: «З приводу свята дер-жавності в Парижі», «Постать національної культури та пси-хічність, духовість і ментальність народу», «Мистецтво на службі ідеї» (капеля Бандуристів).
- 1959 р.: «Думки про вакаційний Курс у Санлісі».
- 1960 р.: «Пам'яті Митр. Андрея».
- Проф. Володимир Кубайович.**
- 1952 р.: «До проблеми кордонів Української Держави».
- 1953 р.: «Зміни в стані населен-ня УССР».
- 1957 р.: «Життєвий шлях проф. М. Глобенка».
- 1960 р.: «Зміни в населенню со-вєтської України в 1927-1958 рр.».
- Марко Антонович.** 1951 р.: «Зай-ва дискусія» (безкласове суспіль-ство).
- 1952 р.: «Міражі нашої „демо-кратії“» (відповідь «Соборній Україні»).
- 1955 р.: «Проф. д-р М. П. Ві-кул».
- 1959 р.: «Листопадові події 1918 р. в світлі большевицької історіо-графії».
- 1960 р.: «Нові напрямні в справі викладання історії в УССР». «Но-ва хвиля московського шовініз-му».
- Денис Квітковський** (Д. Квітка).
- 1949 р.: «Капеля бандуристів ім. Т. Шевченка», «Америка і Евро-па» (враження та міркування, цикл статей), «Історичний з'їзд у Вашингтоні» (IV з'їзд УКК), «Дискусії й Резолюції з'їзду УКК», «Україна чи „землі“».
- 1950 р.: «ЗДА в боротьбі з Мос-квою», «Політична стратегія Ва-шингтону і Москви», «Мужність слова і діла», «Республіканська критика закордонної політики

уряду ЗДА», «Три тверді горіхи американської політики», «Національна політика Вашингтону і Москви», «Політика визволених».

1951 р.: «Концерт Григорія Кітастого».

1952 р.: «Персона ґрат» (Г. Кеннен), «Американське московофільтво».

1953 р.: «Люди, про яких не говорять».

1956 р.: «З чим повернемось в Україну?», «Якою має бути наша визвольна політика?».

Володимир Лазовінський. 1949 р.: «Спомини В. Черчіля», «Нова заповідь» — В. Винниченка», «За кожну душу».

1950 р.: «Прокляте почуття меншеваргості», «Велика помилка».

1951 р.: «Українська еміграція у Франції», «За добрий приклад».

1952 р.: «Підсумки праці УНС».

1953 р.: «Хто такі українці й чого вони хочуть», «На порозі п'ятирічка УНС».

1954 р.: «Напередодні V З'їзду УНС», «Дальший крок», «Розбудова Друкарні».

1955 р.: «Один із засобів рятунку».

1956 р.: Чи винні тільки політиканство і розсвареність?»

1957 р.: «Патріотизм і виховання молоді».

1959 р.: «Українці у Франції у минулому році».

1960 р.: «Ремініценція минулого», «СКУ з корсиканської перспективи».

Василь Мулик. 1951 р.: «Шляхами південної Франції (подорожні нотатки)», «Вілас і Данилишин».

1953 р.: «Різдвяні свята у філіях УНС».

1954 р.: «До проблеми організації молоді».

1955 р.: «Шляхами Півдня» (Франції, репортажі), «На широкій базі».

1956 р.: «Над монилою Вождя в Роттердамі», «Шляхами Сходу Франції».

Петро Стерчо (П. Надтисянський). 1951 р.: «Відвуся XVII з'їзд ОДВУ».

1952 р.: «Український народ вірити у перемогу».

1953 р.: «Зрив Срібної Землі», «Колгоспний хаос в Україні», «Торгівля в Москві й Києві».

1954 р.: «Роля Мукачівської Академії у відродженні Срібної Землі», «Вияв волі Срібної Землі», «Необхідне видання».

1955 р.: «Україна в сучасному й майбутньому» (Студійні дні).

1958 р.: «У 65-ліття проф. А. Штефана».

Богдан Винар. 1952 р.: «Ще одна большевицька спроба», «Колгоспна господарка в Україні й сателітні держави».

1953 р.: «П'ята п'ятирічка й сателіти».

1956 р.: «Советська індоктринація на ЗУЗ», «Економічний колоніалізм», «На порозі нових завдань», «Спрямування шостої сов. п'ятирічки», «Шоста п'ятирічка і матеріальне забезпечення населення ССРР».

1957 р.: «До проблематики економічного колоніалізму в Україні» (цикл статей).

1958 р.: «Елементи колоніалізму в українській промисловості» (цикл статей).

1959 р.: «Культурний обмін між ССР і ЗДА».

Яків Шумелда. 1952 р.: «За що загинув Олег Ольжич-Кандиба», «Економічний імперіалізм Москви».

1953 р.: «Новий президент і економіка ЗДА».

1956 р.: «Не пора на сенсації», «За обережність висновків і рішень» (смерть Сталіна), «Головні елементи нової генеральної лінії ЦК КПСС», «Аналіза таємної промови Хрущова на ХХ з'їзді», «Другий важливий момент десталінізації», «Перший піврічний білянс економіки ССР», «Місцева та кооперативна промисловість України (під псевдонімом Я. Дубовий).

1957 р.: «Підмінована московська тактика», «Положення в сателітних країнах», «Тіто та його націонал - комунізм», «Ю. Вассиян і його ідея українського життя», «Нова зовнішньо - політична тактика Москви», «Сила і слабість ССРР», «Імперія безчисленних противіріч», «Засоби сили та влади», «Єдність, свобода, кон-

цепційність і жертвенність».

Юрій Ходоровський. 1949 р.: «Львівський Політехнічний Інститут» (1849-1949).

1952-1954 рр.: «Листи з Австралії».

1956 р.: «Замість четвертого листа з Австралії».

1958 р.: «Про шкідливість „високої“ політики».

1959 р.: «У нас не один „старший брат“».

В. Моклович. 1952 р.: «Січові Стрільці у боях за Київ 1918 р.», «З Києва і на Київ».

1953 р.: «Гарнізоном у Києві», «Напередодні гетьманського перевороту», «Збірка у Білій Церкві», «Виступ проти Гетьманщини».

1954 р.: «Мотовилівка», «Під мурами столиці», «Організація війська Директорії», «Роззброєння німців і вступ до Києва», «Осадний Корпус у Києві», «Трагедія під Гребінкою», «Відступ з Києва», «Різні елементи в Січовому Стрілецтві», «Піхота й артилерія Січових Стрільців», «На переломі», «Бої за Бердичів, Полонне і Шепетівку», «Між поляками і москалями».

1955 р.: «Наступ на Проскурів і Староконстантинів», «Наступ на Шепетівку і Коростень», «На фронти проти Денікіна», «Саморозв'язання Січових Стрільців».

Проф. Володимир Січинський. 1952 р.: «Завважі до Енциклопедії Українознавства».

1953 р.: «Українські мистецькі школи під Советами».

1955 р.: «Перші університети в Україні».

1956 р.: «Проблеми української культури».

1957 р.: «Наука географії в ста-рій Україні».

В. Сіверський. 1952 р.: «Державницький підхід», «Під полярним колом», «Приклад доброї інформації», «Культурний фестиваль», «Ген. Айзенгауер переміг».

Ярослав Рудницький. 1950 р.: «Ще в справі назви „Україна“, „УВУ“ перед 30-літнім ювілеем».

1951 р.: «Захід, ЮНЕСКО та українська мова».

1955 р.: «Невідомий Франко». Василь Михальчук, 1952 р.: «16.

Конгрес ЦЕСУС-у».

1953 р.: «За організаційну єдність українського студентства».

1954 р.: «Український бойовик», «4. Конгрес європейського відділу „Зарева“».

1955 р.: «Доба літака», «Проблеми модерної оборони».

1956 р.: «Європа в погоні за атомом» (цикл статей), «В розшуках за розвязкою», «НАТО і московська демобілізація», «Дальший розвиток Евратому», «Енергетичні проблеми Західної Європи», «Сучасна і антична Греція» (цикл статей), «До перспективи укладу сил на Близькому Сході».

1957 р.: «Перебіг і праця Собору УАПЦ в Європі». «Із советської дійсності».

1958 р.: «З приводу появи Бюлетеню УАТ в Парижі».

1959 р.: «Сімдесятіття П. А. Плевака», «Успіхи українських підприємців», «Контакт з Європою».

Осип Зінкевич. 1591 р.: «Тризуб на мурах Парижа», «Культурне життя в Україні після другої світової війни».

1953 р.: «Дивна співзвучність обвинувачень» (справа Хвильового), «Молодь і студентство в УССР».

1954 р.: «З ЦЕСУС-ом все гаразд».

1956 р.: «Україна і Олімпійські Ігрища».

1957 р.: «До найближчих завдань Українського Олімпійського Комітету».

1958 р.: «Демонстрація проти Меншікова».

1960 р.: «Українське питання і Олімпійський Рух».

Аристид Вирста. 1952 р.: «Фестиваль мистецтва ХХ століття».

1953 р.: «Над колискою мистецтва».

1957 р.: «Концерт Евгенії Зарицької в Парижі», «Конгрес церковної музики в Парижі».

1958 р.: «Музикологічний конгрес у Кельні», «Капеля і «Орлик» в Парижі».

Володимир Шаяц. 1954 р.: «Два дні в житті О. Ольжича», «Вечір української пісні й танку», «Творчість Ольжича» (цикл статей).

1957 р.: «Єдиний фронт революційного націоналізму».

1958 р.: «Відкрили ще одного „демократа”».

Зиновій Книш. 1951 р.: «Історія української політичної думки» (студія).

1953 р.: «На стежках московської пропаганди», «Новий советський імперіалізм», «Дрижити підземний гук».

1954 р.: «В заранні дії ОУН на Зах. Землях», «На порозі невідомого» (цикл статей з споминами про 1944–46 рр.), «Нотатки з Москви».

1955 р.: «В ім'я історичної правди», «Воркута», «Московська пропаганда чужими устами», «За чужу справу» (розвідка М. Козія — цикл).

Юрій Артюшенко. 1952 р.: «За національно – державну єдність».

1954 р.: «Легія Українських Националістів».

1955 р.: «Проблема українських збройних сил», «Збільшуючи число наших союзників», «Український націоналізм», «Великий ідеаліст-державник» (Ю. Вассіян).

1956 р.: «Згадкою по Закарпатті», «Державно – визвольні дороговкази», «За власнопідметність», «Співдія фронту і запілля», «На маргінесі Собору Укр. Православної Церкви в ЗДА».

1957 р.: «Новорічна казка правди», «До проблеми об'єднання українських націоналістів».

1958 р.: «Ідея і закономірність державної дії».

1959 р.: «На переломі двох сорокліть», «Напередодні подій», «Хто персоніфікує московський імперіалізм».

Фелікс Кордуба. 1951 р.: «Спроба консолідації на громадському відтинку в Німеччині», «На сторожі моралі і української культури», «Вам дзвони не грали» (Дивізія Галичина під Бродами), «Ген. Капустянський до воєводства і громадянства».

1952 р.: «Армія визволення».

1953 р.: «Найвищий час скаменутися», «До українсько – польських взаємин», «Советська панцерна індустрія», «Летунські сили СССР».

1954 р.: «Москва і німецький мі-

літаризм», «У 10-ліття бою під Бродами».

1955 р.: «Роля Німеччини в стратегії СССР», «Війна в етері», «Напруження на Близькому Сході».

Борис Лисянський. 1951 р.: «Закультуря друкованого слова», «Між силою Христа та силою Антихриста», «Пам'яті ніжного серця» (О. Олесь), «За мобілізацію нашої громадськості», «Святе безумство» (в 30-ліття Укр. Господарської Академії).

Анатоль Курдіцук. 1949 р.: «Розсвіт».

1950 р.: «Марія в українській колядці», «Касарні й бараки», «Оцінка українців», «Кінець та борової джунглі».

1951 р.: «Наші діти — наша радість», «Архікнига зання про Україну буде швидко готова», «Львівська літературна група 12».

Юрій Шумовський. 1951 р.: «Волинь 400.000 років тому», «Під сонцем Африки» — цикл репортажів, що продовжувалися 1952, 1953, 1954, 1955 і 1956 рр.

Юлія Писарєва. 1949 р.: «Четвертий корпус» (спогади з московського раю).

1950 р.: «На порозі тайги», «Темниця трьох конвертів».

1951 р.: «Каторга», «Батько», «На волю».

1952 р.: «Ванька Непітай».

1953 р.: «Немовлята — жертва голови в Україні».

Оксана Лятуринська. 1953 р.: «Велике цабе» (Д. Гуменної).

1954 р.: «Ще про зустріч в Торонто».

1955 р.: «Мистецтво в Америці».

1956 р.: «Моя відповідь до О. Теліги, Л. Геніюш і їх творчості».

1957 р.: «На загадку про Миколу Глобенка».

1958 р.: «Коляда», «Сонгород», «Дівень і „баба”», «Ні сказать, ні мовчати».

1959 р.: «Буйний вітер», «Фестиваль руської музики й танку».

1960 р.: «Контрабанда», «До проблеми кривавого періоду», «Іван Грозний», «Вежі й кулемети».

Марта Калитовська, редакторка літературної сторінки й автор-

ка багатьох непідписаних матеріалів у ній.

1953 р.: «Жінка у французькому мальстріві», «Панорама давнього й сучасного мальства».

1954 р.: «Тисяча років мистецтва вікінгів Норвегії», Українські мистці в Парижі», «Мистецька виставка Г. Крука і С. Борачка».

1955 р.: «Смерть Кльоделя», «Майстер слова» (Ю. Яновський).

1956 р.: «Мистецтво Гуцалюка», «Ювілейні святкування Франкових роковин», «З тінами Ю. Клемса».

1957 р.: «Розмова з речами».

1958 р.: «Регабілітація О. Олеся».

1959 р.: «Мистець, що його забули» (Андріенко), «Під серпневим сонцем Риму».

1960 р.: «А. Камю — людина поспідовності».

Олександер Наріжний. 1949 р.: «Чи ми аж так бідні».

1953 р.: «Цілком і без оговорок» (справа Алексінського).

1954 р.: «Різдвяний подарунок».

1955 р.: «Наука чи фальшування».

1956 р.: «Огляд „Історії Русов“».

Степан Росоха. 1950 р.: «Визначний державний муж» (о. А. Волошин), «Різдво в Карпатській Україні», «За що ми молимося».

1951 р.: «Петлюра і Коновалець в Карпатській Україні».

1954 р.: «Руки геть від Карпатської України», «О. Ольжич і Карпатська Україна».

1957 р.: «Невже сумерк консолідації».

Ростислав Єндик.

1949 р.: «Польське розбиття», «Протверзіння» чи облуда», «Божки представляються», «Народжені в бурі, вирослі в ярмі».

1950 р.: «Лицарськість і людяність» (60-ліття полк. А. Мельника).

Володимир Янів. 1953 р.: «Суспільна структура УССР».

1954 р.: «Оборона чи наступ» (в 25-ліття ОУН).

1956 р.: «Заповіти трагічних дат».

Микола Глобенко. 1953 р.: «Стан українознавчих наук в УССР».

1959 р.: «Літературні статті М.

Глобенка, які вийдуть книгою.

Протопрес, Вол. Вишневський.

1952 р.: «Зауваги до 8. зошиту Енциклопедії Українознавства».

1955 р.: «На могилі Митрополита», «Безсмертна Українська Православна Церква».

1960 р.: «Кальварій Православної Церкви».

Антін Мельник (А. Янівський).

1951 р.: «Журналісти в тaborах ДП».

1953 р.: «За довір'я до ЦПУЕН», «За правильне поняття націоналізму».

1955 р.: «Наукова конференція в Мюнхені», «Нагінка на чужинців в Німеччині».

1959 р.: «До проблеми німецької східньої політики».

Степан Підкова. 1949-1954 рр.—гуморески, а крім того: «Трагедія відомої родини» (Старицької-Черняхівської), «Чад московської імперії», «Московський комунізм — продовження московського імперіялізму», «Історичний переляк кремлівського сатрапа», «Священна кров», «Відкритий лист» (в справі СВУ), «До історії Спілки Визволення України».

Володимир Залозецький. «Символ противенства і синтези», «Мистці України на Віденському фестивалі».

Теодор Данилів. 1954-1959 рр.: статті в справі оздоровлення в СУБ-і, статті: «Голод 1933 р. в моїх спогадах», «Проф. Володимир Залозецький» та багато совєтознавчого матеріалу під криптонімами у формі коротких нотаток зsov, преси і радіо.

Володимир Білинський. 1949 р.: «Тінь Москви над Австралією», «В погоні за населенням».

1950 р.: «Австралійський бумеранг».

1953 р.: «Демонстрація в Мельбурні».

1954 р.: «Політичний землетрус в Канберрі» (справа Петрова).

1957 р.: «За загальну підтримку праці Укр. Олімпійського Комітету».

1959 р.: «Десять літ в Австралії».

Софія Парфанович, літературні твори й репортажі: 1949 р.: «Погоня тіней».

1950 р.: «Як жити квітам без пахощів?», «Де шукати Америки».

1952 р.: «На двадцятому поверсі», «Новий Рік в Америці», «Дітройт», «В заводах Форда», «З заходу на схід», «У Києві 1940 року».

З інших співробітників та тих, що їх твори передруковувались в «Українському Слові», згадаємо:

К. Авдикович - Глинська, Микола Андрусяк, Афнер, Ю. Бандура, Володимир Безушко, Андрій Білинський, П. Богун, В. Бондаренко, Іван Борух, М. Брик - Дев'ятницький, прот. Д. Бурко, Ол. Ващенко, Любомир Винар, А. Височенко, З. Витязь, М. Власійчук, прот. Т. Гаврик, Олександер Гайдай, Федір Ганківець, Микола Гаюк, Йосип Гірняк, Константин Гірняк, Нік. Гірняк, Андрій Гнатишин, Андрій Горбацьо, В. Гординський, Зенон Городиський, Ю. Грабовський, Ол. Неприцький - Грановський, К. Гриден, Олександер Грушевський, Любомир Гузар, Доксія Гуменна, Володимир Галан, Діма, А. Добрянський, А. Домарацький, Л. Дніпрова, Любов Дражевська, Степан Женецицький, Жерна, Андрій Жук, Павло Зайцев, П. Закусило, А. Заревівський, Євгенія Зарип'я, Б. Зелений, о. Василь Зінько, Сергій Качура, Грета Кентржинська, М. Кирило, Ірина Книш, Ніна Коваленко, Юрій Коваленко, Юрій Коллард, М. Колянівський, Петро Коник, А. Костюк, Є. Костюк, Іван Костюк, В. Коханівський, С. Кротюк, Борис Крупницький, Зенон Кузеля, Юрій Кульчицький, о. Б. Курилас, Яків Куценко, Тома Лапичак, К. Ластівка, Галина Лашенко, о. М. Левенець, Мирон Левицький, о. І. Леськович, М. Лівша, Юрій Лісовий, Олена Лотоцька, Б. Любомирський, Яків Маковецький, В. Макс, Є. Маланюк, Ганна Мандрика, Всеволод Мардак, Василь Маркус, Володимир Мартинець, Дмитро Маслій, Ю. Михайлів, М. Михалевич (С. Половець), Іван Мірчук, Р. Млиновецький, Роман Могильницький, Протопресв. С. Молчанівський,

Ярослав Мусянович, Василь Нагірняк, Олександер Наклович, Сергій Наклович, Нестор Нижанківський, О. Нижанківська, Меланія Нижанківська, В. Олексіенко, Євген Онацький, Василь Орелецький, Б. Орловський, Ю. Орлян, Марія Особа, В. Островський, С. Панац, М. Панаюк, Сергій Петриченко, Наталія Пилипенко, Оксана Пісецька, Петро Плевако, Леонід Полтава, Микола Посохов, І. Прісневська-Зошук, Олена Процюк, ген. Ст. Растицькіс, В. Ревуцький, Ольга Репетило, З. Різників, Нестор Ріпецький, Я. Ріплинський, П. Росильський, Михайло Рубінець, Іван Рудичів, Тереза Савіцька, І. Савський, П. Світ, П. Свят, В. Святомир, М. Семчишин, М. Селешко, сп. Сильвестр, М. Скала-Старицький, Віра Смерека, Г. Солов'єва, О. Сокальський, Д. Сокульський, Юрій Сороко, В. Старий, Вол. Стечишин, А. Стратієнко, О. Сулима, М. Тарнавський, Остат Тарнавський, Міріям Теральті, М. Тоцило, Р. Т., С. Федюк, Микола Ценко, Юрій Шевельов, О. Шевченко, А. Шекерик-Доніків, В. Шемердяк, Василь Шипінський, Св. Шрамченко, Катерина Штуль, Олександер Шульгин, Юрія Юрашук, А. Юриняк, Роман Якемчук, Дмитро Яремчук, Василь Ящун.

IV. Кінцеві завважі

Докладна студія випущених 1000 чисел «Українського Слова» дає нам змогу зробити підсумовуючі завважі та визначити місце часопису на загальному українському пресовому форумі.

«Українське Слово» це незаступиме джерело для вивчення української історії за останніх 30 років, а понад усе — для дослідження історії українського визвольного руху та формування його духового, ідеологічного й політичного підґрунтя. Це —

джерело студій українських визвольно - революційних акцій під большевицькою окупациєю;

джерело досліду змагань українців на ЗУЗ за самостійну і соборну Українську Державу, зо-

крема процесів ОУН у Варшаві, Львові, Чернівцях;

цінний довідник про події на Карпатській Україні (1938 - 39); інформатор про окупацію ЗУЗ большевиками в 1939 р.

В «Українському Слові» дослідник знайде багато ретроспективного матеріалу про самостійницькі змагання українських революційних формaciй під час другої світової війни;

про боротьбу українського підпілля в большевицькій дійсності після 1945 р.;

про післявоєнні заходи для завершення консолідації українського політичного життя;

про зродження ідеї і заходи до скликання Світового Конгресу Українців.

«Українське Слово» — найбагатше джерело до історії ОУН і її сестринських організацій, реєстратор публічних комунікатів, постанов, декларацій, заяв Програми Українських Націоналістів.

Це одне з перводжерел ідеології українського націоналізму. Це безконкурентне джерело до вивчення української еміграції у Франції. Це також рідке на еміграції джерело кращих зразків української літератури під Советами, що згодом були заборонені на Батьківщині.

Як кожне органічне явище, «Українське Слово» йшло шляхом природного розвитку, переходило через різні стадії росту, а також — під тиском зовнішніх чинників — застою і занепаду. Паралельно до розвитку українського націоналізму, «Українське Слово» прибирало різні форми вияву. У початках, для викристалізування власного «я», воно повіло безщадну боротьбу як проти ворогів українського народу, так і проти будь-яких ідеологічних чи політичних противників. Тому воно було в свій час непримириме, виключне. Згодом, коли основні засади, оголошені часописом, отримали в українській спільноті «право громадянства», тоді прийшла разсудлива співпраця зі всіма чинниками українського політичного і загального життя, толеранція, а в парі з тим

— оголошення потреби координації та консолідації всіх складників нації.

Паралельно до еволюції змісту проходила й зміна складу співробітників часопису. В початках в ньому брали участь тільки здекларовані націоналісти, згодом основне ядро надалося в руках визнавців націоналістичного світогляду, але до співпраці приступила ціла низка співробітників, які стоять на різних ідеологічних і політичних плятформах.

Появляючись на еміграції, «Українське Слово» від самого початку поставило собі за мету — основну увагу присвятити подіям та процесам, що відбуваються на Батьківщині. Важке і відповідальне завдання. Студіючи процеси, що відбуваються в Україні, часопис спричинюється до того, що українська політична еміграція не відривається від своїх основних завдань, а почасті також становище газети мало посередній вплив на розвиток подій на самій Батьківщині. Реакція окупантської преси тільки цей факт підтверджувала.

«Українське Слово» різнилося від іншої української преси як своїм змістом, так і штабом співробітників, що складався менше з професійних журналістів, а більше з визначних українських політиків, ідеологів, громадських, культурних, наукових та мистецьких діячів. Ставлючи собі за завдання впершу чергу виховувати український читацький загал та унапрямлювати розвиток українського суспільного життя, зміст «Українського Слова» мав позачасове значення, матеріали часто мали характер журналістичних.

Пройденій шлях, майже три десятки літ, дає запоруку, що «Українське Слово» й у майбутньому продовжуватиме свою місію — бути трибуною вільної думки та виразником відвічних прагнень українського народу в боротьбі за здобуття самостійної і соборної України.

Яків Кущенко

ЗАКЛАД

Молодий літун явно нетерпеливився. Він припинив хід, що радше нагадував тупщовання, випрямився, опираючись солідно на розставленіх молодих ногах, і пронизливо свиснув.

Опісля поглянув у напрямі білого будинку, що стояв в глибині кам'яного подвір'я, і мимоволі мусів скопити гармонійну сильветку Святоюрської катедри: м'яку лінію фронтону, вистаючі ліхтарі, що прикрашували балкони. Удуховлений барок на тлі захмареного, майже грізного неба...

Він збирався саме щось гукнути, склав долоні в трубку, коли під другою барокковою брамою з'явилася постать.

— Гей, Сергію, чи не хотіли тебе там постригти в ченці?

Сергій мовчав. Він наблизався приспішеним кроком і на його трохи стягненому обличчі пробігла марна усмішка чи скорше ніяковість. Він запустив руки в широкі кишені плаща і здавалося чогось шукав. Але це було тільки так. Нагло він оглянувся і в його очах мигнув ніби огник. Може це було просто вдоволення з причини відкритого малого деталю... Він почав повільно защіпати плащ, наставляючи проти вітру ковнір.

— Значить, я виграв, — продовжував Вася. Він з вдоволенням витягнув з кишені цигарки, подав Сергієві.

— Ти, брате, потрясаеш сьогодні калиткою і мені зовсім байдуже, що це рештки твоєї стипендії. Я тобі казав. Все це видумки. Всі попи однакові. Крапка. — Він прибив сильніше правим чоботом і почав щось наставлювати. Це означало: ось я советський громадянин.

Сергій мовчав. Він і досі не міг добре зображені, що сталося з ним тієї довгої години, що саме?

— Сволоч ми! — це було сказано тихше і Вася всеодно не почув. Він був зайнятий своїми думками. Для піддержання розмови він кинув переконливе «да». Сергій посміхнувся. — Правда.

Було холодно. Перші дні зими, дарма, що без снігу. Від парку, що тягнувся праворуч, дув проймаючий, дошкульний вітер. Рвав галуззя кленів.

Сергій згадав чогось перші осінні дні саме в парку. Але тоді шуміли тепло клени, скидаючи на стежки листя. Знайомився з галичанами — студентами. Проривалися води, хоча загата, покладена річкою, все ще стояла. Все був «хтось», присутність кого лякала в новій і непевній дійсності. А його лякала до сьогодні.

Вулиця ғомоніла. Поверталися з праці молоді жінки й

чоловіки, йшли робітники і студенти, гомоніли школярі. Можливо вітер не дозволяв розмовляти старшим і зривав з їхніх уст усміх. Але чи був це вітер?

На великому наріжному будинку зносився освітлений на всю висоту малими кольоворими лампами портрет «рідного батька». Кожний, хто підносив очі вгору, чи й не підносив, а просто переходив, мусів пригадати: від п'ятої до сьомої години вечора мешканеві будинки стояли без світла. Життя зливалося з темнотою кімнат, або спочивало чи може втомлювалося ще більше біля свічок, коли в кого вони були. Старенькі бабусі, що ніби мирно по хатах очікували смерти, відказували більш за всіх і не хотіли змовчувати. Сергій мимоволі усміхнувся, згадавши свою господиню.

І тепер він сам переловив себе на тому, що й досі був дивно зворушений. Курив, затягаючись довго димом, і це дозволяло мовчати. Бути самому, за всяку ціну бути самому. Але як?

Щастя, що біля будинку університету Вася щось промимрив і метнувся до сходів.

Сам. Досить було примкнути на хвилину повіки, щоб побачити:

Простора кімната, стіл накритий темною скатертю і на возику немов немічна, але яка ж могутня постать. Біла борода спочиває на чорній рясі, а лагідні очі питаютъ: — Чим допомогти вам? Потім реальний запит:

— Ви звідки? З Харкова? Харків'ян було чимало в мене. Вони гарні люди.

Сиві очі дивляться спокійно і не очікують відповіді, але в тиші висить розмова напричуд тепла. І Сергієві хочеться нагло, щоб хтось скрикнув, стукнув і лаяв, але саме того немає. Тут тиша. Чорна ряса приховує могутнє тіло, але не може заховати очей.

— Вам холодно? Нап'єтесь чаю?

Сергій каже — дякую, і знову вмовкає.

Це вперше він очарований тищою, що відмежувалася від дійсності. Непривітна і галаслива дійсність залишилася на дворі.

Нагло Сергій відчуває биття серця. Він дивується, бо це вперше. Воно постійно на шумних вулицях між людьми і лозунгами. Кому воно потрібне? Кому потрібне чуже серце?

Прислуговник подає чашку чаю. Зникає. В кімнаті вони удвох. Сергій мовчить, ні, часом він відповідає силябами, або й ні. Ніхто в цій кімнаті не змушує його говорити. Він чує ще:

— Ви вдоволені з ваших студій? Звикли трохи до Львова?

Рука, що лежить на рясі, краски слоневої кости й пальці її гармонійно видовжені. Сергій думає, що вона мусіла б торкнутися фортеціано.

І нагло стається щось, про що ніколи він не думав. Очі

печуть і звужуються, образи видовжуються в призмі. Сиві очі відвертаються так, немов би нічого.

— Будьте спокійні, я думатиму про вас.

Сергій виходить. Його огортає спокій. Він ще ніколи не відчував і не думав, що почуття спокою може бути чимсь таким реальним, окрім дійсності.

Тепер вони йдуть з Васею гамірним бульваром. Тут багато світла і — напевно тому — багато перехожих, що вийшли гуляти. Переважно військовики й студенти. Тих останніх найбільше. Вони почивають себе чи не найсвобідніше, жартують і сміються. Вони молоді і вміють про багато речей не думати. Розуміють по-своєму: советська дійсність і до того війна. Що принесе завтра — не знає. А сьогодні ми тут ще у веселому товаристві і ми молоді. Комусь приходить навіть охота проплівати: «Я такої другої страни не знаю»... І голос виливає немов би в одній фразі все своє щире повне запалу переконання. Але бісикуватий погляд очей говорить про інше...

Один в гурті студентів особливо веселий. При тому він хоче приподобатися двом галичанкам; одна білява з ніжним личком і гарним відкритим чолом. В неї сміються очі тепло і ніжно. Але друга, чорнява, вибухає раз-по-раз голосним заразливим сміхом і держить увагу всього товариства.

Зарах веселий гурт задержується перед вітринкою чайної. Дівчата прилипають очима до тісточок, моргають жартунові, але цей вивертає перед ними порожні кишени і додає: — Ім тісточок забагається, панянки!

Тепер Сергій з Васею покидають йти за студентами і повертаються в напрямі площі. Тут, на розі, в одній з давніх буржуазних люксусових каварень відбувається пролетарський дансінг — забава. Танок — слабість Васі. Ось вони тільки зайшли, роздягнулися і замовили пиво, а Вася вже встиг підійти до якоїсь дівчини і повести її під звуки веселого «фокстроту».

Сергій залишився сам біля столика. Він повільно п'є пиво і — здається — нікого не бачить. Раптом підводить очі і під другою стіною завважує дуже подібного йому молодого чоловіка. Подібне овальне лице, темні очі, гладко зачесане волосся і на устах невиразна усмішка.

Молодий чоловік сидить штывно й задумано. Він зовсім відсутній думками і його особа зле підходить до розважленого оточення. Йому весело приглядаються два сусіди, студенти мабуть, що вже встигли вихилити добру чарку...

Сергій починає відчувати співчуття до молодого чоловіка, якого очевидно не привело сюди бажання розваги. тільки якийсь випадок... Не так задумане, але заклопотане сумне обличчя. Коли б це було учора, йому хотілося б напевно поглу-

зувати з цього мрійника, для якого, без сумніву, не тут місце.

Сергій сказав би: — Яке радісне життя! Сприймати дійсність такою, якою вона приходить, про ніщо не думати, нічого не шукати. Так робить Вася. У нього життя без проблем. Так, але те все було вчора. А сьогодні?

Сьогодні він починає відчувати дві дійсності. Сьогодні інакше. Треба було б крикнути молодій людині: — Тікай! Але куди? В яку дійсність?

Але є ще одне «але». Година короткої зустрічі. І вперше зчі молодої людини оживляються і обличчя міняється.

Колись, на нього зробило особливе враження оповідання Шаміссо про людину, яка загубила власну тінь. Сергій переживав до глибин трагедію людини, у якої, щось нерозрідільне досі, здавалося, відділилося і захитало немов цілім її існуванням. Чи могла людина жити без власної тіні? Тепер справа змінилася. Треба носити фальшиву тінь. Щось, що людині не тільки зайве, але болюче. Воно волочиться немов невідступна тінь за кожним тут присутнім.

Недавно читав він про життя французького маляра Туллюз - Льотрека. В дитинстві йому нещасливий випадок припинив ріст ніг. На все життя залишилися в нього короткі, нефоремні ноги. Ціле життя на коротких ногах. Від них не можна було втікти, сховатися. Можна було робити так, немов би їх не було. Наче б їх ніхто не бачив. Але в дійсності вони були. Вони тягнулися за ним усе життя, ці ненависні короткі ноги. Усе життя у товаристві своїх коротких ніг...

Сергієві стає чомусь гірко від тих думок і він встає. Його дивує, що молодий чоловік напроти нього також встає. Тепер він розуміє. Але від того ніяк не стає йому легше.

Хтось відкриває вікно і ним вливається струмінь морозного повітря. Сергій відчуває, як до обличчя напливає кров і з ним бажання схопити в руки власне життя. Відшукати Васю.

А кругом забава в повному розгарі. Оркестра грає польки Скільки енергії і яку велику потребу життерадісного, хай і штурчного, скриває у собі людська істота. Сергій підходить до панночки, яка саме з'явилася біля сусіднього стола, — Можу просити вас до танцю?

І з танком приходить енергія, бажання все швидше й швидше... Аж до втоми, аж до розігріття тіла власною кров'ю. Дике бажання руху. Сергій прискорює ритм і панна здивована встигає за ним. Танок кінчачеться, вони повертаються до столика. Саме підходить Вася. Щасливий і радісний.

Тоді Сергій: — Знаєш, я відшукав сьогодні людину.

Це бренить так просто і природно, що Вася здається розуміє. Він посміхається.

М. К.

Дм. Андріевський

УКРАЇНА НА ГРАНІ ДВОХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Цивілізація, за Тойнбі, це — певне суспільство, яке становить з себе спільний терен чинності в різних царинах більшої кількості людських одиниць. Студіюючи історію цивілізацій, цей автор начислює в минулому і в сучасному двадцять одно подібне суспільство з яких чотирнадцять вже не існують, але сім інших живуть і діють. Цими живими цивілізаціями, на думку Тойнбі, є: західно - європейська, поширенна також і на Америку, візантійсько - православна, російсько - православна, що є паростком попередньої, ісламська, індійська, китайська і нарешті японська, що є паростком китайської.

З деяких висловлювань Тойнбі виходить, що народи візантійської цивілізації, а саме грецький та православні балканські слов'яни, як рівнож румунський протягом останніх століть влонились в європейське суспільство. Це дає підставу уважати візантійську цивілізацію за неживу, яка вже належить до минулого, що на нашу думку відповідає дійсності. З другого боку, з огляду на генезу і зміст так зв. — за Тойнбі — російсько - православну цивілізацію треба назвати евразійською. Справді, оскільки родовище її знаходиться по цей бік Уралу, то головним тереном поширення її є простори північної Азії.

Вже московські слов'янофіли протиставляли російську культуру європейській цивілізації, а натомість вказували на зближення її до східного світу. Ще дальше пішли сучасні російські евразійці, які творять цілу школу в історіографії, мовознавстві й інших науках, що займаються проблемами цивілізації, різко підкреслюючи противенства між Росією і Заходом, вони підносять спорідненість між російським народом та його культурою з одного боку і азійськими народами з другого боку. У дальному нашому викладі ми будемо послуговуватись думками та даними таких авторитетних російських евразійців як історик Вернадський, географ Савицький, філолог Трубецької тощо.

Політичні керівники сучасного Сов. Союзу йдуть слідами евразійців особливо в ділянці культурної політики та міжнародних зносин. І не даром у двадцятих роках Совети влаштовували з'їзд евразійців в Москві, куди приїздили й російські емігранти, а також дозволяли своїм науковцям брати участь в з'їзді евразійців - емігрантів у Празі десь в 1926 р. Вже з цього видно, що сучасний етап російської історії та культури під проводом Советів є продовженням попередніх етапів, розвитку Московщини.

Цивілізації здебільшого вміщують в собі різні етнічні групи з їх відмінними мовами, національними культурами, суспільними укладами. Напр., в європейській цивілізації має місце велика зрізничкованість, яка відповідає природним умовам терену і політичним обставинам. Тим не менш Європа творить одну цілість як під оглядом духовості її мешканців, так і їхнього способу життя. Основи європейського суспільства можна звести до гуманізму, який народився в давній Греції, до норм права, що їх встановив Рим, до християнської моралі, що устійнилась в середні віки, до індивідуалізму й ідеї свободи, що панують тут з давніх давен. На тих основах, в Європі новітньої доби, постала позитивна наука та високо розвинулась техніка. Все це становить зміст європейської цивілізації.

Що іншого з евразійською цивілізацією. Евразійські ідеї і форми європейського суспільства не є для неї цілком чужі. Ale тут вони виникли не органічно, лише з'явились шляхом запозичень і пристосування. Так само є і з елементами, які прийшли сюди з Азії, з давніх класичних культур Китаю, Індії, Персії. А тому мав рацію Достоєвський, коли казав, що москалі в Європі виглядають азіятами, а в Азії — європейцями. Визначити зміст і особливість евразійської цивілізації багато тяжче, як це є з цивілізацією європейською, а тому ми навіть не пробуємо це робити. Саме поняття евразійської цивілізації є нове і вимагає студій над ним, до яких ми і хотіли би заходити українських науковців, що стоять близько тих проблем. Покищо обмежимося твердженням, що останньою фазою в еволюції евразійської цивілізації є намагання Советів творити советську культуру і советську націю на основі московських традицій.

I от на грани цих двох цивілізацій знаходиться Україна. Вона географічно й історично пов'язана з Європою, а політично вже кілька останніх століть перебуває в складі Євразії. Тойнбі не дає ясної відповіді на питання: до якої з двох цивілізацій належить Україна. Однак можна здогадуватись, що він, як і багато інших західних авторів, готовий відписати Україну до Євразії. Натомість польсько-американський історик О. Габецький зараховує Україну до західної цивілізації. Українці мусять сказати своє слово а також ділом дати розв'яз-

ку питанню, визначивши місце України в світі і тим самим устійнити межу між цивілізацією європейською та евразійською.

**

Україна географічно лежить в басейні Середземного моря, яке було колискою європейської цивілізації. Своїм кліматом, рістнею і всією природою вона є близька полудневим країнам Європи, з якими її лучать з давніх давен морські шляхи, що в'яжуть також з передньою Азією і північною Африкою. В той же час Україна є часткою велетенської рівнини, що простяглася між Атлантическим океаном і Пацифіком і яка включає в себе цілу Евразію. Однак західні частини цієї рівнини, що сусідують з Балтійським та Чорним морями, є різко відмінні від евразійських частин, які мають суто континентальний характер.

Людність України є в основі іndo - європейської раси і мови. Народ, що створив Трипільську культуру, 2 чи 3 тисячі літ перед нашою ерою прийшов в Україну з передньої Азії і став тим субстратом, на який нашаровувалися пізніші приходді чи то зі Сходу чи з Заходу. Ними були кімерийці, що вийшли з Балкан, пізніше скити й сармати іранського походження сиділи в Україні тисячу літ. Приходили в Україну також кельти й готи, а пізніше угри, болгари й гуни, туранської раси, які перекотившись через наші степи, включилися в європейську людність. Всі вони залишили деякі рештки в основному субстраті, не змінюючи його ґрунтовно, аж доки слов'янські племена не залляли України, щоб вже ніколи її не покинути. Відповідно до панівних племен Україна носила назву Скитії, Сарматії, Роксоланії і врешті — Руси та України.

Україна протягом праісторії та історії була багатим родовищем кількох культур, що стверджує російський науковець Ростовцев. З другого боку пересування по її території кочовиків сприяло тому, щоб Україна стояла в зв'язку з іншими родовищами цивілізацій, що збагачувало її вкладами часом дуже віддалених їй народів Сходу і Заходу. Ми вже згадували про Трипільську культуру, яка зародилася, розвинулась і згасла в Україні. Це була як на свій час (дoba міді і бронзи) високорозвинена культура осілого, хліборобського народу. Характерною рисою його суспільного життя служить матріярхат, коли жінка є головою родини і громади. Могили тих часів, що зберігають рештки Трипільської культури, свідчать, що Україна стояла в культурних і торговельних зв'язках як з Китаєм, де знаходять трипільську кераміку з спіральним орнаментом, з Єгиптом, звідки приходили в Україну скляні прикраси для жінок тощо, так і з передньою Азією, з якою була виміна населенням.

Має рацію Ростовцев, заявляючи, що історія України та її культури починається багато раніше як постала Руська держава. Вже в VII ст. перед РХ бачимо тут Босфорське царство кимврів, що проіснувало 1000 років. Скитія в IV ст. перед РХ за царя Атеяуважалась найсильнішою потугою Європи і Азії, а Сарматія в IV ст. по РХ була союзницею Візантії. Цивілізації цих предків наших (вже в добу заліза) стояли високо. За часів скитів, в Україні існує приватне землеволодіння. Їх ювелірство з поліхромним звіринним орнаментом дає чудові зразки техніки і естетики. Воно поширилось на всю Європу, від Скандинавії до Еспанії, а також мало вплив на Китай, де сплодило образ драконів.

Кимври, скити і сармати зазнали сильного впливу старогрецької культури. Вже в VII ст. перед РХ на північних берегах Чорного моря існують грецькі колонії, як от Ольвія в гирлі Буга, Тір в гирлі Дністра, Танаїс в гирлі Дону, Пантикопея і Фанагорія при Керченській протоці, Херсонес в Криму і багато інших. Ті колонії були не лише факторіями, які служили посередниками в торгівлі між європейським Заходом і азійським Сходом, але водночас давали пристановище для різних майстрів, що працювали для задоволення потреб місцевого населення. Вироби, привозені з Греції і творені в грецьких колоніях, розходились і тепер знаходяться на просторах всієї сучасної України.

Таким чином Україна, мабуть перша з усіх європейських країн і народів, користала з культурного, а також суспільного і політичного досвіду давньої Геллади. Щобільше, її людність брала участь в творенні культури Геллади. Відомі імена філософів, як от Сфер Анахароіс, чи письменників, як от Посідоній, які походили з Скитії і які зайняли певне місце в історії грецької культури. Релігія скитів і сарматів знає грецьких богів, а серед грецьких колоністів на Чорномор'ю в пошани був бог Борістен, себто обоження ріки Дніпра. На грецькі олімпіяди приходили весталки зі Скитії, які складали жертви грецьким богам. Грецькі колонії в Причорномор'ю мали велику економічну важу для Геллади, а тому Перікл присвячував їй велику увагу.

За часів Римської імперії, ті колонії мали підтримку Риму, хоч часом робили опір метрополії як от за Босфорського царя Мітрідата Евпатора. Вони далі затримували грецьку культуру, але все більше просякали скитсько-сарматськими впливами. Мешканці їх убиралися як тубільці, але кохалися в красномовстві та філософії, пересипаючи грецьку мову місцевими словами. Римські монети, як також арабські, були дуже поширені, чого не можна сказати про давніші монети грецькі. Це значить, що торгівля за часів Риму значно поширилась і на місце натурального товарообміну прийшла грошова система. Цікаво, що римський географ Птоломей відрізняє

Сарматію європейську від Сарматії азійської і грань між ними кладе на річці Танаїс, себто на Дону. Чи таке розмежування між Європою і Азією не є дійсним і на сьогодні? Гадаємо, що так.

Грецькі колонії в Україні проіснували до часу розселення слов'ян по всій нашій країні та до часу, коли Візантія починає відігравати провідну роль в європейській цивілізації середніх віків. Завдяки грецьким колоніям, Русь легко встановила стислий контакт з візантійською культурою, нав'язавши до неї органічно. Русь перебрала від Візантії християнство, письмо, стала взоруватись на її будівництві, фресках, мозаїках, переробляючи все на свій лад. За короткий час Русь стала дорівнювати Візантії і її культура стала продовженням культури візантійської. В середньовіччі Україна була найпотужнішою державою і найкультурнішою країною Європи. Вона видала такі шедеври, як «Повість временних літ», «Руську Правду», «Слово о полку Ігоревім», Собор Св. Софії та інші твори, що були великим вкладом в європейську, а навіть в світову цивілізацію.

Україна разом з Європою, як стверджує Галецький, переважала часи і форми феодалізму, коли на місце племінного ладу прийшла політично-державна організація і на місце озброєних народніх мас виникла військова «дружина», коли «городи» стали фортецями, здвигненими для оборони не лише міста, але й околиць. І не даром польські та мадярські тогочасні джерела звали галицьких бояр «баронами», як на Заході.

За часів Ярослава Мудрого Франція була невеликою державою іуважала за велику честь для себе мати за королеву україно-руську князівну. А коли надійшла татарська загроза для Європи, Папа Інокентій IV звернувся до Данила Галицького з пропозицією організувати хрестовий похід проти варварів істати на чолі коаліції християнського Заходу. Історик Галецький зазначує, що за наступників Данила зв'язки України з Заходом затіснились і Україна була інтегральною частиною європейської цивілізації середньовіччя.

Гуманізм доби Ренесансу, цього суто західного явища, шириться і захоплює терени Литовсько-Польсько-Руської держави. Про рівень культури в Україні того часу свідчать твори українських майстрів в костелах Любліну і Кракова, майстрів, що виховались на візантійських традиціях, але вже зазнали впливу італійського Ренесансу. Острозька Академія стоїть під впливом ідей реформації і віddaє дух часу. Запорозька Січ дуже наподоблює військово-релігійні ордени, а зокрема Мальтійський орден. Уся Козаччина, що поклала край наступові Сходу на Європу, є на думку Тойнбі — одиноким прикладом в історії, коли осіле населення спинило похід кочовиків. Конституція гетьмана Орлика своїм духом дуже на-

ближається до парламентарної системи, яка в ті часи встановилась в європейських державах. Те саме треба сказати і про статут міст в Україні, який спирається на Магдебурзькому праві.

В XVII ст. Україна живе спільним культурним життям з Європою, латинська мова панує в Могилянській Академії і є мовою освічених людей. Церковна Унія наближує Україну до Заходу і навіть боротьба проти Унії провадиться літературними засобами, притаманними західній сколястичній науці. Україна дає свій вклад в європейську цивілізацію, створюючи козацький барок в будівництві та бароккову літературу. Козацькі літописи XVIII ст. передають ідеями, панівними на Заході. Також і в побуті вищих верств українського суспільства слідно спільність з рештою Європи, про що свідчать тканини французького походження, уживані шляхтянками і збірку яких можна бачити в Музею Культурного Осередку у Вінниці.

Злука України з Московщиною не урвала духового зв'язку її з Заходом, але з часом стала для нього поважною перешкодою. Вона також улегшила вплив Євразії на українську культуру. Однакає тисячоліття праисторичного й історичного життя українського народу в сфері творення і промінювання європейської цивілізації, не могли бути уневажнені чи навіть надщерблені продовж століть життя України в сфері євразійської цивілізації. Суспільна структура, спосіб думання, вироблені століттями й тисячоліттями, не могли зникнути, не зважаючи на всі заходи Москви. Не зник і прастирій індивідуалізм предків нинішніх українців, як не вивітрилась їх свободолюбність. Не минули в Україні також і гуманітаризм, вщеплений її греками, як рівно ж норми моралі, вилекані на спільній європейській основі.

Такою Україна зустрілась знову, по п'яти століттях розлуки, з Московщиною, яка за той час далеко відступила від староруської культури.

В час злуки України з Московщиною, колишні провінції Києва на горішній Волзі вже стали основою нового географічно-культурного світу — Євразії.

Євразія представляється під оглядом будови поверхні як велетенська рівнина, щоста частина земної поверхні, перетята в однім місці пасмом Уральських гір. Вона різко відмінна від Європи і Азії, які є сильно зрізничковані морфологічно, бо складаються з численних височин та низин, мають дуже розвинену берегову лінію та є окруженні велетенськими водними басейнами з численними затоками, чого майже не має Євразія. Вона зорієнтована на північ, до Льодового океану, який не надається для мореплавства. Під оглядом ґрунту і рістні Євразія складається з чотирьох смуг, розложених поземно, а саме — тундри, лісу, степу і пустелі. Подібне чергування

вання таких природних смуг Європа не знає, найбільше, коли в її східній частині існують дві смуги, а саме — ліс і степ. Евразія є великим континентальним масивом, віддаленим від світових океанських шляхів.

Людність Евразії зложилася у висліді переміщення двох течій руху слов'ян з заходу на схід і руху угро-фінів та монголів зі сходу на захід. Численні народи туранської раси з давніх давен заселяють простори Сибіру, Монголію, Середню Азію, як також північно-східній кут Європи. Слов'яни з Новогородщини здавна стали посуватися на схід і колонізувати Передуралля, слов'янізуючи тубильців, фінські племена. Пізніше ця слов'яно-фінська людність переступила Урал і стала опановувати сибірські простори. Приплив слов'ян з України до Евразії був дуже невеликий, бо туди в середні віки іхали хіба адміністратори та вояки Київської держави.

Рух туранських племен зі сходу на захід Евразії почався давно і набрав особливої сили в середньовіччі. Останню велетенську хвилю становили татари в XII ст., які залляли тогочасну Русь, але скоро були вилепті з України, залишаючись в Казані, Астрахані та на Криму. В наслідок тих процесів, зродився московський нарід, який — на думку російського історика Покровського має 80 % туранської крові і лише 20 % слов'янської. Ще й тепер в Московщині задержались чисто туранські племена і народи.

Простори Евразії, як родовище цивілізації, не були плідні. Саме на них виникло явище кочівництва, що знаменувало перехід від осілого хліборобства до скотарства. Кочовики не творять тривких культур, а натомість е вони часто лучниками між теренами осілих хліборобських цивілізацій, як це сталося з Китаєм, Туркестаном і Середземномор'ям. В Евразії вони створили хіба релігію шаманістів. Але вони ж дали Індії владу Великого Могола як також Китаєві Манджурську династію. Щобільше, саме Евразія стала осідком найбільшої в світі всіх часів імперії Чінгіз-Хана. І ця власне Монгольська імперія XII ст. зробилась колискою евразійської цивілізації.

Ця цивілізація почала творитись вже тоді, коли в Київській державі, що складалася з шести українських князівств, двох білоруських і чотирьох московських, ці останні почали віддалятись від старо-руської метрополії. Вже тоді суздальський князь Андрій виявив ворожість до Русі, погромивши 1169 р. Київ. Сто років пізніше приходить татарська навала. Тоді як український суворен король Данило Галицький ставить чоло наїзникам, московський князь Суздалю Олександр Невський схиляється перед Ханом Золотої Орди. Бувши переможцем на заході, він іде до Каракоруму засвідчити свою вірність наїзникові. Так в тих двох постаттях позначились дві відмінні орієнтації України на Захід і Москви на Схід.

Московщина не є продовженням Київської держави, але

як пише Галецький, новим політичним твором, в якому місцеві автохтонні елементи посилені татарськими впливами. Її князі стали іздити до Хана по «ярлики», себто управнення. Московські князі взяли на себе обов'язок збирати данину для Хана з усіх «руських» князів і на тому сильно збагатилися. Вони перебрали від татар фінансову систему як також організацію поштових зв'язків разом з термінологією в тих ділянках. Щобільше, москалі перебрали від татар їх розуміння державної влади як влади деспотичної. Усунення вічевого ладу в Новгороді XVI в. було ліквідацією європейської системи азійською. І треба признати, що ця наука і практика татар вийшла на користь Московщині. Вона не лише скріпила, але сильно розбудувала свою державу, поширивши продовж XVII ст. кордони її за Урал, а згодом посунувши їх аж до Пацифіку. В той спосіб та держава з часом майже досягнула кордонів Монгольської імперії Чінгіз-Хана.

Московське царство, а далі Російська імперія дали форму евразійській цивілізації. В основу її лягли первні візантійської культури, які Московщина дістала за посередництвом Києва. Але ті первні чи то в ділянці духовій, чи то суспільній, були отатарщені, що стверджують і російські науковці. Царепапізм в Церкві і влада князя набули рис азійської деспотії, Візантійському формалізму став товарищти східний фанатизм. Щоб легітимізувати царську деспотію, москалі використовували одружження царя Івана III з племінницею останнього візантійського імператора Палеолога. З тією ж метою створено легенду Шапки Мономаха, ніби переданої Візантією предкові московських князів. В дійсності ця шапка, що в ній коронувались царі, була подарунком якогось хана. Цар Іван Грозний твердив навіть, що його рід походить від Авграти. Влада царів виключала участь народу в кермуванню державою і Земські Собори були покликані скоріше для підсилення, як для обмеження царської влади.

Суспільна структура евразійського населення оформилась на основі кочовничого побуту, бож московські хлібороби безнастанно переходили з місця на місце, практикуючи «підсічну систему», коли вирубано ліс і розорювано землю аж до її виснаження. Щойно за часів царя Бориса Годунова зроблено спробу в інтересах державної господарки — прикріпити селян до землі. В Московщині не створився «третій стан» і міста не мали самоуправи. Не було там і справжньої аристократії в європейському сенсі з їх кодексом чести. Московські бояри були «холопами» царя, яких він міг набити і вигнати з Боярської Думи. Навіть російські письменники стверджують брак у москалів почуття особистої гідності, а історики пояснюють це тим, що цілий народ з царями включно продовж століть зачував великого пониження під зверхністю татар.

Разом з виразною орієнтацією Московщини на Схід, в ній

здавна слідно велику відразу до Заходу. Тоді як царі залюбки називали татарських ханів, себто бісурманів, «братьями», вони завжди ставились з нехіттю до західних суворенів, як до «латинників». Москалі мали велике застереження до православних греків та українців, уважаючи, що в них православна віра «ізрушилась». Були часи, коли московські священики перехрещували «обливанців» українців, бож за московським звичаем при хрещенню дітей окунали, а не обливали, як то робилось в Україні. Думка з'єднання Церков була для москалів чужа й еретична, а тому вони запроторили до в'язниці свого митрополита Ісидора, за те, що він пристав на цю думку.

Коли патріярх Нікон рішив виправляти церковні книги, в яких при переписуванні пороблено багато помилок, то це викликало страшну реакцію серед вірних і спричинило розкол. Протопоп Авакум волів бути спалений на костриці, а ніж визнати нові книги.

Цар Петро I спробував був «европейзувати» Московщину, та його реформи заторкнули скорше адміністрацію та військо, але не душу москвинів. При тому цареві помогли українці. Адже ж довший час на Московщині, у вищій церковній гієпархії, українці займали командні пости. Досить пригадати С. Яворського, Т. Прокоповича. Українці дали москалам ортографію і граматику їх мови. В той спосіб аж до кінця XVIII ст. Московщина була в науці в українців. Наш Сковорода навчив їх філософії, Левицький і Боровиковський — модерного малярства, Бортнянський — музики і співу. Тим не менше в москалів ніколи не зникла тяга на Схід, про що свідчать такі їхні великі письменники як Достоєвський чи Толстой.

Дехто хоче бачити в Леніні нового «европейзатора» Московщини. На нашу ж думку, саме в большевизмі ще більше унагляднились і визріли особливості евразійської цивілізації москалів. Годі не добавити в колективізації продовження і узагальнення старої московської «общін», як годі не піznати в жорстокій владі Советів стару царську деспотію, а в ЧЕКА колишню «опричину» часів Івана Лютого. Годі не наблизити імперіялістичного гону ССР до ідеї опанування світу, виложеної в теорії III Риму, що з'явилася у Московщині ще на початку XVI ст. Тоді то московський чернець Філофей в посланні до царя Івана III проголосив: «Два Рима падоша, а третій стоїт, а четвертому не биті, а далі ще пояснив, що «Третій Рим бежа іже есть в новую Велікую Росію». В цих словах виложено ідеологію, якою московські царі, потім російські імператори, а тепер сов. сатрапи кермувались в їхній політиці заборочого імперіялізму.

Мають повну рацію московські евразійці, коли твердять, що Московська держава зложилася на основі Золотої Орди і що Російська імперія вийшла з Монгольської імперії. Натуральним продовженням тих державних конструкцій є ниніш-

ній Сов. Союз або скорше Советська імперія, яка включає та-кож і сателітів Москви в Європі та в Азії. Саме в Сов. імперії знайшла застосування ідея універсальної держави з ідеєю III Риму, яка (ідея) — за Тойнбі — завжди є ознакою дозрівання цивілізації. Але це дозрівання для евразійської цивілізації приходить в момент, коли валяться імперії, здвигнені насильством над колоніальними народами і коли ті народи здобувають свободу. Цей факт не може не відбитись на далішій долі Росії і всієї Евразії.



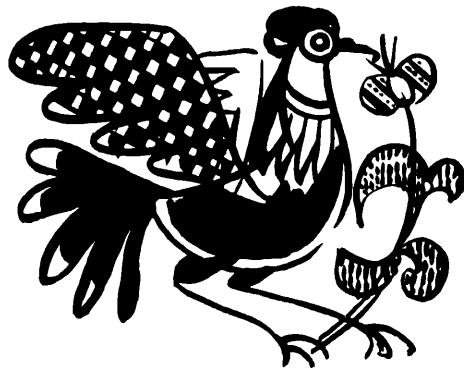
Ми навмисне спинилися над аналізою евразійської цивілізації докладніше, як цивілізації європейської, бо тут є багато чого до вияснення і до устійнення. Коли мова про змаганьших часів між Сходом і Заходом, то звичайно думають, що йдеться про два різні режими. В дійсності, світ є втягнений в боротьбу двох світів, які коли не себе взаємно виключають, то в кожному разі між собою гостро протиставні. Боротьба цивілізацій є річчю доволі знатною, як знатною річчю є їх взаємоділання і перехрещування. Ми є свідками й учасниками змагу двох цивілізацій, коли йдеться за їхнє існування, а щонайменше за панування над світом. Чи ж не голосить Хрущов, що комунізм поховає капіталізм? У цьому твердженні марксиста-ленініста чутно фанатизм і формалізм москалів, які вщепили їх усій евразійській ідеології.

Навіть побіжний перегляд культурних процесів в Україні виразно вказує, що Україна належить до європейської цивілізації. Її положення нагадує нам положення Еспанії. Зrodившись на базі римської культури античних часів, Еспанія середніх віків перебувала в сфері потужних впливів арабської культури, яка лягла в основу ісламської цивілізації. Одначе ті впливи не були спроможні змінити духової і суспільної структури еспанського народу. Так само не змінило структури українського народу перебування його продовж двох чи трьох останніх століть в рамках евразійської цивілізації. І то тим більше, що Україна до кінця XVIII ст. стояла значно вище під культурним оглядом за Московщину, носія евразійської цивілізації. Лише в останні сто п'ятдесяти роках Росія випередила Україну культурно та політично.

Доля судила Україні, як і Еспанії, бути периферією великих культурних і політичних комплексів. Сьогодні український народ має до вибору — прилучитись до Європи чи до Євразії. Мусимо точно знати, чого хочемо, щоб не повторити помилки Хмельницького, який в певний момент захистався між Заходом і Сходом. Справа України не вичерpuється питанням самостійності та соборності. Щоб втриматись на поверхні життя, Україна мусить включитись в якийсь світовий ком-

плекс. В Евразії їй загрожує національна загада, а в найліпшому випадку животіння в ролі провінції. Політика Советів і нищення Москвою наших історичних пам'яток у Києві показують, яку долю готове нам Москва. Лише в лоні європейської цивілізації українська нація могли би розвиватися культурно і соціально. Лише включившись в європейську спільноту, яка організується в одну цілість — господарську, політичну і військову — Україна здобуде глибоке запілля, потрібне їй для відборонності перед заборчою Росією.

Україна становить в боротьбі двох світових бльоків — комуністичного і західнього — поважний чинник з огляду на її межове положення, територіальний та людський масив, природні засоби. Вислід тієї боротьби і перевага одної з цивілізацій — європейської чи евразійської — залежать в значній мірі від того, куди склониться Україна. В цім власне полягає світове значення України. Це повинні усвідомити насамперед самі українці, а далі й вільний світ і мислити справу України відповідними категоріями.



З ДІЯЛЬНОСТИ М. МІХНОВСЬКОГО В 1904 Р. (М а т е р і я л и)

1. Протест проти війни з Японією

Знаний мемуарист, ровесник і співтовариш М. Міхновського, — Юрій Коллард, — пише:

«У січні 1904 р., почалась війна Росії з Японією. Війна ця не була популярна. Щоби використати ворожий настрій людності, особливо на Україні, Микола Міхновський задумав організувати протест проти цієї війни та провести збори активного громадянства по всіх більших містах України. Склікано було ініціативні збори також і у нас, в Харкові. Участь в них брали: сам М. Міхновський, М. Білецький, О. Степаненко, В. Росторгуев, М. Базькевич, І. Червенко, Юрій Коллард, пані Шевернєва та ще кілька молодших членів українського громадянства.

«На цих зборах, усі признали агітаційну користь і велике значення протесту. Ухвалено текст протесту, який мав бути даний далі до підпису ширшого українського громадянства в Харкові, а потім така акція мала бути проведена далі. Цей протест не був доконаний, бо за нього довідався провокатор Добросок і Міхновський був змущений цю акцію припинити.

«Одного дня, покликав Міхновського прокурор Судової Палати, де Міхновський виступав часто як оборонець в різних процесах, і довірочно сказав йому, що жандармерія має якісь відомості, ніби він організує протести чи демонстрацію проти війни. Казав далі, що він цьому не вірить і гадає, що це якесь непорозуміння. У всякому разі, коли б йому, Міхновському, щось подібне стало відомим, то радить ініціаторам покинути ту «затію», бо інакше може бути ім велика неприємність.

«Так ця акція була припинена як в Києві, Харкові, так і по інших містах України, де вже була розпочата. Наша марксистуюча частина молоді ставилася до цього протесту негативно, дивилася на нього як на буржуазну вигадку й особисту «авантuru» Міхновського. Вони гостро й необережно цю справу дебатували і критикували виступ Міхновського. Таким чином це стало відомим провокаторові Івану Добросоку, який весь час терся між нашими» (Юрій Коллард: «Микола Mix-

новський (Харківський період). 50-ліття народження українського націоналізму». «Орлик», Берхтесгаден, ч. 8. 1947 р., ст. 4 - 5).

2. М. Міхновський, І. Франко і вибух у Харкові

Вночі проти 31. жовтня 1904 р., в Харкові, на площі проти театру, стався вибух біля пам'ятника Пушкіна. Про цей замах було повідомлення в україножерській газетці «Кievлянин» з 1. листопада:

«Харків, 31. жовтня. Уночі, біля пам'ятника Пушкіна стався вибух невідомого набою, що з нього гуркіт був подібний до громового удару. Ведеться старанне слідство, людських жертв нема».

Дещо згодом, 3. листопада, «Кievлянин» подав докладнішу нотатку:

«Viбух у Харкові. О год. 1.20 ночі проти 31. жовтня (старого стилю), у театральному садку, коло бюста Пушкіна в Харкові, почувся сильний вибух і чути його було в досить віддалених частинах міста. Силою вибуху вибито силу шибок у сусідніх з садом будинках, між іншим — у лютеранській церкві та в дитячому притулку. На місці вибуху утворилася досить глибока лійка. Від підніжжя відколовся шматок граніту. Тому, що вибух трапився вночі, нещасних випадків з людьми не було. Вранці, 31. жовтня, знайдено в саду вилки і тому здогадуються, що вибух стався від набою, наповненого сильною вибуховою речовиною».

Відгомоном цього замаху була мізерна патріотична московська маніфестація купки істінно-руsskіх людей, 2. листопада, зі співом «Боже, царя храні» та «Спаси Господі».

Стався тей вибух за днів «весни», як І. Франко назавв осстанні місяці 1904 р. у політичному житті царської Росії. Багато говорили й писали тоді про ліберальні реформи деспотичної Росії, писали й про те, що треба дати волю всім народам Росії, але ніхто не підняв зважливого голосу в російській пресі, щоб оборонити права українського народу. Ініціатори тієї «весни», ліберальний князь Святополк-Мирський, тодішній міністер внутрішніх справ, мав сказати: «Фінляндцям будуть дані національні концесії, це потрібно для заспокоєння окраїн Росії. Українцям нема потреби давати нічого», бо на думку міністра, українці не роблять ніякого клопоту державі і нема чого заспокоювати їх. (Іван Франко: «Сухий пень». «Літературно-Науковий Вістник», Львів, 1905, кн. 2., ст. 85-88).

Немов у відповідь на таке нехтування українцями зроблено замах на пам'ятник Пушкіна і це сталося якраз тоді, коли до Харкова приїхав міністер народньої освіти, генерал від кавалерії — Глазофф. Відомості, хто організував і виконав цей замах, ми маємо в статті Михайла Лозинського п. н «Українська Народня Партия» (ЛНВ, 1905, кн. 5., ст. 145-158), де

замах приписується цій партії, що цим «динамітовим замахом хотіла зазначити своє нелегальне існування, мотивуючи свій вчинок в окремій проклямації тим, що Пушкін у своїх писаннях («Полтава») нарушав честь України, а до того пам'ятник російського письменника на українській землі — зайвий, коли не дозволяється там ставити таких пам'ятників діячам українського народу».

Нелегальну революційну Українську Народню Партию заснував 1902 р. харківський адвокат Микола Міхновський. Партия ця мала націоналістично-самостійницький напрям. Вона ширila свої ідеї брошурами, що виходили в Чернівцях на Буковині. У відозві, яка від імені організації «Оборона України» була з Харкова розіслана поштою на різні адреси, зазначалося, що поставлений у Харкові пам'ятник Пушкінові — зруйнований, бо для нього, як для московського поета, нема більше місця, а на Україні має бути пам'ятник Шевченка, національного українського поета, та уряд забороняє його спорудити. Заборона української мови, літератури та преси викличе заколоти. Україна тепер цілковито безмовна та безправна, а населення посилають на Далекий Схід боронити інтереси московських капіталістів та високо поставлених здирщиків.

Відозва закінчувалась загрозою москалям, що Україна вже готується до бою й помститься за свої кривди.

Провідник Української Народної Партиї, М. Міхновський, був радником Харківської міської Думи (магістрату) й ще на початку ХХ століття поставив внесення на спорудження пам'ятника Т. Шевченкові. На це від москалів, на засіданні ради магістрату, йому відповів фон Дітмар. Цей рішуче висловився проти Т. Шевченка, провокативно висуваючи проект пам'ятника ще одному московському письменникові — Лермонтову. Московська більшість стала по боці фон Дітмара, але « дальший розвиток подій» (в тому ж замах на пам'ятник Пушкіна) поклав край розбудові пам'ятникам москалям у Харкові.

Звіт словесної дискусії Міхновський — фон Дітмар з тогочасної преси умістив одинокий львівський «Руслан» 1900 р., редактор якого, Олександер Барвінський, був у добрих відносинах з М. Міхновським.

Хтось з поміркованих автономістів, тоді ж, на початку листопада 1904 р., надіслав до львівського «Діла» листа, в якому засуджував «замах на Пушкіна», виставляючи його як шкідливий для української справи. УНПартія на це відповіла заявою, що супроти москалів одиноко доцільно тактикою є рішуче вороже ставлення й нема чого боятися заяловених зақидів щодо національної виключності і шовінізму, бо кому як кому, а нашим ворогам цього не бракує. («Рутеніше Ревю» за червень 1905, М. Лозинський, згадана стаття в ЛНВ, ст. 145).

Не дається також заперечити, що відозви, видані з наго-

ди цього вибуху, являють лише другий крок в тій протестаційній акції, яку розпочав чи плянував Міхновський ще раніше — проти участі українців у московсько-японській війні. На тлі тогочасної пасивності соціалістичних партій чи гуртків, виступ УНП Міхновського видається яскравим контрастом. Це були голосні й чинні протестні акції проти поневолення України Москвою.

**

З уваги на те, що Москва тепер аж з шкіри вилазить, щоб зробити з І. Франка москофіла, слід коротко зазначити, що Франко в дійсності був не лише ворогом Москви, але й ставився цілком прихильно до самостійника Міхновського та голошених ним ідеї українського самостійництва. Натомість велими негативно й критично ставився Франко до марксизму та соціал-демократії, з рядів якої пізніше відокремилися комуністи.

Франко частіше виступав з критикою марксизму. Всіх цих виступів за браком місця тут не можемо занотувати, хіба лише деякі з них.

У рецензії на одну брошуру про марксизм, Франко писав 1899 р. такі значущі рядки:

«Дуже сумно, що на цю доктрину ловиться в значній мірі гарячіша українська молодіж і соціал-демократизм стає ворожо як проти самодіяльності та децентралізації, так само як проти національного українського руху і з того погляду являється для українства далеко гіршим ворогом, ніж російське самодержавство і російська цензура. Бо коли самодержавний тиск є тиском фізичної сили і — так сказати б — в'яже руки, то соціал-демократизм краде душі, напоює їх пустими і фальшивими доктринами і відвертає від праці на рідному ґрунті. От тим то і не дивно, що свідоміші українці виступають проти цієї згубної доктрини, як можуть...» (ЛНВ 1899 р.)

У своїй брошуру «Що таке поступ», І. Франко писав 1903 року м. ін. про державу Маркса:

«Народня держава стала би величезною народньою тюрмою... І стара біда — нерівність, вигнана дверима, вернулась би вікном: не було б визиску робітників капіталістами, але була би всевладність керманичів над мільйонами членів народної держави...

«Ні, соціал-демократична «народня держава»... не витворила б раю на землі, а була би в найліпшому разі великою завадою для дійсного поступу» («Що таке поступ», Коломия 1903, ст. 137-140).

1900 року, Микола Міхновський видав у Львові невелику розміром, але дуже важливу змістом брошуру «Самостійна Україна». Поява цієї брошури викликала поважну полеміку

на сторінках української преси в Галичині й на Буковині. І. Франко в цій суперечці рішуче став на сторону Міхновського. У своїй статті про цю знамениту брошуру, Франко м. ін. писав:

«Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «всесвітськими» фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації» (ЛНВ, жовтень 1900, кн. 10).

У своїй статті «В робітничій справі», надрукованій у ЛНВ за березень 1904 р., Франко зазначує, що тільки в самостійній українській державі українське робітництво може досягти забезпечення своїх прав. Думки ці програмово виложив сам Міхновський ще раніше від Франка у відозві Української Народної Партії «В робітничій справі».

У своїй пізнішій статті з нагоди харківського замаху на пам'ятник Пушкіна, І. Франко осуджує бездіяльність задрагоманеніх соціалістів, тим самим схвалюючи чинний виступ українських терористів, які виконали замах на емблему московського панування над Україною — погруддя Пушкіна. Ще раніше, у своїй статті-діялозі «На склоні віку», про відходяче ХІХ ст., Франко висловив таку цілком «міхновську» думку:

«А для такого великого діла, як відродження і консолідація якоїсь нації, не біда прийняти в рахунок і порцію національної виключності, односторонності, чи — коли хочете — шовінізму» (ЛНВ, грудень 1900 р., кн. 12, ст. 141).

Ці слова Франка ніби перекликаються з цілою публіцистичною спадщиною самого Міхновського, а зокрема з його відозвою УНПартії, виданої по атентаті на монумент Пушкіна, в листопаді 1904 року.



Степан Ю. Процюк

ТРУДНОЩІ ВОДОПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ

Колись було відомо, що води не вистачало лише на пустинях. У других жे районах земної кулі, навіть у дуже густо заселених, проблема води не існувала. Проте з розвитком промисленої індустріалізації, починає нам загрожувати зараз і брак води. Брак тієї води, без якої, як сьогодні добре відомо, людина може видержати за несприятливих умовин (напр. під час гарячого літа) всього два-три дні¹⁾. Треба тут підкреслити, що людина пошкодила собі сама, це видно зокрема в країнах, в яких потреби людини як індивідуума є нехтувані, а в яких єдиною метою стало безумне збільшення промислової продукції.

Не дивно, що загроза браку води вдаряє в першу чергу ЗДА і СССР. Ця загроза спричинена, коли брати точніше, двома факторами: колосальним ростом безпосереднього зуживання води на промислових підприємствах (особливо хемічних, а останніми часами теж атомних), а далі — занечищенням існуючих водних ресурсів відходами тих же підприємств. Другий фактор (технічний термін для нього: полюція або контамінація води) являється особливо небезпечним, бо він інколи непомітно, але прямо загрожує людському здоров'ю, фатально знижує якість питної води, а то просто робить усю воду даного району зовсім неможливою для хатнього вжитку.

Цікаво спостерегти, що наприклад у ЗДА спохватились відповідальні круги в цьому лихові доволі пізно. Навіть ще в 1950-51 рр. дуже детально підготована відома записка спеціальної Президентської комісії по питанню водних ресурсів²⁾ не помітила загрозливого стану і не дає жодних виразних рекомендацій. Тільки в 1957 р. побудовано першу доволі потужну споруду для переробки соленої (морської) води на прісну у селищі Райтсвіл Біч, в штаті Північної Каролейни³⁾. Пізніше, в 1958 р., увійшла в дію подібна, але багато потужніша, споруда в м. Кувайт, в районі нафтоносних піль Перського Заливу, які експлуатуються американськими фірмами. Обидві спо-

руди розхвалювались як завершення відносних зусиль американської науки та техніки, але ці твердження були очевидно перебільшеними: згадані споруди не гарантують розв'язки проблеми водопостачання в ЗДА в майбутньому. Найкращий доказ маємо в тому, що у списку найконечніших дослідних робіт, який проголосила американська Академія Наук у Вашингтоні, в травні місяці 1960 р., знову знаходимо проблему переробки морської води на прісну. Характерно, що в ЗДА зусилля зосереджуються саме на спробах переміни морських вод, а не на обмежуванні непродуманого росту та отаманщини промислових підприємств, чи змущені їх не занечищувати ресурси прісних вод.

Прикладів виразного погіршення відносного стану в СССР можна подати дуже багато. Деякі з них приводить у своїй нещодавній статті член-кореспондент Академії Наук СССР, він же голова Ради по вивченню водних ресурсів СССР — В. Звонков⁴). Між іншим, Звонков примушений визнати, що незабезпечені водою є і цілинні землі в Казахстані. Усе ж таки він не згадує багатьох інших компромітуючих випадків. Наприклад, у шумі, який підняла советська преса у зв'язку з перспективами освоєння Кустанайського родовища залізної руди (Казахстан), різким дисонансом пролунала пересторога професора І. Яковлєва про брак водних ресурсів у цьому районі⁵), — пересторога, яка ставить під знак запиту розвиток всієї т. зв. З-твої металургійної бази СССР.

Нещодавно стало відомо про грізні заколоти гірників і робітників у Караганді. Вони між іншим були спричинені жахливим станом водопостачання в районі, люди жили місяцями в прямо нелюдських умовах. Наскільки, ю коли допоможе тут проголошений поспішно проект побудови каналу Іртиш - Караганда⁶) — невідомо. Треба думати, що як і більшість новобудов, зокрема в азійських областях, будова ѹ цього каналу затягнеться на довгі роки⁷.

Жертвою якслід не продуманої індустріалізації та грабунку надрів землі стала теж і Україна. Деякі райони України, насамперед південно-східні області, опинились в загрозливому положенні. Їх населення страждає від нестачі здорової питної води, взагалі ж води Донбасу стають небезпечними для будь-якого домашнього вжитку (готування страв, купання тощо). Занечищення усіх рік, річок та озер Донбасу індустріальними відходами заводів і фабрик досягло недопустимих меж і стало кошмаром для мільйонів населення.

Такого стану можна було уникнути, якби не окупантина Москви. Українські бо вчені були свідомі труднощів водопостачання Донбасу ще в 20-тих та ранніх 30-тих рр. і в тому часі проведено ряд фундаментальних досліджень відносно водного господарства Донбасу і взагалі України. Дуже плодотворною була робота Інституту водного господарства ВУАН⁸)

та Донецької гідробіологічної станції ім. проф. В. М. Арнольді, в якій з 1927 р., коли постанова Раднаркому України включила станцію в мережу наукових установ Харківського університету, працює ряд видатних спеціалістів як проф. Л. А. Шкорбатов, проф. Г. Ролл, В. І. Бут, А. Д. Масловський, С. В. Солодовников і ін. У 1930 р. вийшов друком збірник праць колективу українських учених, виданий в Москві ⁹⁾, в якому виразно перестерігається перед перспективами великих труднощів наладнання водопостачання Донбасу.

Така ж пересторога бренить у доповіді О. Ульмера на Всеукраїнській конференції по Донбасу, проведений Держпляном УССР 5. - 9. вересня 1931 р. ¹⁰⁾. Про негативні зміни фауни річок та озер Донбасу, які вказують на некорисний вплив їх занечищення промисловістю, згадують теж праці з санітарної гідробіології та гідрохемії, оголошені в I-му томі Трудів Донецької гідробіологічної станції у 1940 р. ¹¹⁾. Також Д. Ф. Вірник, який досліджує об'єм та характер індустріальних відходів промисловості Донбасу, звертає увагу на швидкий ріст кількості занечищеної води, яку відводиться в ріки Донбасу ¹²⁾.

Проте зі спалахом 2-ої світової війни та під час штурмовщини т. зв. віdbудівної п'ятирічки (1943-1950) ці перестороги йдуть в забуття, або докладніше сказавши, — **свідомо** порушуються державними та партійними установами, які на оці мають лише посилення експлуатації природних багатств Донбасу для імперських цілей Москви. Нечисленні гідрологічні праці, які в післявоєнному періоді заторкують і проблему Донбасу ¹³⁾ вже лише дуже несміло, нишком. так би сказати — на маргінесі згадують про некорисне, на ділі — трагічне положення в Донбасі.

Дослідження водних ресурсів України та вивчення їх раціонального використання покращали дещо лише в пізніх 50-тих рр.. докладніше кажучи в 1959-1960 рр.. коли з'явилось декілька нових праць по цьому питанню ¹⁴⁾, але і в них проблема водопостачання Донбасу не знаходить належної уваги. Цю болючу проблему поминено теж на нешодавньому, 3-ому радесоюзному гідрологічному з'їзді, хоч де не де, а там треба було її насвітлити ¹⁵⁾. Якіло йде про Україну, не вияснено ще й тепер як слід впливу снігових опадів та довготривалості снігової покриви, який є зокрема важливий в південно-східніх областях України. Тим часом, такі дослідження розгорнулися доволі широко на чисто російських землях ще в 1955 - 1956 рр. ¹⁶⁾. Очевидно, українські установи че розпоряджають ані належними фондами чи лабораторіями, ані достатнім штатом кваліфікованих працівників, щоб і в себе проводити таку роботу ¹⁷⁾.

Повертаючи до питання води в Донбасі, відмітимо, що будівництво водоймища Клебань Бик, яке повинно було ввійти

в дію ще в 4-тій п'ятирічці 1945-1950 рр.¹⁸⁾, виявилось зовсім недостатнім. Одним із найбільших недоліків цього водоймища є те, що під нього відведено зовсім голу, незаліснену, а місцями навіть безтравнисту околицю, із-за чого ніяк не можна було досягти доброкісності нагромадженої води¹⁹⁾. Зараз, якщо б навіть і зроблено якісь заходи для заліснення берегів водоймища, то на наслідки цих заходів довелось би чекати бодай 20 до 30 років, а тим часом стан в Донбасі вимагає **негайної** акції, кожний рік приносить дедалі важчі труднощі в перспективах наладнання водопостачання. Можна сміло сказати, що з самим моментом завершення будівництва водоймища в Клебань Бик, стало зовсім ясно, що воно проводилось **надаремно**. Тому вже в 1953-54 р. намічується нове будівництво, цим разом каналу Північний Донець — Донбас. Канал починається біля села Райгородок (коло Слов'янська) та проходить крізь Краматорське, Константинівку, Горлівку, Єнакієве, Макіївку аж до м. Сталіно (передбачалась довжина каналу в 80 миль), створюючи подорозі ряд штучних озер та резервуарів, найбільший з яких водомісткістю в біля 520 мільйонів кубометрів находитися в с. Червоний Оскіл, біля Ізюма (Харківська обл.).

У червні 1954 р. опубліковано більш детальні дані щодо лещо зміненого варіанту каналу, до основної довжини каналу в 125 км. доходить мережа відбічних каналів довжиною в 70 км. Канал будується у двох секціях, потужність першої виноситься 17 кубометрів в секунду, потужність другої — 25 кубометрів в секунду. Крім водоймища в селі Червоний Оскіл (розміри його поверхні: 100 км. довг., 15.000 гектарів) намічується побудову чотирьох менших водоймищ та чотирьох станцій помп. Об'єм земляних робіт підраховано на 15 мільйонів кубометрів, бетонних робіт на один мільйон кубометрів²⁰⁾.

Канал Північний Донець — Донбас повинен був бути готовий за пляном у 1958 р., проте за советським «звичаем» ще і в 1960 р. багато споруд каналу не було здано в експлуатацію²¹⁾. Але **найбільший удар** завдає в цьому моменті всьому советському плянуванню природа, приводить до нової, ще більше небезпечної трагедії водопостачання Донбасу. Так же само як водоймище Клебань Бик, бувши тільки що збудованим, виявилось одразу нездібним лопомогти в проблемі водопостачання, так же і весь новий канал Півн. Донець — Донбас, біля якого советська преса знімала стільки шуму і стільки обіцювала загроженому населенню Донбасу²²⁾, з хвилиною його закінчення — виявляється нікудишнім, виявляється класичним прикладом технічно й економічно непродуманої споруди, яка надаремно проковтнула мільйони карбованців, зідранних з населення України.

Головним завданням каналу було нагромаджувати та відводити води Північного Донця для потреб населення Донбасу.

потреб не лише домогосподаського, але й індустріального сектора. Що ж тим часом сталося! Про це говорить згаданий раніше вчений А. В. Звонков та кандидат техн. наук І. Демін (член Ради по вивчені водних ресурсів ССР при АН ССР), які наново досліджували проблему водопостачання Донбасу²³⁾. Ріка Північний Донець стає **мертвою** рікою, її води є зовсім забрудженні, заражені відходами поблизької промисловості, є **отруйними** і життєво-небезпечними для людини. Відводити таку воду в канал це значить навмисно отруювати мільйони людей. При чому, як показала аналіза, на всій довжині Північного Донця в Донбасі просто немає місця, де б можна зарисувати відводити воду для домашніх потреб. Тільки-що Півн. Донець починає випливати з району Білгороду, коли зразу в нього вливаються колосальні кількості гнилих відходів органічного походження із двох великих цукроварень та індустріальні відпадки кислотного заводу в Шебекіному²⁴⁾.

В таких умовах уся риба в ріці гине, кисень стає у воді майже повністю відсутнім. Якою жахливою є дія цих відходів бачимо з того, що хоч Харків бере воду з Півн. Донця приблизно 100 км. нижче Шебекінського заводу, вода з кранів в місті смердить зіпсованим товшом, а санітарна інспекція Харкова перестерігає мешканців міста не пiti неперевареної води. Таким чином не лише весь Донбас, але і такий центр як Харків страждає від безумної експлуататорської советської індустріалізації.

Як не трагічно, але і промислові підприємства самого Харкова теж являються активними учасниками погіршення стану, бо самі відводять свої занечищення в цей же Півн. Донець (за допомогою Уди — річки, яка насправді перестала вже давно бути річкою, а стала брудним зливним каналом). Біля Ізюма починається даліше затроювання Донця відходами хемічних заводів Слов'янська, а далі Рубіжної. Лисичанська (Донсода), і вміст шкіпливих складників у ріці, зокрема хлоридів кальцію та особливо трійливих фенолів, доходить до концентрації, яка в десятки, а то й **сємні разів** більша за крайнє допустимі санітарні граничі. Тут же налобавок випомповують в ріку відходи підземної газіфікації вугілля (біля гирла річки Рязанки) та гнилі води рулозбагачуючих фабрик Лисичанська. Кольор волі Лондія стає неймовірно брудним, зелено-буруватим, темним, вже здалекої відстані ріка смердить амоніяком.

Затруєння не кінчиться на ріці. її води просякають глибоко в землю і тому підземні води артезіанських колодязів у місцевостях навіть віддалених від стоку Півн. Донця також виявляють недопустимі шкіпливі домішки (напр. околиці Лісової Лачі. які начебто є «куортом» для гірників Донбасу). Підраховано, що об'єм гнилих відходів, які впомповуються в

Півн. Донець лише на території Донбасу, виносить зараз більше мільйона кубометрів **щоденно**, і буде ще зростати.

Так проявляється «турбота» радянського уряду та партії людиною. Бо на ділі всю оту трагедію можна було уникнути. По-перше — розумним заплянуванням розміщення індустріальних підприємств. По-друге — найпримітивнішим законом сьогоднішнього дня є обов'язок застосовувати очищення та невтраплізацію індустріальних відходів заводів та фабрик, усіх без винятку, не лише хемічних. Сучасна наука та техніка розробила детальні і ефективні методи очищення різноманітних промислових відходів, чи будуть вони в постаті плинів, чи газів. В Українському Науково-Дослідному Інституті водопостачання та гідротехнічних споруд, у відділі гідрохемії та очищення води (керівник: канд. техн. наук М. Щеголів) підраховано, що кошти очищаючих споруд на заводах та фабриках, які відводять свої брудні відходи в Півн. Донець, виносили б біля 200 мільйонів крб.; якщо б ввести в дію такі споруди, води ріки не були б такими небезпечними як сьогодні.

Але Москві видати жаль цих 200 мільйонів крб., бо ж це капіталовкладення для добра населення України, а не на його експлуатацію. Тим часом спеціалісти згаданого вище Інституту (УНДІВГС) також уже підрахували, що втрати в народному господарстві, зумовлені затруєнням вод Донця, виносять більше 450 мільйонів крб. кожного року. Мається тут на увазі не лише втрати рибного господарства чи кошти санітарних споруд, більшаючи прогресивно з кожним роком спізнення, але й кошти прямо зв'язані з промисловим будівництвом чи продукцією. Досить згадати, що капіталовкладення тільки на споруди, які б забезпечили водопостачання індустріальних новобудов наприклад в Сталінській області, виносили в 1959 - 1960 рр. цілих 25 - 35 % усіх капіталовкладень на дані новобудови. Україна, будучи в стані колоніальної залежності, не в стані зараз вибороти отих 200 мільйонів крб. на потрібні очисні споруди. Що з того, що українські вчені та інженери запроектували і сконструювали ефективні очищаючі споруди наприклад на Рубіжанському хемкомбінаті²⁵⁾, відносні заходи проводяться в більшості порядком експериментальної роботи, загального і повного застосування вони не знаходять.

При теперішньому стані, водам Північного Донця, на які покладали такі надії проектодавці каналу Півн. Донець — Донбас, загрожує доля таких ще недавно животворних, а сьогодні зовсім мертвих, затроєних рік Донбасу як Казьюнний Торець чи Кальміюс. Згадані «ріки» це сьогодні не що інше як плиткі струї темної, зогнилої, смердючої грязі, які пропливавуть здовж зовсім оголених із рістні, сірих пустинних берегів. Замість попрацювати над покращанням стану, замість ліквідувати варварську політику і самоволю дальнього «росту» промисловости Донбасу «за всяку ціну», замість протести не-

одмінно потрібні капіталовкладення на очищення індустріальних відходів існуючих заводів-пошестей, заводів-паразитів, — советські окупанти задумують знову «ухитритись», ідуть найлегшою, дешевенькою дорогою. Вони вколисують страждання мільйонів населення новими проектами-фатаморганами, цим разом проектом ще одного каналу, який повинен доводити води аж Дніпра у вихолощений і затруєний Північний Донець.

Не думають ці проектодавці над тим, що й Дніпро може стати в один день перевантаженим відбором його вод, які вже зараз зуживаються у величезних кількостях на зрошення придніпровських районів у Запорізькій області, а з часу побудови Кахівського гідровузла і частинно на зрошення районів Інгулецької іригаційної системи. Також із Дніпра думають уже зараз тягти воду на новобудовані рудозбагачуючі комбінати-молохи Кривого Рогу. Надобавок чистота води Дніпра після того, як в неї вливаються кожноденно сотні тисяч кубометрів ядовитих відходів заводів Дніпродзержинська, Дніпропетрівська та Запоріжжя, є теж далекі від задовільних санітарних стандартів.

І так нависає загроза, що дякуючи «піклуванню партії та уряду» трагедія водопостачання, яку переживає сьогодні Донбас, пошириться на багато більше областей південної України, охопить дальші мільйони населення. А московські дикуни-загарбники далі горлатимуть про прогресивне економічне значення «возз'єднання» України з Росією.

1) R. C. Hutchinson, D. Sc. «Food for Survival», Melbourne University Press, 1959, pp. 25-42.

2) «The Report of the President's Water Resources Policy Commission», Vol. I. «A Water Policy for the American People», II. December 1950, 446 pp. Vol. 2. «Ten Rivers in America's Future», 19. February 1951, 794 pp. Vol. 3. «Water Resources Law & Summary of Recommendations and Critical Decisions». Governmental Printing Office, Washington 25, D. C., 1950-1951.

3) Докладніше про це див. «Вісті Українських Інженерів». Нью Йорк, том IX, ч. 2(59), квітень-червень 1958, стор. 47.

4) «Комсомольская Правда» з 27. квітня 1960 р.

5) На спільній Конференції Академії Наук Казахстану, Міністерства геології та охорони надрів Казахстану та Академії Наук ССР в Кустанай, у травні 1957 р., Яковлев говорить про нестачу води для процесів збагачування руди і про брак питної води.

6) «Правда» з 3. квітня 1960 р., стаття міністра будівництва електростанцій ССРР — І. Новікова.

7) Канал Аму-Дарія-Мургаб довжиною в біля 400 кілометрів, будівництво якого проходить теж у важких умовах пустині, почали будувати в 1954 р. і ще не закінчили; перед будівниками ще 160 кілометрів траси наміченого каналу. («Экономическая Газета», ч. 2.674, з 2. червня 1960 р.). Канал же ж Іртиш-Караганда намічується довжиною в більше як 500

клм. в набагато важчих природних умовах (земляні роботи виносяти-
муть біля 60 мільйонів кубометрів, вирубка скали — 8 мільйонів кубо-
метрів).

8) Четвертий випуск Праць Інституту (Київ, 1936, 232 ст.) дає детальну аналізу стоку Дніпра (праці проф. А. В. Огієвського, інж. А. І. Продченка, інж. М. В. Мялковського). Питанням стоку рік Донбасу присвячена монографія Д. Л. Соколовського: «Сток в Донецьком бас-
сейні», «Записки Государств. Гидрологического Института», т. 12. Ле-
нінград, 1934.

9) «Гидрологический очерк Донецкого бассейна».

10) Матеріали конференції опубліковані в Збірниках: «Перспекти-
ви Донбаса на второе пятилетие», т. 1., 266 ст.; т. 2, 345 ст. Харків,
1932.

11) Видання Харківського Державного Університету, 236 ст. (де-
тально досліджено озера: Біле, Снитькове, Хлиптун, Білосарайське,
Хомутки, всі в районі урочищ р. Півн. Донець).

12) Д. Ф. Вірник: «Комплексное народнохозяйственное использование
водных ресурсов Донбасса», Київ, 1940. Кількість забрудженої
води, викиненої — наприклад — тільки з вугільних шахт в ріки, ви-
росла лише в 1930-1940 рр. із 73 мільйонів кубометрів в рік до 260
мільйонів кубометрів (це знову тільки в українській частині Донбасу;
себто без частини, яка входить в Ростовську область).

13) Наприклад книга «Гідрологічні розрахунки для річок УРСР»,
видана Інститутом гідрології і гідротехніки АН УРСР в 1947 р., або
праця К. П. Воскресенського: «Сток рек і временных водотоков на
территории лесостепной и степной зон Европейской части СССР»,
«Труды Госуд. Гидролог. Института», випуск 29(83), Ленінград, 1951.

14) «Комплексне використання водних ресурсів України», збірник
наукових праць, Академія Наук УРСР, Рада по вивченням продуктиви-
вих сил УРСР, Київ, 1959, ст. 173. І. А. Железняк: «Внутрішній роз-
поділ стоку річок України», Академія Наук УРСР, Київ, 1959, 135 ст.

15) «Труды 3-го всесоюзного гидрологического съезда», Гимиз, Ле-
нінград, 1959; досі вийшло вісім томів «Трудів», найцікавіший для нас
том 4-тий (Секція озер і водохранилищ), а також том 8-ий (Секція
гідрометрії і гідравліческих исследований).

16) «Снег и талые воды, их изучение и использование», АН СССР,
Інститут географии, Москва, 1956, 272, ст., (відповід. редактор тома: Г.
Д. Рихтер).

17) На загальних зборах української Академії Наук, ще в 1957 р.
член-кореспондент І. М. Поляков підкresлив, що тоді, коли закордонні
установи розпоряджають численним **науково-допоміжним** персоналом,
і його відношення до чисто наукового персоналу є в середньому
6 : 1, а інколи доходить до 11 : 1, то в Україні ще не досягнено навіть
відношення 1 : 1; іншими словами — українські вчені не тільки мусі-
сять виконувати всю відповідальну наукову роботу, але і відносну до-
поміжну включно з напр. ношеннем інструментів, писанням на ма-
шинці програм та різних звідомлень, ремонтом і чищенням інструмен-
тів і т. п. «Вісник АН УРСР», ч. 5 246, травень 1957 р.

18) С. Ю. Процюк: «Вугільна база України Донбас та його після-
воєнна ситуація», «Орлик», Берхтесгаден, ч. 2, 1948.

19) В. С. Преображенський: «Очерки природы Донецкого Кряжа»,
АН СССР; Інститут географии, М. 1959, ст. 113. Про брак наукових
підстав в проектуванні і будівництві споруд водопостачання в Україні
говорить уже в 1957 р. А. Б. Крижанівська (див. її статтю: «До роз-
витку гідрологічних прогнозів на Україні». «Вісник АН УРСР», ч. 10251,
жовтень 1957, ст. 45-51).

20) «Известия» з 17. червня 1954 р.

21) Наприклад, розподільні канали ще зовсім не побудовані, в ба-
гатьох же населених точках навіть **на трасі каналу** до сьогодні поста-
чання води зазнає великих перебоїв (інколи воду подають тільки

один-два рази в тижні!).

22) «Енциклопедія Українознавства», словникова частина, том 2, ст. 570-575.

23) «Комсомольская Правда» з 27. квітня 1960 р.

24) Річ неймовірна на заході; ці особливо небезпечні відпадки із високим вмістом альдегидових сполук, різних кислот та й мила не за знають на заводі жоднісенького очищення.

25) Сесія відділу хемічних і геологічних наук Академії Наук УССР на Рубіжанському комбінаті, див. повідомлення проф. Б. Г. Савінова у «Віснику АН УРСР», ч. 1 242, січень 1957, ст. 78-80; далі статтю Л. А. Кульського та О. М. Когановського: «Технологічна схема очистки стоків Рубіжанського хем. комбінату і перспективи її використання на інших підприємствах органічного синтезу», «Вісник АН УРСР», ч. 7 248, липень 1957, ст. 27-34.



А. Височенко

ХИМИНІ КУРИ

Першою прискочила Ящірка. Майже нечутно стукнувши в двері, вона відразу широко їх розчинила й підкresлено голосно загрюкотіла чобітьми по підлозі, прямуючи до ліжок офіцерів. Сергій Левчук і барон Освальд фон Скрензен ледве встигли натягнути на себе ковдри. Та Ящірка безцеремонно знову напівоголила молодих чоловіків, по-панібратьському кожному стиснула праве рамено.

— Годі вилеможуватися, панове поручники, вставайте!

— «Вставай, подимайся рабочій народ!» — іронічно проказав фон Скрензен, ще зручніше розкладаючись на ліжку. Левчук обидві руки поклав під голову, з високо посаної подушки мовчки розглядав Ящірку.

Остання нарешті сіла на табуретку. Чоловічим звичаем закинула ногу на ногу, з бічної кишені витягла цигарничку. Всі троє закурили. Як завжди, Ящірка одягнута в земгусарський френч з зеленого сукна-хакі і в таку ж спідницю. На голові — модна кепка-керенка, в правій руці — стек. Кепку й стека недбало кинула на ліжко фон Скрензена, молодцювато трусонула коротко підстриженим, наче в хлопця, русявим волоссям, через пенсне й собі вставилася в Левчука.

— Що ви зараз думаете, Сергію?

— Думаю про вас.

— Це знаю. Я цікавлюсь, що саме?

— Ви гарна...

— Припустімо. Ви теж, до речі, не з поганих. Далі!

— Ви штучно намагаєтесь в усьому походити на чоловіка.

— Так. Хочу ще замість спідниці роздобути собі такі, як у вас галіфе.

— Ви носите незgrabні солдатські чоботи...

— Додайте також, без панчіх, в онучах.

— Бэр! — З огидою вихопилося в Освальда. — Від цих розмов я стану запеклим аскетом.

— Чому?

— Та хіба можна уявити собі, пробачте на слові, щоб я

знімав дамі або панночці, замість маленьких легеньких черевичків, брудні чоботяри, а потім ще розплутував онучі! Мені мимоволі здаватиметься, вдруге пробачте на слові, то будуть не гарненькі тендітні ніжки, а довжелезні ножища і від них відганятиме голляндським сиром.

Барон Скренzen скорчив призирливу гримасу, Ящірка ж, дивлячись йому впрост, гостро відповіла:

— За мене особисто можете не турбуватись. Коли виникне потреба, я сама, без сторонньої допомоги скину чоботи й власними руками розплутаю онучі.

Офіцери соромливо повели очима в різні боки. Левчук не витримав павзи:

— Ви нігілістка!

— Можливо трохи. Але мені про самий тільки показ за-перечення так званої жіночості чистої води не ходить. Я захоплена великою ідеєю, їй ладна віддати все своє життя!

— Тобто? — в один голос озвалися офіцери.

— Революцію! Весною народів цілого світу!

Ящірка вигукнула голосно, дзвінко. Вона рвучко підвела-ся з табуретки, швидко заходила між двома ліжками. Ні чо-ловічий френч, ні довга зеленкувата спідниця, ні навіть гру-бі солдатські чоботи не могли сковати чудового гнучкого ста-ну, манірних рухів зніжених рук й легкої, граціозної, ніби в танці, жіночої ходи.

— Імператор полетів коміть головою. Треба, щоб так само полетіла і його імперія! Ви певно чули, в Петрограді жінки беруться за зброю? Душою я з ними, з тими, хто нищить дво-рянство, капіталістів, поміщиків, з тими, хто валить ненавис-ну тюрму народів!

— А після того, як все завалиться, що буде? — усміхаєть-ся Освальд.

— Воля, рівність, братерство! — завчене гасло виголошує Ящірка. — Ви житимете в незалежній Латвії, але без «фон-ства», просто Скрензеном. Левчук поїде на Україну, де скине з себе царську позолоту погонів, георгій й медалі та візьметься до хліборобства або працюватиме в земстві. Петроград допо-може кожній молодій державі зіп'ятися на власні ноги й за-провадити в себе справедливий устрій.

— І вже є такий благодійник у Петрограді? — подає голос Левчук.

— Так. Це людина, яка не тільки мислить про високі ідеа-ли, а й запровадить їх у життя. Людина вольова, сильна, енер-гійна, без страху та заперечень. Справжній народній провіл-ник, володар наших душ і сердець!

— Ваших, — виправляє Освальд, — бо, наприклад, ні я, ні Сергій не знаємо про кого йде мова.

— Я кажу про Олександра Федоровича Керенського.

— А, — підхоплює Левчук, — головний умовляч. Чув я

його раз на фронті. «Дорогі братці, товарищі, давайте воювати до переможного кінця!» — благально звернувся до нас, солдати ж з усіх усюди, як заревуть: «На передову його з повним виладуванням!» Ледве командувач дільниці, генерал Келер, заспокоїв розлючений натовп.

— Пригадуєте, Сергію, він нам тоді нічого не сказав ні про Латвію, ні про Україну, ні про будь-які інші народи імперії...

— Вас не переговориш, — перервала Ящірка фон Скрензена. — Це тому, що ви відстали від життя, можна сказати — всю революцію пролежали в шпиталях.

— Звичайно, до ваших геройів нам далеко, — обурився Освальд, — Ми маємо по два з гаком роки фронту й кулями та багнетами подірявлене тіло, а вони спокійно відгодовувалися в глибокому запіллі, на нашій крові набували собі матеріальні та моральні капітали!

— До деякої міри ви маєте рацію. Однак, вам уже час вирішити свою власну долю. За кілька днів випишитесь із шпиталю, куди тоді підете?

— Ще не знаємо, — розгублено відповіли офіцери.

— То ж бо воно і є, — з виглядом переможця підхопила Ящірка. — Завтра до нас, у Саратов, приїздить Керенський. Приходьте, він буде радий зустрітися із справжніми військовиками. Селям-алейкум! — махнула дівчина рукою й вийшла з покою.

— Ну й екземпляр! — промовив їй у слід фон Скрензен.

— Не поганий, такий би праведному рабінові на пейсах, не відмовився б, — засміявся Левчук.

— Гальо! Ви не спите? — почулося через відкрите віконце.

— А, Ліночка, що так рано, мрієте? — радо привітали офіцери іншу знайому.

— Це мій щоденний моціон, одночасно трохи й читаю, — вказала дівчина на книжку віршів Надсона.

Ліночка — кругленька й пухнаста, наче солодке тісто. Вона дуже привітна, лагідна, сентиментальна. Коли читає Надсона, її велики черні вії часто вкриваються кришталевою росою сліз.

— Ну, я пішла, не буду заважати вам. Завтра прийдете на зустріч Керенського?

— Неодмінно. Нас уже встигла запросити Галочка.

— Гриньова, яку ви за зелений військовий одяг прозвали Ящіркою, — дівчина вдавано погрозливо повела пальцем перед офіцерами й зникла за рогом шпиталю.

— Добра комусь дістанеться дружина, — схвалюно обізвався фон Скрензен.

— Хто зна? — недовірливо протягнув Левчук. — На її на-

туру величезний вплив має Надсон, а це викликає перечуленість, невдоволення життям, навіть часті гістерії.

— То пусте. Коли б мені довелося стати чоловіком Ліночки, я б того Надсона викурив протягом одного дня.

— В який спосіб?

— Скажімо, ранком попросив би подати собі чорної кави. За підставку до склянки використав би книжку Надсона. Вивернув би каву на книжку, а потім, прошу вас, читайте!

Знову стукіт у двері. До покою м'ячем вкочується середнього зросту товстенький чоловік. В нього краги, галіфе, френч, стек, кепка. Одягнутий цілком «а-ля-Керенський». На грудях величезний червоний бант. На ходу хусткою витирає спіtnілу лисину. Маленькі чорні вусики стирчать дотори. На носі пенсне.

— Радий познайомитися, присяжний повірений і гласний саратовської міської думи, Краснобаєв!

За хвилину новоприбулий продовжував:

— Панове поручники! До мене дійшла чутка, що ви ще й досі не присягли на вірність Тимчасовому урядові. Так не можна, чого доброго, вас ще зарахують до злісних контрреволюціонерів і ви з цього шпиталю потрапите просто до в'язниці. Присягти повинні негайно! Завтра до нас приїздить депутат від Саратова до четвертої державної думи, нині військовий міністер, голова уряду й палкий трибун революції Олександер Федорович Керенський!

Виголосивши цю тираду, Краснобаєв хусткою, що нею витирає спіtnілу лисину, почав зараз витирати заслинені губи.

Левчук рішуче відмовив:

— Ми дуже раді приїздові Керенського, але присягати тут вам не будемо!

— Чому?

— Офіцери й солдати звикли давати присягу у військовому ладі та перед військовим ладом і в усікому разі не лежачи в ліжку! За відповідних умов в ліжку прилюдно можна хіба що ставити клізму!

— Хе-хе-хе, — захлинувся сміхом Краснобаєв. — Я адвокат і дуже люблю крилаті слівця. Своєю клізмою ви переконали мене краще, ніж могли це зробити п'ятирічною промовою. Отже, давайте дійдемо до згоди, хоч без присяги, але на зустріч приходьте в повній парадній формі.

— Й з георгієвськими хрестами? — запитав фон Скренzen.

— А вже ж, — заспішив Краснобаєв. — Керенському буде ніби маслом по душі почути й побачити привітання від усіх верств населення. Зберемо для нього адвокатів, лікарів, студентів, гімназистів, робітників, п'ятеро-шестero селян, вас — двох справжніх фронтових офіцерів та дуже багато жіноцтва.

Між іншим, Олександром Федоровичем чомусь по вінця захоплена вся наша чудесна стать!

Фон Скренzen двозначно підморгнув присутнім:

— Тобто, сталася швидка зміна орієнтації; всі дами та недами від голої фізіології кинулися до суцільної моралі. Распутіна зміняла на Керенського.

— Чорт візьми, теж добре сказано, — знову захопився Краснобаєв. — Я бачу, ви веселі хлопці, а для мене влучний дотеп найдорожче за все на світі. Дуже прошу відвідувати мій дім кожного четверга. Ось вам моя візитівка.

Краснобаєв пішов. Офіцери позскакували нарешті з ліжок, почали приводити себе до порядку.

**

Сергій Левчук і латвійський барон Освальд фон Скренzen на початку революції 1917 року дістали в бою з німцями серйозні поранення й були відправлені на лікування в глибоке запілля. Після різних мандрувань та етапних пунктів, доля їх кінець-кінцем занесла до Саратова, де вони пролежали понад чотири місяці. Бурхливі події тих часів до них доходили через газети та через колишніх київських студентів і вихованок вищих жіночих курсів. Тут слід зазначити, що під час війни з німцями, окремі київські високі та середні школи царський уряд вивіз до Саратова й розмістив їх у мальовничих місцевостях над Волгою. Пізніше ті школи спровадив назад до Києва. Але дехто з студентів, щоб уникнути можливої висилки на фронт, а також деякі вихованки вищих жіночих курсів, які йшли за тодішньою «модою», влаштувалися на працю до місцевих військових шпиталів і залишилися в Саратові. Юнаки поробилися асистентами лікарів, а дівчата сестрами-жалібницями.

Для Сергія Левчука товариство недавніх київських студентів та студенток було цінною знахідкою, адже сам він теж колись учився в київській військовій школі. Повністю закінчити її не мав змоги, бо в 1915 році його передчасно, порядком «прискорено випуску», вислали на фронт, в п'гобойове з'єднання генерала Келера. У війську він познайомився й потоваришивав із бароном Освальдом фон Скрензеном, який теж «прискорено», не закінчивши ризької військової школи, потрапив на фронт. На війні обидва молоді хлопці дістали кілька разів поранення, відтак і бойові вілзнаки, а в 23 роки від роду мали вже чини поручників. Тепер розраховували дістати звання штабс-капітанів, але...

Понад місяць тому поручники сповістили постій генерала Келера про своє швидке одужання й запитали, куди їм треба з'явитися. Лише вчора з постою надійшла ляконічна депеша - відповідь: «Орієнтуйтесь на місці».

Перед молодими офіцерами руба стало питання: що тепер робити?

Для них відкрилися три шляхи:

Податися до Кornілова, під чийм прапором збиралися всі реакційні сили, щоб придушити революцію;

Махнути в Петроград до Керенського, якого революційна хвиля винесла на вершини імперії;

Дістатися до Києва та Риги, де вже заходилися створювати національні держави — Україну й Латвію.

Для обох молодих офіцерів генерал Кornілов та його прибічники нічого привабливого собою не являли. Вони на власній шкірі відчули всю гнилизну й цілковитий занепад царської імперії під час війни. Скрахувало верховне командування, скрахувало запілля, сама царська родина загрузла в болоті распутінщини. Молоді офіцери більш інтуїтивно ніж свідомо відчували, що повернення старого ладу неможливе й непотрібне.

Керенський для них вважався провісником чогось нового, але чого саме, ніяк не всилі дібрati..

Колишні київські студенти дещо розповіли їм про національно-визвольні рухи в Україні й Латвії. Однак Левчук та фон Скрензен, обидва сини кадрових офіцерів й самі вихованці царських військових шкіл, в цьому дуже мало розумілися. В разомахах між собою вони поділяли думку про потребу самовизначитися Україні й Латвії, проте створення нових держав, на думку обох юнаків, має статися якось організовано й поступово, за підтримкою Петрограду, отже — того ж Керенського чи йому подібної особи.

Чимало й колишніх київських студентів, які застрияли в Саратові, теж добре не знали, на яку їм ногу ступити й хиталися між Петроградом та Києвом, тобто куди слід рушити на допомогу. Не обминули події й сестер жалібниць, недавніх слухачок київських жіночих курсів. Галина Гриньова, або за прізвищем рідного батька Гринь, поверхово захопилася нігілізмом, жіночим куренем Керенського, напіввійськовим одягом, за що її офіцери прозвали Яшіркою. Та й вона часто думками линула до Києва, до Полтави, цікавилася, що там ро-б'итеся. Ліночка та схожі на неї інші сестри-жалібниці з українських губерній, були приголомшені бурхливими подіями й просто чекали приїзду своїх родичів, які б забрали їх відомому. В долаток до всього повіломлення з України й Латвії до Саратова надходили надто повільно і в луже стислом, а то й просто в незрозумілому викладі.

Цього дня, а пізніше й вечора, коли обидва поручники чимало лікарських помічників. Яшірка, Ліночка та ще кілька сестер-жалібниць з України човнами плавали по Волзі, була тільки й розмова про завтрашню візиту Керенського. Всі молоді люди чекали від неї дуже багато, умовлялися завтра оста-

точно вирішити напрямні, можливо всього свого дальншого життя.

Пізно ввечорі над Волгою розлилися солов'їні трелі чудових українських пісень.

Вертаючись до шпиталю, Сергій Левчук мовчки розмірковував над тим, де й коли він навчився співати, розуміти й навіть говорити українською мовою? Адже ні вихователі вдома, ні в жодній школі його цьому ніколи не вчили. Своїми думками поділився він з фон Скрензеном. Освальд упевнено сказав:

— То у ваших жилах відродилася давня козацька кров.

**

Простора заля саратовської міської думи. Від самого входу вперемішку стоять робітники, студенти, купці, місцеві адвокати, лікарі, їхні заїджі помічники разом з сестрами-жалибницями та сила різних місцевих дівчат і дам-патронес.

Керенський з'являється в численному супроводі. Він трохи вищий середнього зросту, сухорлявий, підтягнутий, з децио видулими від широких вилиць щоками. Очі має великі — кругляками на зовні. На ньому постійний одяг: кепка-керенка, френч, краги... Все зелене, не то військове, не то цивільне. В залі трьома тріскучими сальвами лунає: вра! вра! вра!..

Керенський праву руку, за наполеонівським зразком, тримає під бортом френча, а в лівій стек, ним ляскає себе по кragах. Кілька разів кидає в різні боки: — драстуйте! — Ступає по підлозі нервово швидко, але намагається робити то чітко, по-військовому. Всі чоловіки з супроводу голови Тимчасового уряду цілком одягнуті й поводяться так, як і їхній патрон. Цікаве видовище становила собою жіноча кавалькада. Тут були старі й молоді пані та панни. Одяг різноманітний — від вишуканости палацових дам до неохайноти ніглісток включно. В перших очі прикриті лорнетами, в других пенсне або звичайними окулярами.

Краснобаєв жартівливо підштовхує фон Скрензена, мовляв, пам'ятаєш, «від Распутіна до Керенського?»

Жіноче товариство в такт чоловікам проходило нервово швидко. (То взагалі ритм тієї короткої доби). Здавалося — ще хвилину і духовна оркестра вшкварить мазурку чи краков'яка, але вона рушкварила «Марсельезу».

Гимн відгримів. Голова міської думи проголошує:

— Олександру Федоровичу многія літа!

Церковний хор, разом з багатьма присутніми, співає здравицю прем'єрові революції.

— Дякую, дуже дякую, від душі вдячний! — то тут, то там чується наразі сухорлявий голос героя сьогоднішньої зустрічі, сьогоднішнього дня.

Він ходить здовж замкненого людського кола й з кожним вітається за руку. Всі присутні до нього вийнятково уважно приглядаються, очікують чогось неймовірного, чогось надзвичайного. Від малого до великого вже знають, що коли провідник Тимчасового уряду чимось вразиться, він говорить дуже запально й красномовно, одним словом, на нього «находить».

В залі панує стан напруженої уваги, нікому не хочеться прогавити тієї миті, яка запліднить надхненням химерну натуру новоявленого всеросійського месії.

Окремі люди подають деякі запитання. Найбільший зверхник імперії тих днів відповідає уривчасто швидко, ніби відгонить від себе обридлих мух. Він ще не потрапив в екстаз.

Хтось з лікарських помічників, себто колишніх київських студентів, поцікавився поглядами російського революційного прем'єра щодо заворушень в імперії та щодо виділення в окремі держави України, Білорусії, балтійських народів і Закавказзя.

Ось тут воно саме й сталося те, чого всі очікували. На персону грата всеімперського мірила кінець-кінців «найшло». Великі випуклі очі Керенського гнівно заблистили. Він рвучко розпахнув френча так, що трохи не позлітали гудзики, долонею правої руки здавив собі ліву частину грудей і у вийнятково ексальтованому стані на найвищих нотах, тепер пронизливого, до відмови натягнутого тенорового голосу залився неймовірно сильно, його вигуки стало чутно аж геть на вулиці.

— Коли всілякі неподобства триватимуть далі, то я своє бідне, надтріснуте серце вирву з власних грудей і кину його на розтерзання здичавілому натовпові!

• Згинченість Керенського передалася багатьом присутнім, особливо жінкам. Ті також несамовито заголосили, ледве не падаючи на коліна:

— Олександр Федорович! Ви не зробите цього! Ми можлимо вас, не робіть цього!

— Ні, мої друзі, як сказав, так і зроблю, обов'язково зроблю! Хай моїм вистражданим, святою кров'ю облитим серцем втішатимуться мільйонові маси збаламучених людей!

Керенський робить виразний рух, ніби справді хоче відерти своє серце з власних грудей, але до нього звідусіль кидаються кілька найбільш наелектризованих жінок та чоловіків з явним наміром перешкодити такому несуспільному вчинкові. Зав'язується щось на зразок маленької вовтузni, лунають трагедійно роздирливі зойки:

— Олександр Федорович! Перестаньте! Заради всього найдорожчого в світі не губіть себе! На кого ви нас покидаєте? Що з нами буде?..

— Я й сам не знаю! — розpacчливо вигукує Керенський й

голосно схлипуючи, головою падає на якісь гостинно розставлені дебелі жіночі груди.

В залі загуло:

— Гістерика! Удар! Лікаря! Води! Одеколону!

Досить значна група людей покидає залю. Серед них майже всі студенти з України, Левчук, фон Скренzen, Ящірка, тобто Галина Гринь, і навіть Ліночка.

Галина упевнено говорить:

— Ну, панове, тепер паняймо до Києва!

— Й до Риги! — додає фон Скренzen.

Розмову завершує Сергій Левчук:

— Ми щойно побачили всеросійську оперетку і нам тут вже більше нема чого робити.

Та на виході з думи, вони зіткнулися ще з однією несподіванкою.

На ліхтар, біля розчинених навстіж парадних дверей, вилізла якась навіженна враженнями молоденька поштарка, звісila до низу голову, безперервно, наче в корчах, махала розкуювдженим рудим волоссям, надмірно широко, хворобливо вирячила очі й шалено верещала:

— Керенський! Саша! Душка!

В Ліночки щиро вирвалося:

— Дивітьсяся, знову химині кури!

Сан Паєло, 18. листопаді 1951 року.



Д-р Остап Грицай

РОМАН СЕМБРАТОВИЧ

(1875 — 1906)

Полковник Коновалець згадував з великим признанням про пропагандивну роботу нашого відомого тоді журналу у Відні — «Україніше Рундшау» (спершу «Рутеніше Ревю»), заснованого в 1903 році з доручення Українського Національного Комітету, а видаваного відомим публіцистом Романом Сембраторовичем (опісля д-ром Кушнірем) при ближчій співучасти послів В. Яворського, як ініціатора, та д-ра А. Коса. І тому, що в нас про незвичайну, сказати б — каменярську роботу Р. Сембраторича в ділянці закордонної пропаганди української справи не знається, а головно — не тямиться багато, я дозволю собі тут згадати про неї дещо точніше.

Роман Сембраторович — його пам'яті присвячено в УЗЕН-циклопедії (т. III, ст. 55) не цілих десять рядків — почав свою працю пропагаційну перед європейським форумом при кінці 90-тих років минулого віку.

Дехто з галичан ще перед ним пробував, правда, писати у віденській пресі, але ніхто з них не виходив ніколи поза вузькі галицькі рамці, а навіть і письменник тої міри, що Іван Франко, писав як дописувач віденського журналу «Ді Цайт» (він дописував теж до центрального органу австрійської соціял-демократичної партії «Арбайтер Цайтунг»; справа Франкового співробітництва у віденській пресі це чергове завдання працівників літератури, присвяченої дослідам його життя і творчості) — виключно про галицькі відносини і то лиш доривочно, час-до-часу. Поза межі Австроїї ніхто не пускався, про українські відносини в Росії ніхто ніколи не згадував, ніхто з нас не поінформував навіть віденських журналістів про те, що українці й т. зв. галицькі русини це один народ.

Тому то Роман Сембраторович, що помістив був у році 1898. кілька статей про російську Україну, стрінувся з гострою полемікою зі сторони віденського публіциста барона Зутнера,

який брався доказувати, що живучі в Росії малороси це один народ з москалями, а галицькі «рутени» це зовсім інша нація. (Олек Гундакар Зунтнер — це чоловік відомої письменниці - пацифістки Берти Зутнер. Він довший час проживав у Тифлісі і тому вважав себе спецом в справах України). Та Роман Сембратович не зразився ніякими труднощами, а з правдивим завзяттям намагався вивести українську справу перед форум Європи.

З відносних праць Сембратовича, важніші такі: «Про унію Хмельницького», «Про свободолюбні змагання України», «Про закріпощення України», «Заборона українського слова від Петра I до указу Александра II 1876 р.», «Про польську господарку в Галичині», «Галицьке шкільництво» та ін. Але значенне і пропам'тне при тім те, що доки він писав ті статті як дописи до чужих видань, а не у власному журналі, то все те мало лише хвилеве значення і в році 1900. писав йому начальний редактор журналу «Франкфуртер Цайтунг», д-р Штерн, з того приводу таке:

«Я подивляю Ваш ідеалізм, Вашу безкорисну працю, але сумніваюся в тому, чи Ваші змагання увінчаються успіхом. Бо хоч би Ви видали сто строго наукових творів з поля історії і етнографії Вашого народу, хоч би Ви написали тисячу статей по чужих часописах, то Ви все таки не заінтересуєте ними європейської журналістики до тієї степені, щоб вона сама заговорила про Вашу справу. Томи Вашої наукової праці будуть гнити по книгарнях і прочитає їх ледве два-три учених, Ваші статті підуть в забуття, а окончно ніхто не буде знати, хто властиво бажає видвигнення Вашої справи: Ви сам, чи теж і Ваш народ?

«Але якщо Ви зорганізуете Вашу пропаганду, створивши якусь постійну трибуну, з якої представники Вашого народу могли б свободно заговорити — подбайте ось про заснування хоч би невеличкого тижневика на одній з європейських мов. тижневика, в якім поміщувалися б політичні, історичні й літературні статті, розвідки та переклади пера Ваших кращих публіцистів, словом журналу, що був би дзеркалом політичного й культурного життя у Вас і водно пригадував би світові про Ваш забуттій наріл — а побачите, що це найвідпоріlnіша дорога до осягнення Вашої мети».

І так, після того як заснований Сембратовичем спершу журнал «Х-Штрален». — видаваний ним власним коштом тільки з гонорарів, що їх він заробляв як журналіст! — мусів бути задля бюджету відповідних фондів зліквідований. постає в 1903 р. журнал «Рутеніше Ревю», заснований на шиюшій матеріальній базі з допомогою всього громадянства, після відповідної дискусії в «Ділі» та після наради, в якій взяли участь посли — Ю. Романчук, д-р Е. Олесницький, д-р Е. Левицький, д-р А. Кос, К. Яворський та Сембратович. Журнал виходив

як двотижневик і що він зразу ж приступив до праці з усією свідомістю свого завдання, цього доказом нехай буде ось хоч би осуд відомого шведського публіциста д-ра А. Гедіна, який про наш журнал написав таке: «Наколи „Рутеніше Ревю” буде ще кілька літ так світло заступати народну українську справу, то вона перед очима культурного світу буде поставлена так ясно, що затемнити її не буде всилі ніщо».

Що так воно й сталося справді, і що найкращі уми Європи зацікавилися згодом — завдяки пропагандивній роботі цього нашого журналу у Відні — українською справою, на це доказом в першу чергу анкета в справі заборони української мови та літератури царатом в р. 1876., влаштована Сембраторовичем в 1904 р., в якій взяло участь 20 світочів тодішнього духовного світу Європи, між ними такі як Бернштерне Бернсон, славний голляндський письменник Фредерик ван Ееден, відомий німецький поет, драматург і оповідач Йоганнес Шляф, чолові італійські поети і вчені: де Губернатіс, Рапікарді та Серджі й цілий ряд інших англійських, французьких, німецьких і шведських поваг.

Правда, — воно інша річ те, чи наш тодішній політичний провід і поза рамками тієї анкети використав основно знайомства з такими світлими людьми, чи піддержував всеціло їх увагу до української справи та чи подбав хоч в деяких випадках про особисте знайомство з ними. Оттак от як напр. того-часні ляхи подбали грунтовно про використання симпатії до них славного данського письменника Георга Бранлеса, якого вони собі запросили аж до Галичини, щоб при допомозі бенкетів за українську кервавицю приєднати собі всеціло.

Бо що вони варті були того, про це переконують нас майже всі їх відповіді на поставлені анкетою питання, між якими деякі заслужили на те, щоб ми їх і сьогодні зберігали в нашій свідомості і нє вдоволялись лише тим, що десь там в протомоніліх річниках цього журналу почивають вони собі тепер як нікому уже непотрібна більше макулатура... Отак ван Ееден писав нам тоді таке:

«Сумне положення, яке ви змальовуєте, є тільки частиною, хоч і страшною частиною, російської деспотії, при чому мушу сказати, що гноблення свободи духа я вважаю найважчим злочином, злочином, що його звуть гріхом проти св. Духа, бо це ж і справді глум з Божих прав. I не потребую зазначувати, що я, який все мое життя присвятив боротьбі за оту свободу, відношуся до Ваших змагань із сердечними симпатіями».

А проф. де Губернатіс подає нам м. ін. до відома, що в 1876 р., він «стрінувся у Вороблевичах з українським селянином з Галичини. Він говорив до мене по-українськи, а я калічив по-російськи. Та хоч і з бідою, то ми все таки порозумі-

лися. Не здогадуючись, що я латинник, цей чоловік був готовий обійняти мене мов брата».

І дуже цінний для нас осуд такого славного критика як проф, де Губернатіс, коли він каже тут таке: «Я не знаю українців самих, тільки їх народну літературу, яку подивляю і люблю. Поетичний дух пропивається крізь усе життя цього ніжного душою народу, який був би щасливий під свободолюбним правлінням.»

Цікаво було б нам знати при тому, про які Вороблевичі думає італійський учений, і що це за подорож, з приводу якої він strінувся з українським селянином з Галичини?

А знову такий европейської слави учений як історик Анатоль Леруа-Боліс, автор класичного в европейській історіографії твору про московський царат, і москалів «L'Empire des Tsars et les Russes» (1881-1889) відповів на нашу анкету, що свій погляд про положення українців, спричинене царським указом з 1876 р., він проголосив в журналі «L'Européen». Писав про це теж 1877 р. в найпovажнішому журналі тодішньої Франції «Revue des Deux Mondes» та взагалі «став речником негодування всього культурного світу проти того атентату на найсвятіше право народу вживати свободно своєї мови».

(Це вийняточ з недокінченої студії д-ра О. Грицая про життя полк. Є. Коновалця п. н. «На вівтарі всежертви». «Пробоем», Прага, травень 1942, ч. 1(106), ст. 267-278. О. Грицай у своїм викладі весь час посилається на брошуру Яворського про Сембраторовича, видану у Відні в 1906 р.)



Ярослава Г.

З-ЗА ГРАТ

Ростуть задихано і вперто
Дерева юні у садку.
І сонце не боїться смерти, —
І силу роздає палку.
І серце не боїться рани,
Байдуже до знущань катів.
А може день цей — день останній,
Днем першим стане у житті...
Хай навіть куля! Навіть смертна!
Але зросте в височині,
Немов симфонія безсмертна,
Вона — омріяна у сні!
О, Боже, Боже, дай почуті
Хоч в півпритомнім, смертнім сні
Крізь ці московські бурі люти
Грім Запорозької Весни!

К. Лазовінська

П'ЯТЬ РОКІВ ДІЯЛЬНОСТИ ОУМуФ

Більшість членів тієї ініціативної групи, що на одному зі з'їздів Української Національної Єдності поставила під дискусію питання української молоді у Франції, — відійшли з різних причин від активної праці в Організації Української Молоді у Франції, що постала у висліді тієї дискусії. Одні перейшли передбачений статутом вік, другі — перевантажені професійними зайняттями, інші у війську, ще інші одружилися і обвантажені родинами. Були й такі, що випадково прийшли до ОУМуФ і випадково відійшли. Але вислід цієї ініціативи залишився, він росте, мужнє, заточує щораз ширше коло свого впливу, охоплює щораз більше молоді, розгортає свою зовнішню діяльність і поглиблює внутрішню.

Були тоді живі дискусії над питанням, яке сьогодні дуже ясне: питанням окремішності й широкої самостійності організованої молоді. Старшим якось не укладалося поняття «самостійності». Та треба признати, що й ми самі не дуже ясно бачили нашу мету й шляхи досягнення своєї мети. Більшість з нас відчувала потребу власної організації, бо нам не вистачала можливість працювати разом зі старшими в їхніх організаціях. Не малу роль в цьому граво також природне й вічне протиставлення молоді старшій генерації.

Та в ім'я об'єктивності слід признати, що не зважаючи на тут і там розбіжність думок і протилежність висловів, старші виказали до молодих багато зрозуміння і в багато чому допомогли. Сьогодні, після п'яти років існування, наша організація стала настільки сильна й численна, що являє собою рівновартний і рівнорядний чинник в українському житті у Франції.

Певно, ми ще ні своїм членством, ні досвідом, ні активністю, ні осягами не можемо рівнятися зі старшими у більшості випадків. Сьогодні ще переборені далеко не всі з тих труднощів, що їх ми мали на самому початку. Сьогодні, так само як п'ять років тому, стоїть перед нами питання приєднання і

охоплення соток, а то й тисяч молодих українського походження. І сьогодні маємо труднощі в намаганнях прищепити загалові тут народженої молоді наші ідеали, захопити її ними. Нам бракує кваліфікованих кадрів — диригентів, інструкторів танків, вчителів мови й українознавства і т. п., нема ще практичної можливості вести справді систематичну працю.

Але сьогодні вже ясна мета нашої організації і шляхи її здійснення. ОУМуФ здобула собі право громадянства, вона має за собою традицію, має певний кадр діяльного активу, вона виразно пройшла початковий етап шукання і ступила на шлях виразної й цілеспрямованої дії. Це може мало з одного



IV. Курс Українознавства

боку, але з другого доволі багато, коли взяти до уваги, що сама проблема молоді, народженої на чужині, у Франції нова.

**

Сьогодні, на базі дотеперішньої діяльності зовсім ясно:

1. Нам не слід і не треба цілковито відриватися від старшого організованого громадянства, бо ми — як молодь — завжди в якійсь мірі будемо залежні від «старших», як напевно в свою чергу наші діти будуть залежати від нас, коли ми перейдемо в ряди старших. З цього П'ятого З'їзду ОУМуФ витягнув відповідні висновки. Після п'ятирічних дискусій, він ви-

рішив створити спільне тіло з УНЄдністю, бо на ґрунті цієї організації ми виросли. При тому ми залишимося як дві статутарно окремі організації.

Це вислід нашого досвіду, нашої зрілості.

2. ОУМуФ і УНЄ не конкурують між собою, а навпаки — себе доповнюють у всіх осередках, де існують клітини ОУМуФ і УНЄ. Вони часто творять спільні мистецькі ансамблі (Мелен), допомагають собі взаємно при влаштовуванні свят-



Підвечірок у лісі



Мистець М. Левицький
між курсантами



Над рікою



Прогулка до Фонтенебельо

кувань національних роковин, чи інших імпрез (Альгранж), або спільно беруться за влаштування великих обласних свяtkувань (ювілей І. Мазепи в Мелені й Ліль). В деяких випадках молодечі ансамблі виповнюють мистецьку частину свят клітин УНЄ (північна Франція).

3. ОУМуФ і УНЄ, як і загал організації старшого громадянства мають інші методи й інші практичні цілі. ОУМуФ у своїх найактивніших осередках використовує свої фольклорні гуртки для виступів перед чужинцями. Тим самим, праця ОУМуФ спрямована більше на зовнішню діяльність, на зовнішню пропаганду.

З цих порівнянь випливають цілі й методи нашої діяльності. Ми докладаємо зусиль для видання історії України французькою мовою. Це діло спрямоване настільки ж на зовнішню, як і на внутрішню нашу працю. Нам треба вивчати нашу історію, але це для багатьох молодих можливе тільки через французьку мову, бо української вони не знають в належній мірі. Але це видання нам потрібне також для інформування французів про Україну.

У цій же ділянці праці згадаймо дуже поважний успіх нашої організації в ділі схоплення нитки українсько-французьких зносин, що тягнеться від часів Анни Ярославни. Українському суспільству ця постать пригадує часи давньої слави української держави, будить почуття нашої рівновартості з найбільшими націями світу. Для французів ця постать вияснює, що Україна-Русь це не те саме, що Московщина-Росія і що українське питання це нічия вигадка, а логічний розвиток історії, в якій Франція займає своє місце.



V. Курс у Везін-Шалесті

У цьому напрямку, у напрямку віднаходження живих зв'язків між Україною та Францією у минулому й сучасному — багато залишається до зроблення. Чому б нам не взятися за іншу постать не меншої ваги, але ще більш так би мовити актуальну, бо близьчу — Марії Башкірцевої? Чому б нам не використати для ознайомлення французів з українською культурою мистця і письменника Олекси Грищенка, українця, що здобув французьку публіку й широке признання, забагачуючи українську й французьку культуру.

А скільки ще можна відкрити невідомих постатей, підносячи й відомі, які чомусь забуті. Візьмім наприклад — Григора Орлика, сина нашої Батьківщини, сина Гетьмана Пилипа Орлика, що був французьким шляхтичем і воїном. Йому вже ніяк не приштити «російського походження», ані не зарахувати його до москалів. Адже чи не тому саме він забута по-

стать, менш популярна від Марії Башкірцевої, яку нам треба відвоювати від наших ворогів?

Навколо цих прикладів кристалізуються наші завдання і методи нашої праці.

У чисто пропагандивній ділянці, наша організація склала найкраще іспит в часі, коли більшість провідної української верхівки була вивезена на Корсику, під час побуту Хрущова у Франції. ОУМуФ перша дала знак до хвили протестів перед французькими офіційними чинниками й у пресі. Сьогодні ми цю акцію в якійсь мірі продовжуємо, розбудовуючи її в глибину. Ми слідкуємо за французькою пресою і реагуємо кожен



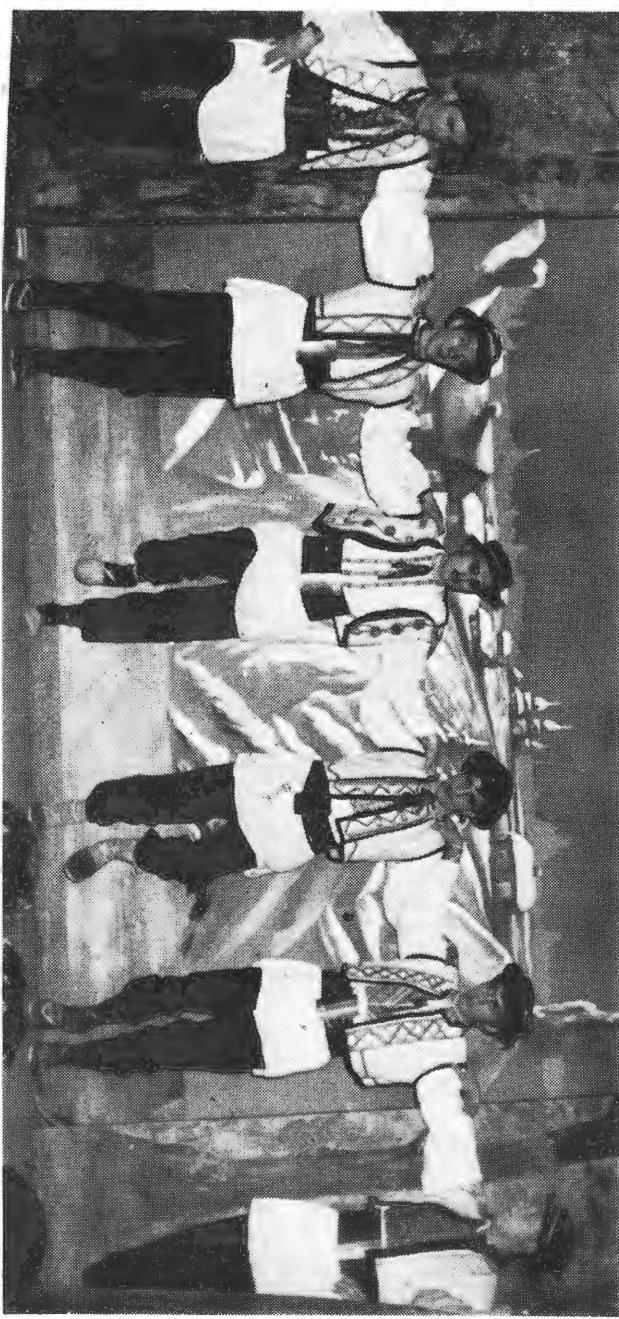
Клуб ОУМуФ в Мелені на Фолклірному Фестивалі
в Фонтенебльо.

раз, якщо зачіплена честь України, або видно непоінформованість, чи ворожу нам інформацію. Це також ділянка, в якій можна й слід багато робити. Це ділянка, в якій потрібна підтримка найширшого загалу.

Та коли ця ділянка зовнішньої праці так виразно кристалізується, коли в ній маємо виразні осяги, то це доказ, що ми потрапили на правильний шлях при здійснюванні нашого інформативного завдання. Але ця праця вимагає від нас багато, а в першу чергу — мати відповідне знання, щоб бути на висо-

Група танцюристок з Везін-Шалету в Парижі





«Гуелли» східної Франції в Парижі

ті завдання. Щоб пропагувати українську справу, треба нам її самим знати й то знати глибоко. Ми самі мусимо знати українську історію, культуру й сучасну багату та складну проблематику. А скільки з нас не знає навіть української мови, навіть покінчивши високі французькі школи. Не маю тут наміру зупинятися над причинами цього. Вистачає ствердити сам факт.

Цей факт ствердила вся наша організація на останньому З'їзді й витягнула висновок, виносячи ухвалу про дальнє поширення засягу Курсів Українознавства й введення українознавчих студій в програму праці Клубів ОУМуФ.

Курси Українознавства, влаштовувані УНЄдністю при щораз більше співпраці ОУМуФ, належать до важливої ділянки нашої діяльності. Саме завдяки цим Курсам ОУМуФ зросла й зміцніла. Рік за роком ми тут здобували не лише основи українознавства, але саме тут ми здобували свою свідомість, що ми українці. Тут поволі родилася наша національна гордість. Бо як не бути гордим напр. закінченням Курсу у Санлісі, де заля була виповнена міською верхівкою, яка не переставала нагороджувати виконавців оплесками, викликаючи їх весь час на біс, щоб бачити ще раз вияви української культури?

На цих Курсах виробляється наш актив. А крім того — тут зав'язується дружба, приязнь, тут стаються знайомства, що ведуть до подружжя українців з українками. Ці літні Курси залишаються ще на довгі роки найважливішим виявом нашого життя і діяльності, бо крім знання, з них залишаються приемні спогади, що в'яжуть нас спільними переживаннями. Ці Курси повинні бути й важливою позицією в плянах організації «старших», батьків, що хотіли б бачити своїх дітей свідомими українцями, свідомо прив'язаними до українського життя і української справи.

Зокрема в останньому році зробили ми великий крок вперед у вивченні української мови та українознавства. Постанова Четвертого З'їзду, що зобов'язувала Клуби ривчати українознавство, була прийнята з застереженням. Молодь уважала, що це її з яво обтяжує, що поза танками й піснями їй нема потреби «заглиблюватись» у навчання. Та ріст ОУМуФ, її до-зрівання автоматично довело до того, що сьогодні цього питання ніхто не дискутує: воно прийняте й переводиться в життя. Ще один доказ, що треба тільки почати процес праці, не треба надто настоювати, лише пхнути її на відповідний шлях, а в висліді молодь дійде до позитивного висновку.

Сьогодні, крізь виключне захоплення танками й співами, наші Клуби прийшли до українознавства. Нема сумніву, що черговий етап буде у вивченні всієї сучасної складної української проблематики, яка висувається на Рідних Землях і на чужині. Нам ясно, що в практичному здійсненні цього буде

багато труднощів, але ми віримо в нашу молодечу енергію, віримо й у потрібне завзяття, а при тому й підтримку старшого громадянства.



Д-р Марко Антонович

ПЕРШИЙ ЕТАП СТУДЕНТСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІ

(Уривок з недрукованої праці «Нарис історії ЦЕСУС-у»)

Центральний Союз Українського Студентства покликано до життя Третім Всеукраїнським З'їздом, який відбувся у Празі 20. червня – 8. липня 1922 р. Як бачимо, післявоєнна генерація українського студентства нав'язала до передвоєнного періоду праці, коли в Галичині в 1909. і 1913 роках відбулися перші два всестудентські з'їзди з представниками студіюючої молоді від усіх українських земель. Нав'язувати до тих передвоєнних традицій було тим легше, що деякі учасники цього Третього з'їзду були учасниками попереднього з'їзду 1913 року. ЦЕСУСуважав себе офіційно преемником, що продовжував розпочату в 1909 р. працю. Очевидно, створення української студентської централі було колосальним кроком уперед у порівнянні з практикою довоєнних часів (до 1914 р.).

Безпосередній поштовх для створення централі українського студентства прийшов з-зовні. До того часу українське студентство на міжнародному відтинку праці презентували окремі студентські товариства поодиноких осередків. Найактивнішу діяльність у цьому напрямку розгорнула віденська «Січ» (заснована 1868 р.) та працька Українська Академічна Громада (1920-1945).

У 1921 р., в Празі відбувся перший з'їзд СIE (Confédération Internationale des Etudiants — Міжнародня Студентська Конфедерація) із осідком у Брюсселі. На цей з'їзд СIE запрошено поряд з іншими державними націями також українців (зокрема на основі офіційного визнання чеським урядом УНР і ЗУНР) Тому, що такої студентської централі в нас тоді не було, представники нашого студентства опинилися в клопітній ситуації й відтоді справа організації нашої централі стала актуальною¹⁾.

Зрештою вступлення ЦЕСУС-у до СIE не відбулося зовсім гладко. Про ті драматичні події, які рішали про справу

членства ЦЕСУС-у в СІЕ, докладно писав д-р Ю. Вітошинський в Альманаху «Січі» під заголовком «Над синім Дунаєм» (Відень, 1932), у статті про «Взаємини віденської „Січі“ з чужинцями». Цитую за Симоном Наріжним («Українська Еміграція», ст. 107), який переказує в скороченому вигляді уривок статті д-ра Ю. Вітошинського:

«На першому з'їзді СІЕ 1921 року, мали рішати справу прийняття ЦЕСУС-у в члени СІЕ, але верифікаційна комісія цього з'їзду відложила полагодження української справи до часу «привернення нормального порядку й установлення ста-лих границь України». Поновлене прохання українського студентства відносно прийняття до СІЕ дійсним членом викликало після довгих дебат аж три внесення у верифікаційній комісії, а саме: 1. внесок югославського делегата за відкинення прохання, 2. польського делегата за умовне прийняття у вільні члени й 3. чеського — за прийняття в дійсні члени.

«Перше внесення обстоював лише внескодавець, але й два другі не зібрали більшості. Справа перейшла до найвищої ради, яка від себе поставила два внесення на прийняття в дійсні або вільні члени. Але ні те, ні друге на конгресі не отримало потрібної більшості голосів. Тоді українська делегація заявила протест і демонстративно залишила залю нарад. Цей енергійний виступ українців велика частина учасників привітала гучними окликами «Vive l'Ukraine». На протест делегата Швеції, який заявив, що він тільки через непорозуміння здергався від голосування і на інтервенцію чеського представника Бофорта, заряджено друге голосування вже у відсутності українців. Внесення на прийняття в дійсні члени перевало — зате ж за прийняттям у вільні члени заявилися всі делегати за винятком трьох даних, які найбільше побивалися за українцями та які власне в цей спосіб протестували проти голосування».

Підготовча праця над створенням ЦЕСУС-у тривала досить довго. Треба було встановити зв'язки, уточнити основні питання і проблеми, поробити багато різних заходів і перевести гляд конференцій і нарад. Врешті 18.-22. квітня 1922 р. відбулася в Празі «Перелз'їзда конференція представників українського студентства», на якій уточнено місце, час і порядок денний нарад Третього Українського Всестудентського З'їзду.

Цей З'їзд відбувся при численній участі представників студентства й відпору чників наших високих училищ закладів та обох українських урядів (УНР і ЗУНР) в Празі. 20. червня - 8. липня 1922. Також і чужинці були численно репрезентовані, зокрема на святочній частині з'їзду. У зв'язку з організуванням Централі треба було продискутувати цілий ряд питань, отже ті майже титанічні наради були своєрідним «студентським парламентом», де скрещувалися різні погляди

й концепції, накреслювалися напрямні діяння та обговорювалися основні питання українського студентства.

Результатом з'їзду було створення Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС) із осідком у Празі (дата офіційного проголошення — 7. липня 1922) ²⁾. Паралельно постала Централья Допомоги Українському Студентству (ЦДУС), завданням якої було дбати про матеріальну підтримку українського студентства. Опісля, на Першому Надзвичайному З'їзді ЦЕСУС-у в січні 1923 р., ця організація об'єдналася з ЦЕСУС-ом, а власне кажучи, з Економічною Референтурою ЦЕСУС-у.

Першим президентом ЦЕСУС-у, після довгих нарад і дискусій обрано Петра Гана. В першій управі Централі, зустрічалися студентських діячів, які у пізніших роках присвятили незвичайно багато праці нашій студентській Централі. Все ж ця перша управа була лише спробою і не цілком виправдала напів. Зокрема тривала відсутність самого президента рідбілася теж некорисно на початковій діяльності ЦЕСУС-у.

Тому вже в січні 1923 р., виникла потреба скликати в Празі Перший Надзвичайний З'їзд ЦЕСУС-у, на якому реорганізовано управу. Президентом обрано Ігоря Фелєва, якого опісля ще раз переобрано на Першому Звичайному З'їзді ЦЕСУС-у в Данцигу (10.-18. липня 1923 р.) ³⁾.

З'їзд вітав вектор данцизької Високої Технічної Школи, Гергард ле Йонге. На цьому з'їзді плано управі повноваження поповнювати її склад у разі потреби новими членами (право кооптації), а з цього права у дальшій діяльності не раз управа ЦЕСУС-у широко користала. Одночасно вирішено вилавати орган ЦЕСУС-у й зобов'язано управу поробити в цьому напрямку вілповідні заходи. У підсумках праці за цей перший звітний рік (1922/23) зазначимо 550 висланих листів і загальний обов'яток на суму 21.044 чеських корон. У порівнянні з пізнішими звітами, ці цифри дуже скромні, але ж не можна забувати про тому, що це був рік початку, формування і здобування лосвіду.

У зв'язку з цим варто підкреслити моральне значення цього з'їзду і поставу на ньому представників студентства. Цю дружню атмосферу відзеркалює в «Українському Студенті» (Прага 1923, ч. 3-4) Іван Трач у своїй статті п. н. «Український Студентський З'їзд у Данцигу». У тій статті читаемо:

«З'їзд виказав повну однозгідність краївого та еміграційного студентства у станових студентських питаннях... Всі дискусії на з'їзді виказали, як добре розуміє українське студентство вагу одноцілого поступовання. Кожний делегат, які б не були його партійні переконання, був першзвавсе українцем, українським студентом. Усіх мучила одна велика ідея — нести моральну поміч Вітчизні й матеріальну тим товаришам, що опинилися без засобів на чужині...»

Підсумки дальшої праці зроблено на Другому Звичайному З'їзді ЦЕСУС-у в Подебрадах (1. - 10. липня 1924) ⁴⁾. Цей з'їзд мав неабияке значення у дальшій праці ЦЕСУС-у зокрема тому, що на ньому дійшло до першого відкритого і — очевидно — дуже гострого зудару з комуністично настроєною частиною українського студентства на еміграції, з т. зв. «зміновіховцями» ⁵⁾. У з'їзді взяло участь 61 делегатів від 16 студ. організацій. Разом 74 мандати від 3.346 членів.

**

На жаль, саме обговорюваний нами період (1922-24) позначився величезною кризою в українському студентському житті. Причини цих перебоїв і непорозумінь, які довели до кризи, були як ідеологічного так і організаційного, а часом просто таки фінансово-матеріального характеру. Першою зазнала цієї кризи Українська Академічна Громада в Празі ще в 1922 р. Від цієї до того часу, а мабуть і в історії всього українського студентства, найбільшої студентської організації відкололися дві окремі громади («Громада» і «Громада Українських Студентів-Емігрантів з Великої України»). Крім того, чехословацька влада розв'язала зразкову студентську організацію — Українську Медичну Громаду в Празі — після того, як ця громада взяла на себе добровільно вину в справі скликання протестаційного віча проти прилучення Галичини до Польщі (т. зв. рішення Амбасадорів 1923 р.).

У 1923 р., внутрішні кризи захопили також Українську Академічну Громаду в Подебрадах, УАГ в Брно, берлінську «Спілку» і віденську «Січ». Непорозуміння в берлінському та віденському товариствах виявилися зокрема в гострих формах тому, що в Німеччині й Австрії була загальна економічна криза. Спілка Студентів-Українців у Німеччині так і не переборола кризи до кінця свого існування. «Січ» у Відні довгою і мозольною працею розбудувала свою «Самопоміч» у формі власних підприємств і варштатів праці. У 1924 р. в «Січі» відбулася боротьба з комуністично настроєною групою. У Брні і Подебрадах студентські товариства розкололися. У Брні УАГ втрималася завдяки активності свого голови — Юліяна Головінського, який пізніше в 1930 р., загинув з рук польської поліції.

**

Від свого заснування, ЦЕСУС був завжди надпартійною установовою, але політичні, суспільно-громадські й світоглядові питання ніколи не були для нього чужі й байдужі. Навпаки, ЦЕСУС з надзвичайною чуйністю реагував на всі вияви українського життя і тим здобував велику популярність та авторитет.

Та якраз комуністичні представники в ЦЕСУС-і постійно і наполегливо домагалися, очевидно з тактичних мотивів, повної аполітичності і фаховості. З цього вони й почали на приклад свій виступ на Другому З'їзді ЦЕСУС-у, протестуючи навіть проти співання національного гімну. Та на цей демагогічний гачок наше студентство, зорганізоване в ЦЕСУС-і, себе зловити не дало. Адже загальнонаціональні справи не могли бути байдужими для політичної еміграції, що мала за завдання репрезентувати назовні поневолену Батьківщину й бути її речником закордоном.

Ось що писав про роля нашої студентської централі в той час її президент Ігор Федів у своїй статті п. н. «Українське Студентство і ЦЕСУС у міжнароднім житті» («Студентський Вісник», 1925, ч. 8, ст. 7):

«Виховуюча роля ЦЕСУС-у з особливою яскравістю відбилась на суспільно-партійній диференціації поглядів молодої генерації. Хто мав змогу слідити за перебіgom конгресів, з'їздів, віч і сходин, які відбувались на терені ЦЕСУС-у, той наглядно мусів побачити, як ЦЕСУС своїм існуванням впливав на політичне вироблення делегатів, референтів, бесідників, дорадників і споєніх з ними груп, бльоків, фракцій чи навіть поодиноких «диких» гуртків... Через ЦЕСУС — українська студентська «череда» здиференціювалась. Світогляд мас розбився на певні «світи», які мають свої хотіння, домагання, цілі, за якими йдуть прояви думки, діла й змагання, наслідком чого твориться суспільне життя, яке з тої «малої школи» виявиться, як і виявляється вже на широкому терені суспільної політики. Від монархізму аж до комунізму — переливалась і переливається суспільна думка нашої молодої генерації в рамках ЦЕСУС-у, що є рівно ж позитивним явищем українського суспільного життя».

Як на внутрішньому, так і на зовнішньому форумі реагував ЦЕСУС дуже чутко й гостро на недолю наших окупованих ворогами земель, на факт існування українських таємних високих шкіл і на окремі випадки виламів із загально-національного фронту в цих питаннях. Тому централі підтримувала акцію проти українських студентів, що тікали зі Львова студіювати в польських університетах; тому ЦЕСУС так гостро зареагував на виступ проф. Р. Смаль-Стоцького в справі українських високих шкіл та пізніше проголосив проти нього всестудентський бойкот ⁶⁾.

Варто згадати ще про активну участь ЦЕСУС-у у ювілейних урочистостях на честь наших учених і діячів, про улаштування національних роковин та про ініціативу в справі захисування Українського Академічного Комітету, що за посередництвом ЦЕСУС-уувійшов до Ліги Націй і поруч з нашою студентською централею, єдиний мав легальну змогу виступати на міжнародному форумі. Опісля ЦЕСУС стар співос-

новником Музею Визвольної Боротьби України в Празі та ви-
делягував представником до цієї установи М. Коновалець. Ко-
ротко, в усіх ділянках нашого тодішнього різноманітного
життя ЦЕСУС брав завжди якнайактивнішу участь.

Від самого початку свого існування, Управа ЦЕСУС-у ро-
била заходи, щоб перевести осідок централі на Рідні Землі, а
саме до Львова. В наслідок різних політичних труднощів, які
робила польська влада і різних практичних міркувань, реалі-
зацію цього пляну постійно відтягали, але до 1928 р. ця спра-
ва не сходила з порядку денного нарад Управи ЦЕСУС-у.
Щойно після листопадових подій того року (з нагоди десяти-
річчя львівського повстання 1. листопада 1918 р.) цю думку
закинено раз назавжди. Не було найменшого сенсу віддавати
долю нашої студентської централі на ласку й неласку поль-
ських окупантів.

1) Подаю на підставі усних інформацій проф. д-ра І. Федева.
Зрештою, в цьому факті треба шукати вияснення, чому ЦЕСУС, за-
снований у 1922 р., рахувався членом СІЕ вже від 1921 р.

2) Ця дата подана в офіційному протоколі з'їзду, виданому літо-
графічним способом (тираж — 150 прим.). М. Масюкевич подає дату
5. 7.; див. «У третю річницю», «Студентський Вісник» 1925, ч. 8, ст. 1 і
даліші.

3) Про перший рік діяльності ЦЕСУС-у не збереглося у вільному
світі багато матеріалів, а тому цей розділ писано в першу чергу на
основі споминів тодішніх діячів і скрупних згадок у пресі. Досить до-
кладно пише про цей період В. Мартинець у своїй монографії «Від
УВО до ОУН» (Мюнхен, 1949), де багато місця присвячено праці ЦЕ-
СУС-у. Однак сама тема підказувала авторові більше зупинятися на
подіях, які розгорталися у Львові і згадувати працю ЦЕСУС-у остіль-
ки, оскільки вона мала значення для діяльності УВО. Не зважаючи
на це, у споминах В. Мартинця є багато цінних даних про тодішню
працю ЦЕСУС-у і про ту атмосферу, в якій доводилося ставити перші
кроки праці.

В. Мартинець подає в цитованій праці (стор. 114) дату з'їзду 9.-18.
липня. Очевидно 9. липня відбулася нарада делегатів, отже й ця да-
та цілковито виліпдана, хоч ми подаємо дату, зазначену в «Студент-
ському Віснику». В праці С. Наріжного («Українська еміграція»), на
стор. 105. зазначено дату 11.-18. липня 1923, а під фотознімкою XLVI,
141:10.-17. липня 1923!

4) С. Наріжний, у цитованій праці (XLVII, 143), подає дату 3.-9.
липня, але ж 1. і 2. відбулися наради делегатів, а 10. липня конфе-
ренція, яка була безгосереднім продовженням з'їзду, а тому тут і по-
дано «ширигу» дату.

5) На цьому місці не можна собі дозволити докладніше зупинити-
ся над цим явищем, в якому таку неславну роль відіграли також М.
Грушевський, а зокрема В. Винниченко та інші «провідники».

6) Щойно після другої світової війни, В. Мудрий у своїх статтях
та окремих працях, присвячених справі Тайного Українського Уні-
верситету у Львові, вияснив деякі закулісні справи з тих часів і ча-
стинно регабілітував проф. Р. Смаль-Стоцького. Невиясненим лиши-
лося питання, чому ці справи не можна було вияснити тоді, коли во-
ни стояли на вістрі меча. З другого боку треба зазначити, що проф.
д-р Роман Смаль-Стоцький дуже багато допомагав українським сту-

дентам у Варшаві, не зважаючи на їх переконання, та інших містах Польщі. Для українських студентів у Варшаві він заснував інтернат. Конфлікт проф. Р. Смаль-Стоцького з ЦЕСУС-ом, який ще загострився в 30-их роках, мав — очевидно — політичне підłożжя і тут не місце його розбирати.



Михайло Пронченко

І ДЕ НАС НЕ БУЛО...

І де нас не було — і в Котласі, і в Тигді,
І за Байкалом теж, і в хугах Колими, —
Скрізь наші сльози, наче роси, стигли
І в вічній мерзлоті складали душі ми.
І в Магадані, в Соловках далеких,
Де сніг, як бите скло, холодний і сумний,
Де в серці туга, мов задуха спеки,
І блиск полярний, хмурий і німий.
На всіх щляхах, на всіх дорогах дальних, —
Кістки розсіяні без сповіді й хреста,
І тільки вітер синій і печальний
Тужить, мов мати з криком на устах.
Лежать вони, де звірі і руїни,
А навкруги — ліси сумують, як моря,
І тільки пісня — пісня України
На кості часто ляже, як зоря.
То пісня тих, що ще лопату можуть
Тримати в руках і тачку гнати в хід,
І дивляться ті очі в далину, де рожі
Виводить, мов різьбар, далекий небозвід.
І дивлять, і бачать — рідну Україну,
І золото степів, і діток дорогих, —
І Дніпр тече, і пісня солов'їна
Цвітінням обсипає поле й береги.
І серце рветися, і холонуть руки.
І мить — і вже не встане. Не чекай!
А десь далеко — точать матір муки,
Дружина, діти і трагічний край.
І в серці туга, мов задуха спеки,
І блиск полярний — хмурий і німий.
Скрізь ми були — і в Соловках далеких,
Де сніг, як бите скло, холодний і німий.

Ю. Пундик

ОСНОВИ ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

Чи вас, Читачу, часто бентежать питання, зв'язані з господарським життям? Якщо ні, то ви щаслива людина. Якщо так, то ви не є самі: навіть економісти з довгим практичним досвідом весь час цими питаннями цікавляться, дискутиують, не погоджуються між собою і «ломлять собі голову», як і ви.

Недавно на конференції економістів в Америці, триста видатних господарників дискутували питання заходів проти інфляції і — як писав один журнал — триста учасників дали триста різних рецепт. Не забуваймо, що всі вони стояли на принципах вільної приватної, т. зв. капіталістичної системи господарства. А зведіть їх з економістами, які стоять за соціалістичний господарський устрій. Тоді щойно буде дискусія!

Біда з економікою і економічною політикою в тому, що вона життєво заторкує кожного з нас, б'ючи по нашій кишені, викликає емоції, а емоції рідко коли є раціональні. Кожен з нас наприклад знає, що держава має необхідні видатки. Кожен з нас також погоджується, що на покриття цих видатків держава мусить збирати з громадян податки. Але кожен з нас (покажіть мені виняток!) намагається оминути плачення податку...

Або попробуйте з точністю передбачити розвиток і хід господарського життя на найближчий час. Таке передбачення можливе хіба лише (і то не завжди точно!) в тоталітарній системі, де всі подробиці людського життя є контролювані урядом. У вільній системі, в якій ми живемо, хід господарського життя залежить від того, що робите ви, я, наш сусід, а навіть наша дитина.

Уявіть собі, що раптом, навіть без зговорення, ми всі перестанемо їсти м'ясо, а наші діти — солодощі. Не треба бути економістом, щоб передбачити, як це відіб'ється на селянах, які плекають худобу й вирощують цукровий буряк, та на м'ясних і цукрових фабриках. Але це ще не все. Ті селяни будуть примушенні перестати купувати речі, що їх виробляє індустрія, в якій може й ми працюємо, тим позбавивши нас з праці й прибутку. Тепер вже ми, хочемо чи не хочемо, мусі-

тимемо перестати споживати не тільки м'ясо, але й багато інших речей. Чи могли ми передбачити, що відмовляючись їсти ковбасу й м'ясний обід, ми виписували собі квиток безробітного?

Чи це означає, що все господарське життя позбавлене логіки, здане повністю на плив течії життя і людських вподобань та емоцій? Зовсім ні. В господарському житті є свої закони, з якими кожному з нас варто познайомитися, щоб краще зрозуміти це, що з нами і довкола нас діється.

Від чого залежить багатство країни?

Всім відомо, що пересічний американець живе заможнью тому, що Америка — багата країна. Від чого ж залежить багатство Америки?

Ми беремо приклад Америки, щоб відразу відкинути комуністичний аргумент, що багатство країни залежить від експлуатації її колоній. Америка не мала й не має колоній. Хтось міг би згадати Філіпіни, як колишню колонію Америки, але філіпінці, здається, не дуже нарікають на колоніальну експлуатацію Америки.

Відкиньмо відразу і наявність запасів золота, як підставу американського багатства. Триста років тому, Еспанія мала чи не найбільше золота в Європі, а сьогодні є однією з найбідніших країн. Безперечно, Америка має порівняльно великі запаси золота, але його не вистачило б на те, щоб американці могли прожити один місяць. Колись золото служило як грошова монета. Нині воно має обмежену роль гарантера обмінної вартості гроша в закордонних грошових транзакціях. Не запаси золота гарантують багатство країни, а навпаки. Після останньої війни, західня Німеччина зовсім не мала золота, сьогодні вона є однією з найбагатших країн Європи.

Хтось скаже, що багатство Америки основане на великих природних багатствах країни. Але ці багатства лежали в Америці століттями невикористані, а власники цих багатств — індіяни — можливо й сьогодні вганяли б по преріях і лісах напівголі й не завжди ситі, не зважаючи на багатства. Щойно наплив білих імігрантів з Європи спричинився до того, що — здебільшого за останніх півтора століття — ці невикористані багатства перетворилися в засоби заможного життя. Китай чи Індонезія, Конго чи Венесуеля, Саудська Арабія чи Ірак — мають також величезні природні багатства, а проте це країни з найнижчим рівнем життя, в яких велика частина населення вмирає з голоду в злиднях. СССР має не менші від Америки багатства, а проте не кожен може собі купити кожного року пару чобіт, не зважаючи на «плян», «соціалізм» і ше там Бог знає що.

Отже, крім природних багатств, підставою заможності є

розумно організована й використана людська праця та винайдливість. Ледар навіть у райському саду може вмерти з голоду. Працюй, небоже, то й Бог тобі допоможе! — говорить наша народня мудрість.

Американцям легко працювати, коли вони мають машини, — скажете. У цьому й суть, що третім важливим фактором багатства і добробуту країни є наявність інструментів праці, того, що ми називамо капіталом (в економічному розумінні, мейже кожен з нас є «капіталом», тобто власником виробничого знаряддя, бо навіть сокира для рубання дров є капіталом). Колись робітник в копальні залишої руди мусів добре попріти цілий день, щоб видовбати 10 тонн руди; сьогодні той самий робітник за один раз велетенською черпалкою видовбує з ями і висипає до вагону або на вантажний автомобіль 30 тонн руди. Очевидна річ, що при більшій видайності праці знижуються кошти продукції і кошти виробу, а одночасно зростають заробітки робітника і його життєвий рівень.

Крім збільшення видайнosti праці, капітал допомагає «відкривати» нові природні багатства. Колись вода в бурхливих гірських річках служила хіба лише на те, щоб нею полюбуватися і вмитися. Нині люди запрягли її до виробу електричного струму, щоб освітлювати наші хати й порушувати машини. Сто років тому, власники нафтових джерел проклинали земний газ, бо він перешкоджав у видобуванні нафти і його треба було спалювати, відразу при джерелі. Сьогодні за цей самий газ люди платять гроши. Кілька десят ще років тому, шукаючи золота з призирством відкидали камінь, який геологи називали уранієм. Сьогодні сини тих же шукачів золота навіть не звертають уваги на сліди золотої жили, шукаючи за покладами вартісного уранію.

Де не гляньмо довкола нас, бачимо приклади того, як капітал і людська праця та розум щодня творять нові речі, які облегчують наш спосіб праці і роблять життя вигіднішим, заможнішим і порівняльно дешевшим. Місіс Смідт, якої чоловік працює як майстер на заводах Форда, живе мабуть вигідніше (хоч може не так весело й безтурботно), як жила мадам Помпадур.

Як твориться капітал?

Колись наш пра-прадід, що жив у печері й живився лісовими ягодами, або принагідно зловленою твариною чи рибою, задумав зробити собі крем'яну сокиру. Це йому забрало чимало часу, на протязі якого, не маючи часу на шукання харчу, він мусів голодувати, якщо заздалегідь не поробив собі запасів. Зробивши однаке сокиру, він побачив, що відтепер він могтиме полювати на більші тварини й мати не тільки більше м'яса, але навіть і шкіру на одяг. Дуже можливо, що коли він

одного дня, після ситого обіду, відпочивав біля своєї печери, до нього прийшов його сусід:

— Позичте мені, куме, на день вашої сокири, а я вам вже за те пів динозавра принесу!

— Та беріть, куме. Не забудьте тільки про динозавра!

І наш пра-прадід обернувся на другий бік, навіть в гадці не маючи, що майбутні економісти назвуть його першим капіталістом, тобто власником виробничого знаряддя, а Маркс навіть в експлуататори його запише за те, що він взяв з сусіда половину динозавра за право користуватися його капіталом — сокирою.

В основі, творення капіталу є тимчасове обмеження споживання і зужиття збереженого продукту й праці на виріб знаряддя більш продуктивного виробництва. Наш пра-прадід зберігав харчі й голодував на те, щоб зробити сокиру. Кожен хлібороб зберігає і не споживає частини свого врожаю, щоб мати насіння на другий рік (насіння — це також капітал) і щоб купити штучні погної, сільсько-господарські машини, побудувати кращі господарські будинки тощо. Так само й нація мусить відкладати частину своєї біжучої продукції на будову машин і заводів. Напр. сталь можна зужити або на будову автомобілів, холодильників і інших предметів щоденного споживання, або на виріб капіталу — машин, фабрик тощо.

В народньому господарстві ідеться про те, щоб не зужити всієї випродукованої сталі на потреби щоденного споживання. Якщо ж нація не продукує сталі, вона мусить берегти частину того, що вона продукує, — напр. збіжжя, — на те, щоб продавши свій продукт закордоном, купити потрібні їй машини.

Основною проблемою господарства більшості відсталих країн, які намагаються підняти свій добробут, є те, що при низькому рівні продукції і при великому числі населення, вони неспроможні заощаджувати частину своєї продукції на будову капіталу. Такі країни як комуністичний Китай або Сов. Союз розв'язують цю проблему досить просто, примусово й згори позбавляючи населення мінімальних засобів прожитку і використовуючи коштом людських терпінь і жертв набуті збереження на розбудову капітальної (і військової) індустрії. Тоді, коли в Україні в 1932-33 р. з голоду вмирали мільйони людей, українська пшениця йшла закордон на закуп машин. За дерево, випродуковане коштом життя мільйонів в'язнів концтаборів, Москва купувала в Англії машини; вся промисловість Сибіру — збудована на кістках мільйонів людей.

В синтезі, яка визнає гідність людини, проблема браку капіталу може бути розв'язана тільки шляхом плянового використання домашніх добровільних збережень і при допомозі зовнішнього позиченого капіталу. Згадка про чужинецький капітал часто викликає побоювання чужої експлуатації. Але не забуваймо, що основою промислового розвитку Америки

сто років тому був у великій мірі англійський капітал (давно вже виплачений) і що — наприклад — сучасний господарський розвиток Канади оснований на вкладі англійського та американського капіталу. Відсутність чи наявність експлуатації країни чужинецьким капіталом залежить від мудrosti господарської політики даної країни. Якщо ми позичаємо в банку гроші на будову власного підприємства, це не означає, що банкір стає автоматично експлуататором нашого багатства.

Парадокс ощадності

Хто вирішує, що і скільки з народньої продукції має бути збережене на потреби капіталу? Як ми згадали вище, в тоталітарних державах — це вирішує уряд, не рахуючись з потребами населення. У вільних системах, кожен з нас сам вирішує.

Вам — мабуть — доводилося бути на імпрезах, на яких ви купуєте відповідну кількість квитків і за ті квитки можете піти й вибрати при буфеті відповідну кількість того, що ви забажаєте: пляшку пива чи содової води, сендвіча, обід, морозиво тощо. В народному господарстві, сума грошей, виплачених за працю як рента й відсотки від капіталу, — рівняється сумі гарості всієї народньої продукції. Доляр, франк, чи фунт, зароблений нами, являється по суті таким квитком на імпрезі, який дає нам право вибрати з народнього «буфету» відповідну кількість народнього продукту.

Частину тих квитків від нас відбирає держава у формі податку, тобто нашої оплати державі за ту охорону й обслугу, яку вона нам дає. Решту квитків ми можемо зужити так, як собі бажаємо. Ми можемо їх обернути всі на харчі й інші предмети споживання. Якщо ми всі так зробимо, тоді нічого не лишиться на машини й заводи для майбутньої продукції. Ми можемо обернути лише частину наших квитків на предмети споживання, а решту на закуп матеріалів для будови машин і заводів. Якщо ми самі не знаємо, які машини будувати, або боїмося ризика, зв'язаного з продукцією, ми можемо випозичити наші збереження комусь іншому, хто знає і не боїться ризика. Це ми можемо зробити або безпосередньо, або за посередництвом ощадностевої інституції — банку тощо. Той, хто позичає, сподівається обернути неспожиту нами частину народнього продукту у інший продукт з зиском і для себе, і для нас.

Ощадність є не тільки позитивною прикметою людини, але — як бачимо — й необхідністю для господарського росту країни. Однаке, як і все в світі, ощадність добра тільки до певної міри. Уявім собі, що ми всі перестали споживати й почали складати наші гроші в банках. Без нашого споживання всі підприємства примушенні будуть стати й ми всі опинимося

без праці. Наші заощадження в банках, яких ніхто не потребуватиме, бож ніхто не позичатиме на нові машини й заводи, коли старі стоять, — скоро розійшлись би на харчі й замість стати багачами, ми всі опинились би між жебраками.

Дещо про закон подачі й попиту

Закон подачі й попиту є найбільш відомий з економічних законів. Він дуже простий: якщо в умовах вільної ринкової конкуренції, підприємства випродукують більше, ніж споживачі готові купити по даній ціні, ціни мусять упасти до такого рівня, на якому б люди купили випродуктований товар. І навпаки: якщо кількість виробів на ринку є менша ніж запотребування на них, покупці підіб'ють ціни знову до такого рівня, на якому запотребування рівнятиметься поданій на ринок кількості.

При ціні 100 дол. за кілограм масла, продуценти готові за валити весь ринок маслом. Але чи багато знайдеться покупців? Натомість при ціні — один цент за кілограм, споживачі розхапають масло. Але чи багато буде продуцентів, готових продавати по тій ціні? Врешті-решт ціну масла на ринку визначує подача й попит десь між одним центом і сто доларами. Навіть і монополіст мусить рахуватися з попитом при визначуванні ціни на свій продукт, бо якщо б у цілій країні був тільки один продуцент масла, то й він мусів би пам'ятати, що при надмірно високій ціні на масло, люди перестануть його істи, зокрема, коли є інші товари.

Абсолютна монополія можлива лише в умовах тоталітарної політично-господарської системи, в якій держава, як напр. СССР, є продуцентом усіх продуктів і може встановляти ціни, не боячись конкуренції та тримаючи споживача наче господарського раба на своїй ласці. Старі імігранти в Америці, які працювали в шахтах або на лісовому виробництві, пам'ятають т. зв. компанійні крамниці, які були власністю працедавця і в яких робітники примушенні були купувати все те, що ім потрібне було для життя, по цінах, визначених працедавцем. Вся советська торгівля і є такою компанійною крамницею.

Ані попит, ані подача не є постійні. Попит змінюється у наслідок змін в населенні, в його вподобаннях і потребах — дійсних чи уявних. В одному сезоні модні короткі сукні, в другому — довгі, відповідно до того міняється і ціна, якщо подача є та сама. Але й подача міняється постійно. Брак сировини, напр. під час війни, зменшує подачу продукту і підвищує ціну на нього (пригадаймо брак бензини в Європі під час Суезької кризи в 1956. і 1957 рр.). Удосконалення методів продукції збільшує подачу і має тенденцію знижувати ціни. Десять років тому, кольорові телевізійні апарати коштували в

Америці 1.000 дол., тепер вони далеко країні й коштують лише біля 500 дол.

Важливим фактором у подачі і цінах є також величина ринку, тобто запотребовника. Великий ринок з масовим попитом дозволяє здешевлювати продукт через застосування вдосконалених методів масової продукції. Уявім собі, скільки коштував би автомобіль Форда, коли б заводи випускали тільки один автомобіль на рік. Свого часу Чарлі Чаплін висміював в одному зі своїх фільмів конвеєрну систему продукції, яка наче б то зробила робітника автоматом. Але треба пам'ятати, що ця конвеєрна система дала змогу тому ж самому робітнику, працюючи значно менше як колись, мати таке життя, про яке він колись міг тільки мріяти. Для американського робітника колись автомобіль був мрією і предметом люксусу; нині, завдяки у великий мірі конвеєрній системі, він є предметом щоденного вжитку.

Роля закордонної торгівлі в нашому житті

Ми ствердили вище, що чим більший ринок, тим більші можливості примінення дешевших методів масової продукції і нижчих цін. Америка вела перед в автоматизації і механізації продукційних процесів просто тому, що мала природний домашній ринок збути: велике населення на великому просторі від Атлантичного до Тихого океану, від Великих Озер холодної півночі, до теплих вод Мексиканської затоки.

Засяг ринку збути не обмежується лише кордонами держави. Поглянемо на предмети нашого щоденного споживання: ми імо хліб з канадської пшениці, м'ясо — можливо — аргентинського походження, норвезькі сардинки, ісландську рибу, п'emo бразилійську каву, або цейлонський чай з італійською цитриною і кубинським цукром. Наш одяг — з австралійської вовни, єгипетської бавовни чи американського нильону. Світимо електрикою, яка доходить до нас по чілійській міді, пишемо мексиканським графітом, наш засіб транспорту зроблений хоч і з домашньої сталі, але ця сталь мусіла бути направлена марганцем, спровадженим з Африки.

Це лише коротенька ілюстрація нашої залежності від закордонної торгівлі. Безперечно, ми могли б прожити без цих закордонних імпортів, так як обходились колись без них наші діди. Але наскільки убогіше було б наше життя! Багато речей, які ми купуємо закордоном, можна було б продукувати дома. При біді навіть і банани можна було б вирощувати біля Парижу, але їхня ціна була б недоступна для більшості з нас. Отже, чи не краще нам використати наші засоби і енергію на продукцію напр. роверів, за які ми в свою чергу можемо купити дешево в Гватемалі банани? І нам вигідніше, і гватемальці збагатяться.

У цьому й весь принцип закордонного торговельного обміну: так як і між окремими людьми в суспільності, кожна країна користає, коли вона спеціалізується в цьому, до чого вона найбільш придатна, чи то своїми природними багатствами, чи теж технологічною перевагою, або навіть традицією, виробленими здібностями населення, і обмінює свій продукт за продукт іншої країни. Це поширення ринку збуту допомагає одночасно і здешевленню продукції. Чим більше людей обслуговує швець, тим більша його можливість почати виробляти черевики дешевше і швидше за допомогою спеціальних машин. Створення одного великого ринку і розподіл господарських функцій для збільшення добробуту і є метою таких господарських блоків як напр. тарифний союз Франції, Німеччини, Італії, Бельгії, Голландії і Люксембургу.

Запитаете: якщо міжнародня господарська спеціалізація вільний торговельний обмін така вигідна річ, то чому кожна держава встановлює митні обмеження, які іноді зовсім не допускають чужих виробів?

Поки розглянемо речеві аргументи, зупинімся коротко на — нашу думку — неречевому аргументі, що його часто можна почути: купляючи закордонну річ, напр. у Франції американського «Форда», ми зменшуємо збут на домашній продукт, напр. на «Дофінки» Рено, і тим самим позбавляємо праці нашого робітника.

Що ж зробить американський експортер з тими франкарами, які він заробив на продажі «Форда»? Оправить їх в рамки й повісить на стіні? Очевидно ні. Звичайно, він зважить їх на закуп у Франції перфюм, шовку, вина, а може навіть автомашин Рено, якими в Америці також їздять. У кінцевому балансі, купуючи закордонні товари, ми таки допомагаємо нашій власній індустрії, тій, що продукує для експорту.

Згадаймо тепер декілька речевих аргументів в користь митних обмежень.

1. Політично мілітарні, які мають на меті унезалежнити господарство країни на випадок політичного або військового конфлікту, або ослабити господарство ворога.

2. Анти-демпінгові мита, тобто обмеження ввозу товарів, які інша країна намагається експортувати закордон по ціні нижчій від власних коштів продукції на те, щоб підривати господарство інших країн або щоб опанувати ринок. Деяло подібна ситуація існує, коли якась країна намагається «експортувати своє безробіття», продаючи по незвичайно низьких цінах свої товари закордон на те, щоб тільки затруднити своїх безробітних, викликаючи одночасно небезпеку безробіття в інших країнах.

3. Мита для охорони ломашньої молодої індустрії, яка тільки пробує ставати на ноги і має перспективи зайняти в майбутньому сильну конкуренційну позицію на міжнародньо-

му ринку, якщо чужа конкуренція не знищить її ще «в колисці».

4. Мита з метою регулювати господарську розбудову країни, стримуючи імпорт, з погляду господарських потреб — здивих речей, а використовуючи здобуті з експорту фонди на закуп за кордоном важливих товарів. З господарського погляду такої країни, трактор і машини важливіші ніж банани й люксусові автомашини й тому країна намагається обмежити імпорт бананів і тих машин.

Це, що нас найбільше болить: депресія та інфляція

Ніщо не викликає в кожного з нас таких емоцій, як господарська депресія або інфляція. Кому приємно жити в постійній непевності за свою працю і заробіток, або взагалі стратити цей заробіток під час депресії? Або кому приємно дивитися, як вартість його заробленого гроша постійно маліє, тим більше, коли його прибуток залишається в номінальній вартості той самий, як напр. у випадку пенсіонерів?

Депресія і інфляція — це господарські недуги й обіцянки усунути ці недуги були і є улюбленним засобом політичної агітації так ідеалістичних реформаторів, як і звичайних політичних спекулянтів і демагогів. Комуністи напр. твердять, що тільки комуністична система господарства дає можливість ліквідувати ці недуги. Дотеперішній досвід СССР цього не підтверджує. Щоправда, назверх в СССР нема безробіття, але це тільки тому, що держава може примусити своїх мешканців прийняти будь-яку працю без огляду на винагороду. Потенціяльні советські безробітні замітають березовими мітлами вулиці міст або — працюють в концтаборах. В Америці ж наприклад значна частина безробітних є безробітними тільки тому, що підмога від уряду і місцевих установ суспільної опіки запевнює їм без праці достатній прожиток і тому вони не погоджуються приймати будь-яку працю.

Інфляція є хронічним явищем СССР. Доказом цього хочби наявність т. зв. вільного ринку, на якому ціни є в кілька разів вищі від офіційних цін, і недавно грошова реформа, сполучена з конфіскатою дотеперішніх збережень. Це й природно: при хронічному браку товарів в СССР — інфляція є неминучою.

Коли взяти до уваги, що рушійним мотором в господарському житті є такі наші досить змінливі людські уподобання і почування, годі дати повну гарантію, що будь-яка система виелімінует ці дві недуги господарського організму, так як найбільш модерна медицина не може повністю гарантувати наше здоров'я. Але ряд заходів у вільних західніх господарствах в останніх десятиліттях показує, що ці недуги можна, якщо не повністю ліквідувати (як це передбачають деякі оп-

тимістичні економісти), то бодай значно злагіднити і контролювати, звести їх лише до стану легкої грипи без небезпеки запалення легенів.

Чим спричинені ці дві недуги?

Почнімо від основного факту: вся наша продукція (національний продукт) є продукцією на потреби споживання, інвестицій і державних видатків. Уявім собі, що одного року сума національного продукту рівняється сумі споживання, інвестицій і державних видатків. Уявім собі, що одного року видатки на інвестиції зменшилися з різних причин, яких не будемо тут розглядати, може навіть у наслідок зменшення нами споживання (пригадайте парадокс ощадності!). Якщо інші складові частини суми нашого національного продукту залишаться незмінні, зменшення інвестицій означатиме зменшення національної продукції, тобто зменшення затруднення. Створене таким чином безробіття в свою чергу може викликати дальнє зменшення споживання, дальший упадок інвестицій, більше безробіття і т. д. Маємо депресію.

Ми вище писали про гроші як квитки, за які ми з громадського буфету можемо вибрати, що нам довподоби. Уявім собі, що якась організація влаштовує прогулянку, або як це в Америці називається — пікнік. Прогулянковий комітет приготував відповідну кількість напитків і харчів і роздав учасникам прогулянки відповідну кількість — скажім, тисячу — квитків, достатню якраз на кількість заготовлених напитків і харчів. Уявім собі, що агент ворожої організації, щоб спричинити заколот на пікніку, роздав учасникам пікніку ще тисячу таких самих квитків (однією з популярних розваг воюючих сторін під час війни є фабрикувати фальшиві гроші противника і пускати їх на його території на те, щоб впровадити хаос його господарськє життя!).

На щастя пікніковий комітет своєчасно довідався про цей саботаж. Що він має робити? Видавати напитки й харчі за старими цінами? Тоді їх вистачить тільки для половини учасників, тих, які поспішать до буфету. Пізні Івани примушенні будуть відійти голодні, лаючи комітет, а то можуть його ще й побити! Уневажнити всі старі квитки й видати нові, по одному новому за два старих? (Чи не нагадує це вам грошової реформі?). Це можливе, але з різних престіжевих, політичних і практичних причин комітет може не захотіти цього зробити. Послати поліцію і сконфіскувати у кожного учасника половину квитків? (Пригадуєте збирщиків податку?) Це було б дуже непопулярно. Отже, залишається простіший вихід: негайно подвоїти ціни при буфеті: що мало коштувати один квиток, тепер коштуватиме два. Маємо інфляцію, зменшення реальності вартості наших квитків: раніш за один квиток ви могли купити 10 пляшок содової води, тепер — тільки п'ять.

Якщо ці додаткові ворожі квитки були роздані учасникам

пікніку пропорційно до того, що вони раніше отримали від комітету, нікому нема кривди. Кожен дістане при буфеті стільки, скільки він раніше сподівався дістати. Але якщо вони були роздані нерівно, тоді одні з учасників виграють, а другі будуть покривжені. Хто мав один квиток і не дістав більше, могли спожити тільки половину того, на що він раніше мав право; хто мав два квитки, а дістав додатково тільки одного, могли тепер, замість 20 пляшок содової води, купити тільки 15. У нашому господарському житті звичайно розподіл нових квитків не відбувається пропорційно і тому частина населення є завжди покривдена інфляцією.

На думку деяких економістів, невелика інфляція є навіть побажана, бо стимулює більше споживання, більшу продукцію, додаткові інвестиції і веде до росту продукції, що випереджує ріст цін, створює більший загальний добробут. Прикладом такої інфляції є сучасна американська інфляція, яку один гуморист окреслив як ситуацію, в якій ми примушені платити більше за речі, яких ми раніше не спроможні були купувати.

Однак, легка інфляція може перетворитися в поважну, в якій люди втрачають віру в вартість гроша, вілмовляються вклалати його в продуктивні інвестиції і вкінці виникає повний хаос, дезорганізація і упадок господарського життя. Приклад такої інфляції дала хоч би Німеччина в половині 1920-их років, коли ціни подвоювалися кожного дня і коли переслання звичайного листа поштою коштував один мільярд (!) марок.

Як бачимо, інфляція — це зросток покупної спроможності і попиту непропорційно більший в порівнянні зі зростом попиту. Що спричиняє в нормальному житті країни такий зрост? Щоб не заплутуватися в складних питаннях господарського життя, візьмімо кілька уярвих прикладів зі згадуваного вище організаційного пікніку. Думаю, що читачам легко буде провести аналогію між цими прикладами і національним життям.

Випадок 1: Ворожа організація зорганізувала напад на пікнік. Щоб відбити напад, комітет доручив учасникам заготовляти каміння, платячи за працю додатковими квитками до буфету. Під час самого нападу, частина пляшок з напітками була вжита як зброя, а частина харчів була знищена ворогами. Напад успішно відбито, але запаси буфету змаліли, а кількість квитків в руках учасників, а також спрага й апетити зросли.

Випадок 2: Щоб здобути популярність, комітет дозволив частині учасників брати речі в буфеті без квитків, на кредит. Кількість квитків в руках учасників пікніку залишилась та сама, але буфетні запаси змаліли.

Випадок 3: Комітет вирішив продати іншій організації частину запасів буфету за квитки, які роздано учасникам

пікніку. Цей «експорт» запасів — зменшив запаси, збільшивши одночасно кількість квитків.

Випадок 4: Обслуга буфету й оркестра, що мала грати до танців, зорганізувались у професійну спілку і, погрожуючи штрайком, домоглися від комітету додаткових квитків.

Цей останній приклад має свою аналогію в звичайному господарському житті тільки тоді, коли зрост заробітних платень не покривається зі зростом виробничої продуктивності робітництва. Коли ж ця продуктивність зростає швидше, ніж заробітні платні, такий зрост заробітних платень не є інфляційний і є не тільки оправданий, але й з суспільного та господарського погляду побажаний. Іншими словами, якщо робітник раніше виробляв денно 10 штук якогось товару за 10 доларів, а тепер виробляє 15 штук, то збільшення його платні до 15 дол. не піднесе ціни на його продукт, а одночасно його додатковий заробіток і додаткове споживання можуть причинитися до пожвавлення всього господарського життя.

Цей короткий розгляд причин депресії і інфляції вказує на заходи, які країна і уряд в першу чергу повинні вживати, щоб поборювати ці господарські недуги.

Коротко: лікування депресії вимагає збільшення видатків. Державна допомога безробітним, зменшення особистих і фірмових податків і облегчення банкового кредиту — можуть добитись збільшення споживання та інвестиції. При сильнішій депресії, коли найбільші податкові й фінансові спонуки не спроможні переломити пессімізму інвеститорів і продуцентів, економічне життя мусить бути підсилене додатковими видатками уряду на різні урядові інвестиції: будову школ, шляхів тощо.

Поборювання інфляції вимагає протилежних заходів — зменшення споживання і залівих інвестицій через кредитове обмеження і збільшені податки та зменшення державних видатків, якщо це можливе.

Це простий рецепт. Біда тільки в тому, що часто годі встановити, коли і з якою силою його примінювати. Іноді, підозріваючи появу об'явів депресії, уряд, примінивши проти-депресійні ліки, раптом примушений ствердити, що тривога була передчасна і що заскора вжиті проти-депресійні ліки штовхнули господарство в інфляційну гарячку. На другий раз, боючись повторити попередню помилку, уряд може чекати налто довго, давши змогу депресії лійти до поважного стану, глибокої кризи. Це лише один з прикладів тоуднощів у приміненні заходів проти господарських недуг, а також трулнощів у пілборі правильних заходів є більше і годі їх в короткій статті обговорити.



Це, що ми подали, є тільки загальною схемою господарського життя. Воно зовсім не роз'яснює заплутаних його деталів. Це наче загальний опис принципів автомобіля: він порушується бензиною, яка, спалюючись в ціліндрах, витворює силову енергію до обертання коліс. Щоб запалити мотора, треба натиснути на електричний контакт; ідучи, повертайте керму на ліво, чи на право, відповідно до потреби і не забувайте підливати бензини до мотору.

Вся ця інформація не робить з вас автомобільного механіка, хоч, якщо ви й цих речей не знали, вона дає хоч загальне уявлення про автомобіль. Так само інформації про економіку, подані в цій статті, не зроблять з вас експерта-економіста, бо й сам автор не вважає себе за такого.



Леся Храплива

ПАМ'ЯТИ ГЕТЬМАНА МАЗЕПИ

Спробуймо знову, як за давніх літ
Струснути пил, що нам життя покрите,
Черпнути мудрості старих пійт
І панегірик Гетьману створити.

Поклін красі бароккових фасад
І Академії великовченім мурам,
І тим очам, що досі ще горять
Між орнаментів зжовклої гравюри.

Поклін думкам з-під сивих грізних брів
Під шапкою із крилами до лету
Того, хто чаїв сіль тасмних плів,
Коло носив степами кінь поетів.

Поклін рукам, що голосом бандур
Збиралі в хмараж призабуту славу
В будівлю незрушиму й тверду
Єднали чайки спів і шаблі право.

Поклін ногам, що протоптали шлях
Паломницький від Десни аж до Бога,
По битві програній, що у серцях
Звучить, як найсвітліша перемога.

Могутнім подихом понад віки,
Понад затихлий гул чужих анатем,
Вкраїні — дар Господньої руки —
Буде живий Пазепи дух вітати.

П. Плевако

КОМІТЕТ ОХОРОНИ УКРАЇНСЬКИХ МОГИЛ У ФРАНЦІЇ

Ще 1954 р. закликала мене до себе сл. п. Ольга Опанасівна Петлюра, щоб порозмовляти про справи будови Храму УАПЦ св. Симона в Парижі. Доки Покійній дозволяв стан її здоров'я, вона живо цікавилася цією справою, будучи Почесним Головою Комітету будови. Під час балачки, Пані Отаманова передала мені 110.000 ст. франків, що лишилися в її розпорядженні від будови пам'ятника Головному Отаманові, її запропонувала створити при Комітеті будови Храму — окремий Комітет охорони українських могил, що опікувався б не тільки могилою Головного Отамана, але й могилами інших українських діячів, похованих у Франції, і взагаді українськими могилами.

— Могил цих буде все більше. Багато між нашою еміграцією самітніх, що не мають родин. Хто ж заопікується їх могилами, коли не громадянство, вилонивши з себе окремий Комітет для цього важливого завдання, — казала Покійна.

Згадана сума послужила фінансовою базою Комітету, що незабаром був створений і діє й тепер. Комітет створено на базі Комітету будови Храму УАПЦ в Парижі й тому Головою його став я, запросивши до участі в ньому о. Протопресвітера В. Вишневського, пані Пишну, пані Олександру Сопільник і п. В. Лазаркевича. Пізніше, на моє запрошення, до Комітету вступили пані Єлісавета Прокопович, ред. О. Жданович і п. М. Гмиря.

В своїй діяльності, Комітет намагався не витрачати наявних фондів. Його члени доглядали й упорядковували могили безкоштовно, або проводячи в поодиноких випадках окремі збірки. Досі витрачено лише 19.900 ст. франків на зафіксовання погруддя Головного Отамана на його пам'ятнику (в 1958 році), а в 1960 р. видано 25.000 ст. фр. на прохання Парадіяльної Ради УАПЦ у Везін-Шалеті для упорядкування могили засłużеного диригента Володимира Ковгана.

Видатки на квіти і т. п. покривали члени Комітету своїми коштами. Таким чином, сьогодні на конті Комітету охорони могил є 133.417 ст. франків.

Крім повсякчасної праці по догляду за могилами, Комітет зайнявся побудовою пам'ятників на могилах сл. п. Митро-



Пам'ятник на могилі Головного Отамана
Симона Петлюри в Парижі

полита Полікарпа в Парижі, адмірала Савченко-Більського в Абондані, проф. М. Лисянського в Ольне, сот. Кучмара в Тье. Кошти на це дало українське громадянство у Франції й за кордоном (на пам'ятник адм. Савченко-Більському дало кошти Т-во «Броди-Лев» у Нью Йорку), але допильнував усього наш Комітет.

Відвідування могил і догляд за ними — вимагають багато часу й праці, бож більшість з них знаходиться поза Парижем. Тому перед Комітетом стоїть преважливе завдання: збільшити число своїх членів, придбати фонди на все зростаючі потреби. Слід, щоб до Комітету увійшли представники всіх українських організацій у Франції, слід створити його відділи на провінції. Адже охорона наших могил це обов'язок нас усіх і сповнення його вимагає від нас не тільки наше громадянство у Франції, але й у всьому світі.

Адже нікому не можуть бути байдужі вигляд і стан могил Головного Отамана, Митрополита Полікарпа, прем'єра уряду УНР В. Прокоповича, адм. Савченко-Більського, ген. М Омеляновича-Павленка. Дві останні зі згаданих могил сьогодні знаходяться під дбайливою опікою їх Дружин, але завтра?

Ми певні, що українці у Франції підтримають працю Комітету охорони могил своїм членством і безкорисною допомогою, а все наше громадянство у вільному світі — своїми пожертвами. Ми віримо, що знайдуться люди, які не забудуть про дорогих нам Покійників і в своїх заповітах.

Шер Ронсар

I ЧАС ПРИЙДЕ...

I час прийде: бабусею старою
Увечорі, біля вогню — з журбою
Ви сядете з куделею в руках
I з піснею моєю на устах, —
I скажете: була я молодою
I повною дівочих міліх чар, —
Красу мою оспівував Ронсар.

I біля вас сидітиме служниця,
Потомлена, півсонна робітниця,
Але і та, почувши новину,
Позбудеться і втоми вмить, і сну,
I заблицить її погляд, як зірница,
Ім'я Ронсара серце їй вразить
I вас вона повік благословить.

Фантом, лежатиму я під землею,
I мири над могилою моєю
Стоятимут — незмінні вартові.
А ви? З нудьгою в сивій голові
Біля вогню з куделею своєю
Похилитесь, жалкуючи того,
Що насміялись з серця ви моого.

Тому мій вказ: прийдешнього на дбайте,
Квітки життя, не гаючись, зривайте.

(Переклав М. Славінський)



ВІД КОМІТЕТУ БУДОВИ ХРАМУ УАПЦ В ПАРИЖІ

Боже Прovidіння поклало на українську еміграцію у Франції почесний обов'язок: докласти всіх зусиль, щоб у столиці культурного світу, в Парижі, був збудований Храм-Пам'ятник, який би свідчив перед усім світом про Україну й її численних дітей, розкиданих недолею по широкому світі.

Чому саме в Парижі має постати Храм-Пам'ятник св. Симона?

Bo саме в Парижі закінчив своє життя мученицькою смертю Головний Отаман Симон Петлюра, тут спочивають тлінні останки сл. п. Митрополита Полікарпа, Начального Вождя УГА і Командарма Першого Зимового Походу ген.-полк. Михайла Омеляновича - Павленка, прем'єр-міністра В. Прокоповича, ген. Осецького, міністра закордонних справ УНР проф. Олександра Шульгина, міністра УНР І. Косенка та цілої плеяди визначних діячів і вояків, що боролись за волю України, які у Франції знайшли місце вічного спочинку. За душі їх треба тут возносити молитви і зберігати пам'ять про них для грядучих поколінь.

Храм буде під опікою св. Симона Зилота, небесного патрона Головного Отамана Симона Петлюри.

В сучасний мент Комітет Будови Храму УАПЦ вже купує добрий терен в Парижі для будови церкви і тому звертається до всіх українців у вільному світі з гарячим закликом — негайними й щедрими пожертвами підтримати це велике діло, що вступило в рішальну стадію своєї реалізації. Купуй-

те цеглинки на будову Храму. Кличемо до купування тих, що їх не купили, кличемо й тих, що вже закупили невелику кількість. Цих останніх просимо подумати, що однієї цеглини мало, коли один квадратовий метер терену в Парижі коштує 500 н. фр.

Не забуваймо, що цей Храм-Пам'ятник буде в Парижі репрезентувати всю Україну, її культуру і побожність. Для цього діла потрібне зусилля всієї української еміграції. Адже коли б в українській державі будували ми пам'ятник Головному Отаманові, то чи цим турбувалась би тільки Полтавщина, тому що Він там народився? Цей пам'ятник будувала вся Україна. Так і на чужині — Храм св. Симона повинна будувати вся еміграція, бо Головний Отаман боровся за всіх і загинув за всіх.

Хто ще досі не закупив цеглинки — не відкладайте цієї справи, бо час роздумувань минув, тепер приступаємо до будови. Хто дав уже свою пожертву, — нехай дастъ ще, бо для цього діла не слід жаліти засобів. Прилучіться самі своєю пожертвою до великого діла й закликайте до цього Ваших Приятелів та Знайомих!

Comité de Construction de l'Eglise Ukrainienne Orthodoxe
38, Avenue de l'Opéra, Paris 2^e



Фірма Богдан Микитчак

München 15,
Landwehrstr. 44

експорт до всіх країн світу

УКРАЇНСЬКІ МАШИНКИ
ДО ПИСАННЯ
«ОЛІМПІЯ»

І
«ГЕРМЕС БЕБІ»
МАГНЕТОФОНИ, РАДІО і
ТЕЛЕВІЗІЙНІ АПАРАТИ
ВІДОМОЇ ФІРМИ
«ГРУНДІГ»
ТА ІНШІ Й ФАБРИКАТИ
ВІЧНІ ПЕРА
«ПЕЛІКАН»

І
«МОНТ-БЛЯНК»
РІЗНІ ІНШІ ВИРОБИ
ЗАХІДНО-НІМЕЦЬКОЇ
ІНДУСТРІЇ
ПО ЕКСПОРТОВИХ ЦІНАХ.

Замовлення полагоджуємо негайно !

У КОЖНІЙ СПРАВІ З ПОВНИМ ДОВІР'ЯМ
ЗВЕРТАЙТЕСЬ ДО ВІДОМОЇ
СВОЄЮ СОЛІДНІСТЮ ФІРМИ Б. МИКИТЧАКА

Є. Довгань, О. Сенік і Я. Шкляр

щиро вітають гостей

**З Монреалю і всієї Канади,
Америки та Європи**

у своїому ресторані

CAFÉ « AU CARABIN »



1478, St. Catherine E

Montreal, Que

Phone: LA-1-6969

Брати СТЕЛЬМАШУКИ

П О Р У Ч А І О Т Ъ

С О ЛІД НУ Н А П Р А В У

АВТ ТА МАШИНЕРІЙ, ЗАМІНУ ЧАСТИН

І ПОДІБНІ ОПЕРАЦІЇ

ПО ЗНИЖЕНИХ ЦІНАХ.

У КОЖНІЙ ПОТРЕБІ

ЗВЕРТАЙТЕСЬ

З ДОВІР'ЯМ ДО НАС !

« WHITE - ROSE »

GARAGE CENTRAL

Rougemont, C. O. Rouville

Phone: 622-8-13

УКРАЇНЕЦЬ КОНТРАКТОР-ЕЛЕКТРИК

Євген Панишак

поручає виконання по знижених цінах

**ІНСТАЛЯЦІЙ ТА ВСЯКИХ НАПРАВ
З ПОВНОЮ ГАРАНТІЄЮ**

Обслуга від год. 8. ранку до 6. вечора.

У КОЖНІЙ ПОТРЕБІ ЗВЕРТАЙТЕСЬ НА АДРЕСУ:

GUY H. ELECTRIC

1120, Sherbrook — LACHINE, Que.

Phone: ME-4-2961.

КОЖНА ЕЛЕГАНТНА ЖІНКА,

**що хоче мати довготривалу й гарну зачіску
за останнім зразком паризької моди**

С П I Ш И Т Ъ

до кілька разів дипльомованого й довголітнього

ПАРИЗЬКОГО МАЙСТРА

Петра Павлівського

що солідно й зі смаком виконав
кожну дамську фризуру та колорування волосся.

1625, Belanger Str. E.

PHONE: RA-9-1011.

MONTREAL, Que.

**УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА
КРЕДИТОВА СПІЛКА
В МОНТРЕАЛІ**

5213, Hutchison i 7, Prince Arthur Str. MONTREAL, Que.

**ПРИЙМАЄ ОЩАДНОСТІ
ЗА ДОБРIM ОПРОЦЕНТУВАННЯМ
І ДАЄ ДОГІДНІ ПОЗИКИ СВОЇМ ЧЛЕНАМ**

**Вона творить сильну фінансову базу,
яка в загальному причиняється до зросту нашого
добробуту, наладжує співпрацю між нами
і виробляє в нас віру у власні сили.**

Завдання Кредитової Спілки Настільки широкі,
наскільки широкі вимоги її членів.

Вона має служити громаді своїх членів,
не для власних зисків, а для їх потреби.

**РАДО ВІТАЄМО В НАШИХ РЯДАХ
ВСІХ УКРАЇНЦІВ, що живуть в МОНТРЕАЛІ
І ТИХ, що до НАШОГО МІСТА ПРИБУВАЮТЬ.**

У п р а в а

**УКРАЇНСЬKE ВИДАВНИЦТВО
святочних карток та стінних календарів**

« L O T O S »

поручає великий вибір по значно знижених цінах
для всіх Товаристств, підприємств
і українського громадянства.

ВЛАСНИК: ТАРАС БАРАН

24, Pine Ave. E. MONTREAL, Que. Phone: VI-9-6540

« Old George Taverny »

1719, Notre Dame W.

MONTREAL, Que.

Phone: WE-3-0132

ЩИРО ВІТАЄ СВОЮ ВШ. КЛІЄНТЕЛЮ

В л а с н и к и :

НИКОДИМ ДМИТРИК і ПАВЛО ГРИНЕВИЧ

IMPORTATION-NEGOSÉ EN GROS-EXPORTATION

COMINCO (Canada) LIMITÉE

4137 - Oxford Ave. Montreal, Que. CANADA

Adresse telegr: «SOCOMIND», Montreal; Phone: HU-9-84-33

ІМПОРТЕРИ - ЕКСПОРТЕРИ - ГУРТІВНИКИ

Ботанічні сирові ліки

(Зілля, корінці та ліки з городини)

**У нас знайдете всі сирові матеріали,
що їх вживають в індустрії
 медичних та фармацевтичних препаратів.**

ЕСЕНЦІЙНІ ОЛИВИ - СПЕЦІЇ

УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ

“ ALEXANDER GROSERY ”

Всяких харчових продуктів:

Ярина - Холодне м'ясо - напитки й пиво -

Все завжди ідеально свіже.

Безплатна доставка додому.

200, Pine Ave. E. Montreal, Que. Phone: VI-4-0998

Одинока українська крамниця

СПОРТОВОГО ПРИЛАДДЯ

і РОВЕРІВ

” N. D. G. CIKLES ”

669, Filding St. Montreal, Que. Phone: HU-1-5170

Власник: Лев Кобринський

УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ
різних харчових продуктів, холодних напитків і пива
« MADAY GROSERY »

3332, Belanger Est. Montreal, Que. Phone: RA-2-7433

ПОРУЧАС ЗАВЖДИ СВІЖИЙ
І ВИСОКОЯКІСНИЙ КРАМ
ПО НАЙНИЖЧИХ ЦІНАХ І З ДОСТАВОЮ
НА МІСЦЕ.

Власники: ПАНЬСТВО МАДАЙ

Ф А М

**Перша Українська Акційна Спілка
в Аргентині**

КАПІТАЛ 25,000.000 ПЕЗІВ

ПЕРЕВОДИТЬ ПРОДАЖ СВОЇХ АКЦІЙ
ПРИЙМАЄ ПОЗИЧКИ НА ВИГІДНИХ УМОВАХ
І ПЛАТИТЬ ВІД НІХ ВИСОКІ ВІДСОТКИ
ПОЛАГОДЖУЄ СПРАВИ ІМПОРТУ І ЕКСПОРТУ
ПЕРЕБИРАЄ ЗАСТУПНИЦТВО ФІРМ
З РІЗНИХ КРАЇН
ПРОВАДИТЬ ВЛАСНІ ФАБРИЧНІ ЗАВЕДЕННЯ

АДРЕСА:

F A M Sociedad Anonima
Belgrano 1170/74
AVELLANEDA (Prov. BUENOS AIRES)
A R G E N T I N A

ТЕЛЕФОН:

22-9369

ВИДАННЯ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ВИДАВНИЦТВА В ЕВРОПІ

ВПЕРЕД УКРАЇНО (декляматор) уклав О. Олелько
183 ст. — 3,00 н. фр. / 0.95 дол.

**В. Ревуцький: П'ЯТЬ ВЕЛИКИХ АКТОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ
СЦЕНИ** (М. Кропивницький, М. Садовський, М. Заньковецька,
П. Саксаганський, Г. Затиркевич - Карпинська)
93 ст. — 3,00 н. фр. / 1.00 дол.

М. Небелюк: ПІД ЧУЖИМИ ПРАПОРАМИ

(Українці у французькому резистансі під час другої світової
війни) 201 ст. ілюстрації — 3,50 н. фр. / 1.50 дол.

М. Небелюк: АННА ЯРОСЛАВНА

(українська княгиня на королівському престолі Франції в XI
сторіччі) 60 ст. — 1,50 н. фр. / 0.50 дол.

СЛАВНОМУ З СЛАВНИХ

(В п'ятнадцяту річницю смерти полк. Є. Коновалця)
59 ст. — 1,50 н. фр. / 0.50 дол.

О. Жданович: ВІКИ ГОВОРЯТЬ

(нарис історії України)

31 ст. — 1,00 н. фр. / 0.40 дол.

ОУН 1929 - 1954

(Збірник статей в 25-ліття ОУН)

446 ст. і 56 ілюстрацій — 12,00 н. фр. / 6 дол.

Я. Шумелда: ВІД МАРКСА ДО МАЛЕНКОВА

(студія підсоветської дійсності)

220 ст. — 4,50 н. фр. / 1.50 дол.

Я. Шумелда: ЗМІНИ В СССР ПІСЛЯ СМЕРТИ СТАЛІНА

(студія підсоветської лійсності)

338 ст. — 6,00 н. фр. / 3.00 дол.

М. Колянковський: ЯК ПИСАТИ ЛИСТИ

(короткий порадник)

97 ст. — 2,00 н. фр. / 0.50 дол.

**Зиновій Книш: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМ-
КИ ДО КІНЦЯ ХVIII СТОЛІТТЯ**

(популярний нарис)

204 ст. — 4,00 н. фр. / 1.50 дол.

Зиновій Книш: НА ПОРОЗІ НЕВІДОМОГО

(спогади з 1945 року)

236 ст. — 2,50 н. фр. / 1 дол.

Зиновій Книш: ЗА ЧУЖУ СПРАВУ

(Розповідь М. Козія, його пригоди в большевицькому полоні й у польській армії ген. Андерса)

358 ст., ілюстрації — 10,00 н. фр. / 3.00 дол.

В. Підмогильний: НЕВЕЛИЧКА ДРАМА

роман, 342 ст. — 5,00 н. фр. / 2.00 дол.

I. Франко: ВИБІР ПОЕЗІЙ

128 ст. — 4,00 н. фр. / 1.00 дол.

Є. Онацький: ЗАВЗЯТТЯ ЧИ СПОКУСА САМОВИПРАВДАННЯ (нарис з суспільного життя)

207 ст. — 4,00 н. фр. / 1.50 дол.

Діма: МИТЬ

(поезії)

30 ст. — 1,50 н. фр. / 0.50 дол.

Б. Винар: ЕКОНОМІЧНИЙ КОЛОНІЯЛІЗМ В УКРАЇНІ

186 ст. — 4,00 н. фр. / 1.50 дол.

Дм. Андрієвський: РОСІЙСЬКИЙ КОЛОНІЯЛІЗМ І СОВЕТСЬКА ІМПЕРІЯ

108 ст. — 3,50 н. фр. / 1.00 дол.

ПРОЦЕС ШВАРЦБАРДА

(Стенограма процесу, витяги з промов адвокатів)

А. Височенко: НА ГЕНЕРАЛЬНИЙ ЛІНІЇ

502 ст. — 12,00 н. фр. / 4.00 дол.

Книжки для дітей:

Діма: М'ЯЧИК СКАЧИК — вичерпаний

Діма: ІЖАЧОК

22 ст., ілюстрації Ю. Кульчицького — 3,50 н. фр. / 1.00 дол.

Замовляти: La Parole Ukrainienne — 3, rue du Sabot, Paris 6^e

В ЯКІЙ КРАЇНІ ВИ Б НЕ ПЕРЕБУВАЛИ

зажди найдешевше й найкраще всяку друккарську працю
зробить Вам

Перша Українська Друкарня у Франції

3, rue du Sabot, Paris 6^e. Tel.: LITré 09-05

Дбайливо й дешево виконуємо друк:
журналів, книжок і газет.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

П О Ш И Р Ю Й Т Е !

« Новий Шлях »

ВЕЛИКИЙ ТИЖНЕВИК В КАНАДІ

Адреса Видавництва:

«*The New Pathway*», P. O. Box 785, 184 Alexander Ave. Winnipeg, Man.

C A N A D A

Ч И Т А Й Т Е І П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е
українську газету в Бразилії

« Хліборо́б »

Виходить кожного тижня в Курітібі.

Адреса Редакції Адміністрації:

«O LAVRADOR»

Caixa Postal — 666

Curitiba — Paraná — Brasil

ВЕЛИКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ ТИЖНЕВИК

« НАШ КЛИЧ »

в Аргентині

Адреса Редакції Адміністрації:

«NUESTRO LLAMADO» — «NASH KLYCH»

Buenos Aires (Argentina). c. Maza 150 (T. E. 97 - 6841).

Ч И Т А Й Т Е !

П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е !

П О Ш И Р Ю Й Т Е !

„Самостійна Україна“

Журнал націоналістичної думки, що виходить в ЗДА

Адреса Редакції Адміністрації:

«Independent Ukraine» 2000 Superior St. CHIKAGO 22, Ill. USA

ХВОРІ, ОСЛАБЛЕНІ Й НЕРВОВІ!

Ми експортуємо до всіх країн загальновідомий лік

KALEFLUID

**Звертайтесь до нас українською мовою,
щегайно отримаєте вичерпні і безкоштовні інформації.**

Пишіть нам на адресу:

L. KALEFLUID — 66, Blvd. Exelmans, Paris 16^e

Ч И Т А Й Т Е !

П О Ш И Р У Й Т Е !

П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е !

**найстарший тижневик в Європі, що виходить в Парижі
вже 28 років.**

**«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — найкраще поінформує Вас
про боротьбу України за свою самостійність і соборність.**

**«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — висловлює незалежну думку
українського Націоналістичного Руху.**

**«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — найшвидше поінформує Вас
про міжнародні події та життя українців на Рідних Землях
і у всіх країнах вільного світу.**

**«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — дасть Вам завжди ґрунтовні
статті про найрізноманітнішу проблематику своїх численних
і всім відомих співробітників.**

**«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — поширене у всіх країнах по
цей бік залізної заслони й оголошення в ньому, це запорука
успіху в розшуках, в збутті промислових виробів і в торгівлі.**

Адреса Редакції та Адміністрації:

**«LA PAROLE UKRAINIENNE»
3, rue du Sabot, Paris VI^e. Tel.: LIT 09 05**

ПРЕДСТАВНИЦТВА «УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА»

ЗДА:

Mrs. P. Risnyk, 33-16, 206th Street, BAYSIDE, L. I. New York

КАНАДА:

Монреаль і Квебек:

K. Banit, 7173 — 14th Ave, Ville St. Michel, MONTREAL, Que.

Торонто й Онтеріо:

V. Kochansky, 136, Seaton Str. TORONTO, Ont.

Bei інші провінції Канади:

M. Seleshko, P. O. Box 1104. Stn. «D», TORONTO, Ont.

Англія:

A. Kostiuk, 78, Kensington Park Rd. LONDON W. II.

Бельгія:

R. Ripak, 28, rue Henri Chomé BRUXELLES.

Німеччина:

S. Sulatycky, München 8. Ayingerstr. 23/II.

Австралія:

M. Hrybyk, 22, Fuller Str. PARKSIDE S. A.

Бразилія:

«O Lavrador». Caixa Postal 666, CURITIBA, Parana.

Аргентіна:

Pedro Atamaniuk, Belgrano 1174, AVELLANEDA FCNGR